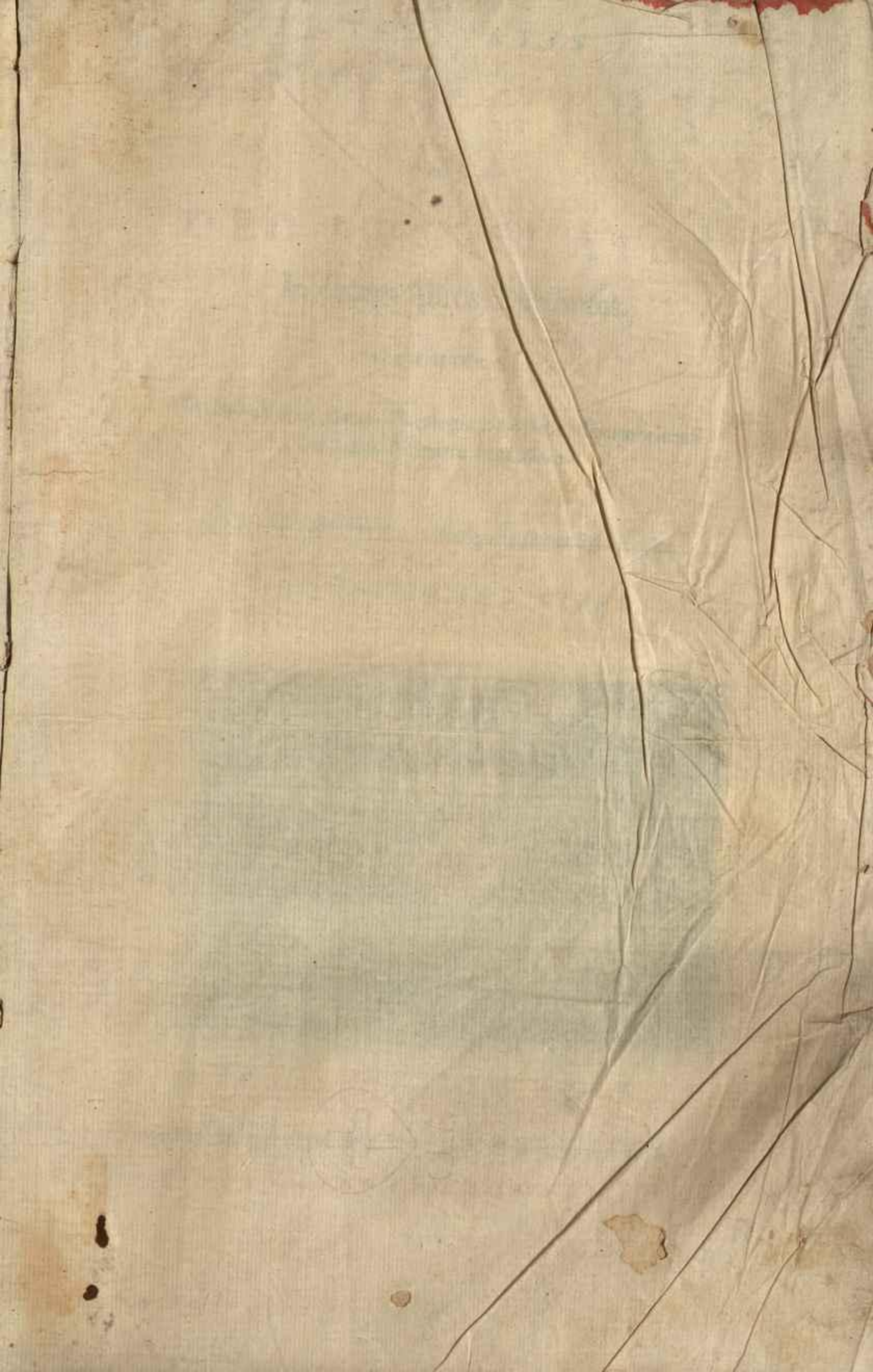

TRACTATVS
DE LEGIBVS

AC

DEO LEGISLATORE.

In decem libros distributus.

AUTHORE

P. D. FRANCISCO SVAREZ GRANATENSI
e Societate IESV, Sacrae Theologiae, in celebri Conimbricensi
Academia Primario Professore.

AD ILLVSTRISSIMVM, ET REVERENDISSIMVM
D. D. Alphonsum Furtado de Mendoça Episcopum Egitanensem.

CVM VARIIS INDICIBVS.

ANTVERPIÆ

APVD IOANNEM KEERBERGIVM.

ANNO Cl. lcc. xiii

DE LEGIBVS

ET ALIIS

LIBRIS

ET ALIIS

LIBRIS

LIBRIS

ILLVSTR^{MO}, AC REVEREND^{MO}

D. D. A L P H O N S O

F V R T A D O A M E N D O C A

EPISCOPO EGITANIENSI, &c.

LIBRVM de Legibus editurus, Illustrissime Præsul, non existimaui maturius mihi consultandum, quem potissimum eligerem in patronum, cui illum committerem, vel authoritate defendendum, vel nobilitate exornandum. Neque enim sub alterius patrocinio lucem videre potuit, aut felicius, aut securius, quam sub illius, à quo habuit, ut primis fingeretur lineis, ut cresceret in volumen, ut typis in communem usum vulgaretur. Nam ex omnibus alijs libris, quos hactenus in lucem emisit, vnus hic primus, ac princeps in hoc Regno duxit originem, & huius nobilissimæ Academiæ vernaculus est: reliqui enim omnes alijs in locis, aut prius fuerunt excussi, aut me dictante excepti, aut lucubraute compositi; hic vnus tuo hortatu atque impulsu in hac insigni literarum officina primum formatus, primò dictatus: quo enim tempore huius Academiæ clauo summa ipsius vtilitate, & ingenti totius regni applausu æquissimus moderator assideres, credens, è re literarum publicà fore, si communem de legibus doctrinam ita è suggesto dictarem, ut me ad singulas facultates, quoad mea posset industria, vel vsus exigeret, accommodarem, author mihi persuasorque fuisti, ut in hanc operam totus incumberem. Opus ergo ex tuo imperio libentissimè cœptum, felici tuæ voluntatis auspicio integro biennio dictans exsolui: sed non ita prima illa manu perfeci, ut in publicum prodire, ac lucem aspicere mereretur. Impolitum ergo qua potui diligentia, omnia omnibus ex Pauli consilio, ac tuo impetio factus, ut omnibus prodesse possem, tandem exsolui: & tuæ semper nutum voluntatis intuitus sic efformaui, ut visum sit ijs, quorum dictum sequor ac ductum, publico fore committendum. Æquitas ergo ipsa non solum postulare videbatur, sed imperare, non persuadere tantum, sed & iubere, ut qui princeps moliendi operis, authorque fueris, sis & patronus: ut opus tuo iussu conceptum, tuis auspicijs compositum, in tui voluptatem concinnatum sub tuo nomine lucem videat, à qua, cum tam conspicua sit ac præclara, non poterit non multum trahere splendoris, multum sibi vsurpare venustatis. Sed quanuis hæc mihi ratio non suppeteret, tibi ut dicarem hos commentarios, quam multæ aliæ sese offerunt, quæ me in hanc mentem compellerent, vel etiam reluctanter: siue enim ea considerem, quæ à cælo habes, siue quæ à maioribus hausisti: siue quæ tuus tibi peperit labor, aut industria comparauit, ea omnia tam illustri eminent splendore, tanta in te fulgurant maiestate, ut maiora, qui requirat in patrono ornamenta,

1. Cor. 9.

aut suo operi munimenta, meritissimo insipiens haberi queat. Quis enim non videat, quam munifica manu immortale numen eas tuo animo indiderit virtutes, quæ illum deceant Pontificem, quem vel Deus ipse viuis expressit coloribus, & micanti imagine adumbravit. In Hebræo Pontifice, ac eximio eius ornatu Deus depinxit virtutes, & animi dotes inculcavit, quas in Christiano Præsule requirebat; inter cætera verò ornamenta, quæ Pontificium cultum venustabant, principem locum illud obtinebat, quod aureis appensum catenulis in pectore visibatur: in eo grandioribus inscripta literis hæc duo nomina legebantur, *Veritas, & Iudicium*: quasi sempiternum numen cæteris virtutibus, quibus Pontifex erat exornandus, illud veluti insigne, ac notam præcipuam anteferret, quæ Præsulis animus sincero veritatis amore, & incorrupta iustitiæ æquitate fulguraret. Hæc duo in te, Illustrissime Præsul, vt interim prætermittam tuam illam, beneficentiam dicam, an effusionem? liberalitatem appellem, an prodigalitatem? qua sic te in pauperes effundis, in egenos impendis, in afflictos dilatas; vt egenorum Pater diuino sanè elogio nuncuperis. Hæc, inquam, & plura aliâ tui animi decora præcellentia libens omitto: illa duo, quæ Pontificis pectus venustiùs decorabant, in te clarioribus micare notulis nemo est, qui non videat, imò qui non miretur; vt enim scite Chrysostomus in Matthæum, *Sicut accensa lampas abscondi non potest; sic nec iustitiæ opus potest celari*. Qua verò ratione, quantuntius hoc tibi, vel aliis esset in optatis, ea iustitiæ, integritatisque ornamenta possent obscurari, cuius tu specimen dedisti tam illustre Conimbricæ, dum Rectorem ageres Academia, Madriti dum Regis exhiberes Consiliarium, Olysiþone dum summo Conscientiæ Senatu præsideres; ac nunc demum Egitana in Diœcesi, quam sic integrè moderaris, sic iustè gubernas, vt pectori non leuiter appensum, sed penitus insculptum videatur elogium illud, *Veritas, & Iudicium*. Vel ergo ex hoc nomine tibi hunc de Legibus librum dicatum oportuit, cum lex sit germana iustitiæ, atque vno vtraque nomine censeatur iuxta illud Isaïæ, *Loquens iustitiam & annuntians veritatem*. Ad quem locum Cyrillus Alexandrinus, *Iustitiam*, inquit, *legem appellat*. Qui ergo iustitiæ ac legum tam eximius est amator, non potest non tractatum de Legibus, ac iustitia beneuolo animo amplexari: & qui leges tam acutè rependit, tam exactè obseruat, librum, in quo earum doctrina continetur, & explicatur, quo modo non defendat, si impugnetur; non exornet, si deformatur? Quod eò præstabis cumulatiùs, quod non illis tantum fulgeas insignibus, quæ à cælo, & superis comparasti, sed illis etiam latè emineas, quæ longa nobilissimi sanguinis prærogatiua à tuis maioribus tot illustribus titulis deriuasti. Et quidem generis tui claritudinem, & antiquam imaginum seriem, qui desideret intueri, Lusitanum videat, imò totam lustret Hispaniam, quæ ita familiæ tuæ luminibus irradiat, vt cæcus iudicari debeat: qui tantum non videat splendorem. Quis enim Furtadorum de Mendoza nomen, aut omen nesciat? In eo sanè explicando (nam efferre quis possit: cum tam sublime feratur?) libentissimè immorarer, ni existimarem perinde esse tam illustri familiæ facem præferre dicendo, ac lucem soli, mari aquâ fanerari: præsertim cum tu (Illustrissime Præsul) nominibus generosus auorum exuperes animi nobilitate genus. Ad illa enim, quæ Deus tibi manu impertiit liberali, & quæ ex illustri, & perantiqua maiorum prosapia accepisti, eam fecisti tua industria, & labore accessionem, dum literarum studiis diligentem nauasti operam, vt nostra

hæc Academia te per suos grassantem gradus non solum suspexerit gratulabunda, sed meritò fuerit admirata. Illa ergo omnia, quæ in patrono vulgus desiderat, in te video, in te habeo cumulatissimè. Sed quid prodesset tam præclaris titulis te esse conspicuum, & illa omnia abundanter possidere, quæ patronum solent commendare; si cum aliis esses magnus, mihi tuæ benignitatis aditus clauderetur? At is, cum omnibus, qui se studiis litterarum impensius dediderunt, ea facilitate semper patuerit, ut in te eximium suarum rerum præsidium literati omnes constitutum fateantur, mihi sanè pro tua singulari comitate sic semper fuit reſeratus, ut ab eo die, quo primum Lusitaniam transtuli **domicilium**, effusissimam tuæ in me benevolentia, ac beneficentia largitatem sim expertus, quæ tanta est, & tam longo annorum tractu, qua verbis expressa, quæ factis euulgata, sic perennat, ut mea prædicatione non egeat, qua cognoscatur. Enim verò, tam illustria tuæ in me voluntatis documenta semper exhibuisti, hodieque præstas peramanter, ut nemo esse videatur in Lusitania qui tam beneficæ in me tui animi propensionis oculatus testis, vel auritus esse nequeat. Hanc igitur tuæ in me voluntatis effusionem, siquidem exæquare non possum propter sui magnitudinem; at æmulari ut connitar, ratio exigit, imò urget. Accipe ergò, Illustrissime Præsul, literarum hoc munusculum, quod ut impar sit amor, atque benevolentia, qua in me & Societatem nostram afficeris, imò nec par esse queat multis debitis, & nominibus, quibus iam obligatos adeò religas, ut velimus quidem paria facere, satisfacere tamen non possimus: at certè gratissimi cuiusdam animi indicium, & sinceræ meæ in te, tuaque omnia voluntatis monumentum esse possit. Tuus est hic liber, quia tuo iussu ac ductu in lucem prodiit: à te ergo ut exiit, ad te redeat: & qui sub astro tam felice lumen aspexit, sub eodem æternet, meæ in te index voluntatis. Tuus est, quia multis tibi debitus nominibus, quanuis illis impar, & inæqualis: illum ergo ut rem propriam, & autoritate defendas, quæ summè polles: & patrocínio tuearis, quo mirum emines: & honore illustres, quo tantum fulges; quod ut efficias, & tua postulat comitas, & pollicetur benignitas, & mea in te obsequantia promeretur.

C E N S V R A P. F. L V D O V I C I
Ab Angelis Ordinis Minorum Prouincialis.

EX mandato Supremi Sanctæ Inquisitionis Senatus, vidi hanc de Legibus tractationem ab admodum Reuerendo, & eruditissimo Patre Francisco Suarez compositam, in qua summa & in ipso solita eruditione difficultates huius materiæ differit, & dissoluit; nihilque fidei repugnans in hoc Tractatu continetur, nihil almæ matri Ecclesiæ atque Sanctorum Patrum decretis aut bonis moribus contrarium. Imò potius in omnibus explicandis, quæ hanc disputationem concernere possunt, tantum in ea eruditionis splendorem reperiri comperi, vt nihil superius, vel ad disputationem Theologicam, vel ad Iuris Pontificij interpretationem desiderari videatur. Quocirca tanquam Theologiæ, & Iuris Canonici eruditissimis necessariam, & reipublicæ Christianæ vtilissimam dignam iudico, quod Typis excussa omnibus offeratur. Dat. Olysiþone die 5. Maij, Anno Domini 1611.

Fr. Ludouicus ab Angelis.

C E N S V R A P. F. V I N C E N T I I P E R E I R A
ORDINIS PRÆDICATORVM.

LE G I accuratè de mandato Supremi Senatus Sanctæ Inquisitionis tractatum hunc de Legibus in decem Libros distinctum, Authore R. P. Doctore Francisco Suarez Primario in Conimbricensi Academia Professore, dignumque suo authore iudico, plus enim in illo est, quod probatur aspectu, quam ore laudari possit, sicut de Luce ait D. Ambrosius lib. 1. Exam. cap. 9. In communem ergo omnium vtilitatem Typis mandari potest. Dat. in Conuentu S. Dominici Olysiþonenſis die 5. Augusti, Anno Salutis. 1611.

Fr. Vincentius Pereira.

F A C V L T A S S V P R E M I S E N A T V S
SANCTÆ INQUISITIONIS.

VI S T A a Informação podesse Imprimir este Liuro, & depois de impresso torne a este Conselho pera se conferir, & dar licença pera correr, & sem ella não-correra. Em Lisboa 8. de Agosto de 1611.

Bartholameu da Fonseca.

F A C V L T A S I L L V S T R I S S I M I D O M I N I D. A L P H O N S I D E
CASTELBRANCO EPISCOPI CONIMBRICENSIS, &C.

DA M O S licença ao Padre Francisco Suarez da Companhia de IES V, pera poder imprimir o Tomo de Legibus, que ferà bem proueitoso aos que estudão, & sabem, como sam os mais Libros, que tem impresso. Coimbra 18. de Nouembro de 1611.

O Bispo Conde.

F A C V L T A S P R O V I N C I A L I S.

EG O Hieronymus Diaz Societatis IES V in Lusitana Prouincia, Prouincialis, è facultate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Claudio Aquaiuia, facultatem concedo, vt hoc opus de Legibus à Patre Francisco Suario Societatis nostræ, Sacræque Theologiæ Doctore, & in Conimbricensi Academia Primario Professore compositum, & eiusdem Societatis grauium, doctorumq; hominum iudicio approbatum Typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloq; nostro munitas dedimus. Conimbricæ die 20. Augusti, Anni 1610.

Hieronymus Diaz.

FRANÇOIS FLERON PROVINCIAL DE LA COMPAGNIE DE
IESVS es pays-bas à Iean Keerbergius Imprimeur Salut.

SCAVOIR faisons qu'en suite de certain acte depesché au conseil priué de leurs Altezes Sermes du 18. iour de Mars 1610. Et signé Le comte, par lequel est fait defense bien expresse a tous Imprimeurs leur subiects qu'ilz ne s'auanchent d'imprimer, ou faire imprimer aucuns liures cõposez par aucun de ladiete cõpagnie, sans auoir cõgè par escript de nous, ou de nos successeurs, sur paine de cõfiscation. Nous vous donnons congè & licèce d'imprimer le liure **D E L E G I B V S**, du P. François Zuares prestre de la Compagnie de IES V S. Fait a Bruxelles ce 17. de May. 1612.
Signé de nostre main & scellé du seel de nostre office.

Francois Fleron.

I N D E X
L I B R O R V M
Q V I I N H O C V O L V M I N E
C O N T I N E N T V R.

- Lib. I. *De natura legis in communi , de eiusq³ causis , & effectibus.*
pag. 5.
Lib. II. *De Lege æterna , naturali , & iure gentium.* pag. 65.
Lib. III. *De Lege positiua humana secundum se , & prout in pura ho-
minis natura spectari potest , quæ lex etiam Ciuilis dicitur.*
pag. 133.
Lib. IV. *De Lege positiua Canonica.* pag. 241.
Lib. V. *De Varietate legum humanarum ; & præsertim de pœnalibus ,
& odiosis.* pag. 303.
Lib. VI. *De Interpretatione , mutatione , & cessatione legum huma-
narum.* pag. 416.
Lib. VII. *De Lege non scripta , quæ Consuetudo appellatur.* pag. 507.
Lib. VIII. *De Lege humana fauorabili , seu de Priuilegiis.* pag. 572.
Lib. IX. *De Lege Diuina positiua Veteri.* pag. 719.
Lib. X. *De Lege noua Diuina.* pag. 809.
-

Indices Capitum horum Librorum in initio
vniuscuiusque Libri inueniuntur.

1

T R A C T A T V S
D E L E G I B V S.
E T L E G I S L A T O R E
D E O.

P R O O E M I V M

Subiectum, & rationem totius operis continens.

V L L I mirum videri debet, si homini Theologiam profitenti leges incidant disputandæ. Theologiæ namque eminentia ab eius subiecto eminentissimo deriuata omnem excludit rationē admirandi. Imò si res ipsa rectè dispiciatur, palam erit, ita legū tractationem Theologiæ ambitu concludi, vt Theologus subiectum eius exhaurire non valeat, nisi legibus considerandis immoretur. Deus enim, vt multis alijs titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quòd vltimus sit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo vnica illarum felicitas consistit. Hinc ergo fit, vt doctrina sacra, & finem hunc vltimum respectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque verò Deus solummodò est finis, & veluti scopus, ad quem creaturæ intellectuales tendunt, sed etiam est causa sui comparandi. Nam creaturas suas regit, & ostensa via, ad se ducit; & ne à recto itinere deflectant, & admonendo compescit, deflectentesque suā ineffabili prouidentia reuocat, ac reducit, doctrina illuminando, cōsilijs monendo, legibus cogendo, & præcipue suæ gratiæ auxilijs adiuuando, vt iure merito inclamet Esaias, Dominus legifer noster, Dominus rex noster ipse saluabit nos. Quoniam igitur huius salutis via in actionibus liberis, morumque rectitudine posita est, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet: idcirco legum consideratio in magnam Theologiæ partem cedit: & dū sacra doctrina de legibus tractat, nihil profectò aliud, quàm Deum ipsum vt legislatorem intuetur.

Rectè sanè, inferat aliquis, si Theologus diuinarum legum terminis contentus humanas non inuadat, quas iure merito vel morales Philosophi, vel iuris vtriusq. Professores sibi possunt vindicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legislatore deriuantur, profectò alienum faciet, si ad alios diuertat legislatores. Adde, quòd cum Theologia sit doctrina supernaturalis, ei debet prohiberi descensus ad ea, quæ hauriuntur à natura, & nihil supra illam euehantur: alioqui naturalis Philosophus ultra naturales leges, diuinas etiam consideret, Iuris Cæsarei, vel etiam Pontificij professores sibi vsurpent diuinarum legum documenta, quod in promptu est, quàm sit à scientiarum concordia diuisione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & vnico ferè verbo diluuntur, considerando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem à

Deo deriuari, omniumq. legū auctoritatē in eum esse vltimò refundendā. Si namque lex sit diuina, ab ipso proximè dimanat, si humana, ab homine certè, vt Dei ministro, & vicariò sancitur, vt testatur Apostolus ad Romanos. Nō immeritò igitur sub hac saltem ratione omnium legū discussio est Theologicæ facultatis, nam cum eius sit, Deū vt legislatorē intueri, Deusq. sit vniuersalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, vt Philosophi sermocinantur, eandē doctrinā sacram vniuersas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientijs prospicere viatorum, conscientiarū verò rectitudo stat legibus seruandis, sicut & prauitas violandis, cum lex quælibet sit regula, si vt oportet, seruetur, æternæ salutis assequendæ, si violetur, amittendæ: ergò & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculū, ad Theologū pertinebit. Tandem Catholica fides non solum docet, quatenus parendū sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, iubeat, vel permittat: & quatenus obediendū sit potestatibus sublimioribus, vt Paulus dixit, atq. adeò quatenus parendū sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc sine vlla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirū, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputāt, Plato enim duodecim libros de legibus scripsit, quos ferè Cicero ad tres reduxit. Aristoteles verò licet propriū opus de legibus nō reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarchus, & alij. Veruntamē hi Philosophi tantum iuris prudentiæ principia videntur tradidisse: nam ferè de solis humanis legibus tractarūt, quæ ad rempublicam, & ciuitatē in iustitia, & pace continendā conuenientes sunt, & ad summū de naturali iure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatē virtutum acquisitarū dirigit, non nihil attigerunt. Atque eandē ferè rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, vt alij ciuiliū legū conditores: nam philosophia tanquā fundamento vsi, ex illa leges ciuiles rationi consentaneas deduxerunt: vnde Cicero in libro primo de Legib. hoc maximè efficere conatur, vt ex intimis philosophiæ iuris prudentiam hauriendā esse confirmet: cui consonat illud Vlpiani in l. i. ff. de Iustit. & iur. *Veram philosophiam, non simulatam affectamus.* Vnde fit, vt iuris ciuilis prudentia nihil aliud sit, quā quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoq. vt aliquā verè scientiæ rationē participet, philosophiæ coniungi, seu subalternari necesse est. Tota verò hæc legū cōsideratio non transcendit naturalem finē, imò neque omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad exter nam iustitiā, & pacem reipublicæ tuendā necessariū est.

At leges Canonice ad supernaturalem ordinē spectant, tū quia à potestate Petro data ad pascendū Christi gregem deriuantur, tum etiam quia ex principijs diuini iuris originem ducunt: illudque quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. iij. in cap. *Qualiter, & quando.* 2. de Accusat. Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & noui testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere, vnus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordinē

3
politicum constituere, pacem, & iustitiam custodire, & omnia, quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari; alius est, omnia, quæ ad diuinum cultum, & salutem animarum, ac puritatē fidei, & morum spectant, recte, & prudenter ordinare. Iuris ergo canonici interpretes per se, ac ex proprio instituto, superiori fine, & ratione sacros canones considerant, ac interpretantur. Theologia verò sub altiori ratione hæc omnia complectitur: nam ius ipsum naturale considerat, vt supernaturali ordini supponitur, & ab illo firmitatem maiorem accipit; leges verò ciuiles solum, vel vt de earum honestate, ac rectitudine per altiores regulas diiudicet, vel, vt obligationes conscientiarum, quæ ex illis oriuntur, iuxta principia fidei declaret: sacros autem canones, & Pontificum decreta, vt conscientiam ligant, & ad æternam salutem dirigunt, tanquam sibi proprias recognoscit, & vendicat, ac subinde in omnibus his legibus primariam originem, & vltimum finem sub diuino lumine inquit: quomodo scilicet à Deo ipso originem habeant, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primariè existit, & ab ipso ad homines, aut naturali, aut supernaturali, via dimanet, & cum illis semper influat, & cooperetur. Ac denique declarat, quomodo leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad conscientiam, & consequenter quantum ad meritum, vel demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque verò hanc de legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis grauissimos scriptores. Et in primis D. Thom. in sua 1. 2. à 90. vsq. ad 109. hanc methodum seruat in doctrina de legibus tradenda, quæ ibi expositores sunt imitati, & præsertim Sot. duobus primis libris de Iustitia, & iure, & D. Antoninus 1. p. Theologici à tit. 11. vsq. ad 18. Idem obseruauit Alens. 3. p. à q. 26. vsq. ad 60. Vincen. Beluacen. in speculo moral. lib. 1. p. 2. per nouem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson. 3. p. tract. de Vita spirit. lect. 2. & seq. & p. 1. tract. de Potest. Ecclesi. præsertim considerat. 13. Magister autem Sententiarum pauca de diuinis legibus attigit in 3. à dist. 37. vsque ad finem, quem alij imitati sunt, quia solum expositorum munus assumpserunt. Alij etiam Theologi peculiare tractatus de quibusdam legibus ediderunt, vt Guilielmus Parisiens. 1. p. Sum. lib. 2. quem de legibus inscripsit, licet de solis præceptis legis veteris ferè disputet. Et Castro scribit de lege pœnali, & Dried. in opere de Libert. Christian. eruditè de omni genere legum differuit, vt alios omittam. Itaque communis Theologorum consensus est, legem tam secundum communem rationem suam, quam prout ad omnes species suas descendit: ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit huius tractatus subiecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quamobrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium, quæ tractanda sunt, & rationem dicendi, ac methodum seruandam præ oculis ponere. Dicemus enim primo de lege in communi, & deinde ad singulas species descendemus, & in singulis ea tantum, quæ nostro fini accommodata fuerint, considerabimus, ita vt quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne sacræ doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

De Legibus in Communi.

- Cap. I. *Quid nomine legis significetur.*
Cap. II. *Quid ius significet, & quomodo ad legem comparetur.*
Cap. III. *De necessitate, & varietate legum.*
Cap. IV. *Qui actus sint necessary ad legem ferendam.*
Cap. V. *In quo actu lex formaliter consistat.*
Cap. VI. *Vtrum de ratione legis sit, vt pro communitate feratur.*
Cap. VII. *Vtrum sit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
Cap. VIII. *Vtrum de ratione legis sit, vt publica potestate feratur.*
Cap. IX. *De alijs conditionibus legis ex D. Isidoro.*
Cap. X. *Vtrum perpetuitas sit de ratione legis.*
Cap. XI. *Quæ & qualis promulgatio sit de ratione legis.*
Cap. XII. *Expenditur legis definitio iuxta positas conditiones.*
Cap. XIII. *An effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.*
Cap. XIV. *Vtrum adequatus effectus legis sit obligare subditos.*
Cap. XV. *An legis effectus recte in quatuor diuidantur.*
Cap. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.*
Cap. XVII. *Vtrum sint alij effectus legis præter numeratos.*
Cap. XVIII. *De his qui legi subiiciuntur, ac obligantur.*
Cap. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia scripturæ, quibus abutuntur heretici.*
Cap. XX. *An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex sit.*

LIBER PRIMVS
DE LEGE IN
COMMUNI,
EIVSQUE NATVRA, CAVSIS
ET EFFECTIBVS.

In hoc primo libro, seruando doctrinæ ordinem, solum de generali ratione legis disputabimus, præmittimus tamen diuisionem legis in membra sua, vt aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia

licet in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abstrahendo quoad fieri possit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominus sæpè oportebit, specierum mentionem facere, vt ea, quæ communia sunt melius intelligantur, & idèd necesse est, vt de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur. Vt autem clariùs procedamus, prius de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine Legis significetur.

1.
Lex defini-
tio ex D.
Thoma.

Diuis Thomas 1.2.q.90. art. 1. ita describit quid nominis legis. *Lex est quædam regula, & mensura, secundum quā inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ descriptio nimis lata, & generalis videtur: sic enim lex non solum in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit; nam vnæqueque res suam regulam habet, & mensuram secundum quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non solum in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solum in bonis, & honestis, sed etiam in turpibus versabitur, quia etiam artes, siue licitæ, siue illicitæ, habent suas regulas, & mensuras, iuxta quas vel ad operandum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula, & mensura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minus bona retrahens: constat autem secundum fidem consilia à præceptis distinguui, & consequenter sub lege propria non comprehendi.

Circa hoc notari in primis potest diuisio,

A quæ ex Platone sumitur in Dialogo Minos, seu de lege, vbi duplicem distinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgia. Vbi quadruplicem legem distinguens, quandā vocat naturalem, de qua diuisione infra in cap. 3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligimus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam postea dicturi sumus, sed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita cōuenit: ita enim illam videtur explicare Plato, quantuis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Vnde hæc tertia acceptio metaphorica est: nam res carentes ratione non sunt propriè capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo diuinæ virtutis, & necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur. Consonatque phrasis Scripturæ Prouer. 8. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos.* Et infra. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Atque hæc lex mensuræ nomine significatur Iob 38. *Quis posuit mensuram eius, si nosti?* Et infra. *Quis conclusit ostijs mare? & dixit hucusque venies; &c.* Et iuxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit, vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex & ipsa regula, & opus, seu effectus eius, quatenus est illi conformis; sicut ars interdum appellatur ipsum artificium. Quomodo intelligi potest illud ad Roman. 2. *Non auditores tantum, sed factores legis* (id est, operis lege præcepti) *iustificabuntur.* & Ioan. 7. *Moses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Quantuis ibi possit etiam verbum faciendi in alia significatione pro verbo obseruandi sumi.

Iuxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi potest Paulus, cum inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat ad Rom. 7. quam D. Thomas d. q. 90. art. 1. ad 1. & q. 90. ar. 6. legem fomitis appellauit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatā inclinationem vocari legem: non formaliter, vt lex est mensura, sed participatiuè, vt solet dici de mensurato per legē. Vnde sentit D. Thomas, in-

Legis diui-
sio ex Pla-
tone.

Prouer. 8.

Iob 38.

Rom. 2.

Ioan. 7.

3.

D. Thom.

D. August.

clinationem appetitus secundum se non vocari legem, sed quatenus ex lege Dei puniente priuata est rectitudine originalis iustitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est merè naturalis, sed est pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus diuinæ legis. Quod etiam videtur sensisse August. lib. 1. ad Simplicium. q. 1. dicens. *Quam sarcinam prementem & urgentem idèd legem appellat, quia iure sup- plicij, diuino indicia tributa, & imposita est. Vtique remouendo iustitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat.*

4.

Sed licet hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, vt merè naturalis est, posse vocari lex, eo modo, quo inclinatio naturalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licet non esset pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari lex, non solum quia est effectus legis, sed etiam quia est quasi mensura, & regula sensualium motuum, & idèd à Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur. Vnde est illud Augustini lib. 5. Genes. ad lit. cap. 10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata est, non solum quia est ex peccato, sed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licet appetitus sensituius eius non careret sua naturali inclinatione, per se non operabatur, nec dominabatur vlllo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subiecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc sufficiunt.

August.

5.

Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, & idèd mensura eius proprius potest legis nomine significari: & ita solemus distinguere leges militiæ, mercaturæ, vt D. Thom. d. art. 6. notauit. Et regulæ congruè loquendi solent leges grammaticæ appellari, & sic de alijs artibus. Tamen sicut rectitudo artis respectu creature rationalis est rectitudo secundum quid, vt 1. 2. q. 56. D. Thomas declarat, ita lex artis solum potest dici lex secundum quid. Propria ergo & absoluta appellatio legis est, quæ ad mores pertinet; atque ita restringenda est D. Thomæ descriptio, vt scilicet, lex sit mensura quædam actuum moralium, ita vt per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, & si ab illa discordent, obliqui sint.

D. Thom.

6.

Esa. 10. Arist.

Qua sit propria & vera lex.

D. Thom.

D. August.

Cicero.

Plato.

Quocirca quanuis interdum iniqua præcepta, seu regulæ soleant legis nomine significari, iuxta illud Esa. 20. *Va qui conditis leges iniquas,* & illud Aristot. 4. Ethic. c. 1. *Mala lex est, quæ tumultuariè posita est,* qualis est illa, quæ vulgo dici solet, lex mundi, lex duelli, & similes. Licet (inquam) hoc ita sit, nihilominus propriè, & simpliciter loquendo, sola illa, quæ est mensura rectitudinis simpliciter, & consequenter sola illa, quæ est regula recta, & honesta potest lex appellari. Ac propterea dixit D. Thomas d. q. 90. art. 1. & q. 96. art. 4. turpe præceptum non esse legem, sed iniquitatem, & August. lib. 1. de libr. arb. c. 5. *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Idemque de iure asserit lib. 19. de Ciuit. cap. 21. Imò etiam Cicero 2. de legibus dixit, legem condi debere ad vitam iustam, quietam, & beatam, & ideo qui leges iniustas condidit, quiduis potius tulisse, quàm leges. Quod etiam latè confirmat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex

A dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ; nam potius actio illi conformis iniqua est, non est ergo lex, sed participat nomē legis per quandam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua replura inferius dicturi sumus.

Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præfenti dicitur mēsurā, non quorumcumque actuum, sed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinem eorum simpliciter, ratione cuius ad eos inducit. Quomodo dixit Clemens Alex. lib. 1. Stromatum, *Legem esse regulam iustorum, & iniustorum.* Vltima verò obiectio postulat differentiam inter consilium, & legem, quæ longā habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi, vno modo pro præcepto obligante, & sic distinguere à consiliis: alio modo pro quocumque dictamine rationis de honestate actus, & sic dicunt legem comprehendere consilia. Nam D. Thom. 1. 2. q. 19. art. 4. dicit, omnem actum bonum pendere in sua bonitate à lege eterna: actus autē cōsiliorū boni sunt, & optimi; ergo cōprehēduntur sub lege æterna. Propriè tamē loquendo de lege, vt hic loquimur, illa non est, nisi quæ aliquā obligationē inducit, vt infra latius dicā.

Clemens. Alexand.

B

D. Thom.

Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illū, vt est (verbi gratia) lex faciendi eleemosynam: aliquando verò dari legem solum de specificatione, seu modo actus, quæ licet non obliget ad actum exercendum; obligat tamen, vt si actus fiat, talis modus seruetur, qualis est. v. g. Lex attentè orandi, quæ licet non obliget ad orandū, obligat, vt si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriori modo in vniuersum verum est, quod D. Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, vt bonus sit, debere esse conformem legi æternæ, scilicet, præscribenti debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilij locum habet: tamen vt sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorum vsus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolute negandū est, consilium sub lege comprehendendi. Excluditur autem consilium à descriptione data, vel quia non est propria regula, & mensura bonitatis actus: nam hæc potius consistit in lege præscribente modum: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo, scilicet, morale necessitatem operandi: cum autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum est.

D

Atque hinc intulit D. Thomas in illo art. 1. q. 90. etymologiam legis; putat enim à ligando sumptam esse, quia proprius effectus legis est ligare, seu obligare, quod sequutus est Gabriel in 3. d. 37. art. 1. & Clichtoue. in Damasc. lib. 4. Fidei c. 23. eandem etymologiam legis ex Cassiodoro refert, & probat. Consonatque scriptura, quæ leges appellat vincula, Hierem. 2. *Fregisti iugum, rupisti vincula.* Isidor. autem lib. 2. Etymol. c. 10. & lib. 5. c. 3. à legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, & idèd legenda est. Sed quia nunc latius de lege loquimur, vt illa etymologia possit in omnē legem conuenire, oportet legendi verbum ad interiorē lectionem, seu recogitationem ampliare, vt notauit Alen. 3. p. q. 26. memb. 1. Nā

Differentia inter legem, & consilium.

9. Legis Etymologia. D. Thom. Gabriel. Clichtouet.

Hierem. 2. Isidor.

Alenf.

sicut lex naturalis dicitur à Paulo scripta in cor-
dibus ad Roma. 2. ita in eis mente legi potest, &
debeo id est meditari, & recogitari, vt secundum
illam mores dirigantur, iuxta illud Psalm. 118.
Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et huic etymo-
logiæ consonat nomen Hebraicū, quo lex, *Tora*,
dicitur, id est, instructio. Alij denique legem di-
ctam esse putant ab eligendo, vel quia cum ma-
gna, & prudenti electione ferenda sit, vel quod
vniciuique ostēdat, quid eligendum sit: sic Augu-
stin. in quæstionibus ex nouo testamento q. 15.
Si eius est opus, *Lex* (ait) à *lectione*, id est, vt de mul-
tis quid eligas scias. Cicer. verò lib. 1. de legib. à le-
gendo dictam esse declarat. *Quia nos*, inquit, *dele-*
ctus vim in lege ponimus, sicut *Græci*, ait, *legem vocant*
νόμον. à tribuendo vniciuique quod suum est, quia
lex debet esse iusta. Vnde alij deriuant legem ab
eo, quod legitime actiones humanas moderat-
tur, vt refert Turrecr. in ca. *lex*. d. 1. infine. Ita-
que hæc omnes etymologiæ aliquid explicant,
quod verè conuenit legi: vnde autem vox deri-
uata sit, incertum est, & parum refert.

C A P V T II.

*Quid Ius significet, & quomodo ad
legem comparetur.*

HVIUS vocis frequēs est in hac materia vsus,
& interdum pro lege accipitur, vt patet ex
§. *singulorum*. Instit. de Rer. diuis. & L. *Ius naturale*
ff. de Legib. quanquā interdum aliis etiam modis
accipitur, ideoq; & illam explicare, & cum lege
conferre necessarium est. Prius verò aduertere
oportet, tres solere iuris etymologias assignari.
Prima est, vt ius dicatur, quod iuxta sit, de qua
videri potest Conan. lib. 1. Cōmentar. iuris ciuil.
Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia
si materiales voces consideramus, non est in ea
proportio, cum *iuxta* non per. S. sicut *Ius*, sed per
X. scribatur. Si verò significationē attendamus,
iuxta esse, non significat, æquale esse, sed tantum
esse prope. Et licet interdū significet similitudi-
nē, vel æqualitatē in aliquo munere, vel actione,
illud tamen est in sensu longē diuerso ab æqui-
tate, quā ius indicat; vnde dura mihi videtur, &
singularis hæc deductio. Secunda, & Latinis ma-
gis recepta est, vt ius dicatur à iubendo: nā *iussum*
participiū est verbi, *Iubeo*, & si à participio *iussū*
secundā syllabam demamus, ius relinquitur: vel
certē, si illas duas syllabas diuidas, orationem
constitues, qua ipsum *iussum*, seu imperium di-
cat, se esse ius: seu, ius sum.

Tertia deriuatio est, vt ius à iustitia dicatur;
sic enim dixit Vlpian. l. 1. ff. de Iust. & iur. *Est au-*
tem ius à iustitia appellatum. Quam etymologiam
aliqui impugnant, quia iustitia potius à iure de-
riuatur, quam è conuerso: iustum enim dicitur,
quod est secundum ius. Sed hæc ratio non cogit:
nam aliud est loqui de ordine, seu deriuatione
quoad causalitatem, aliud quoad denominationem,
seu nominis impositionem. Nam priori
modo verum est, iustitiam deriuari à iure (id est,
ab eo, quod in re iustum, & æquum est) in ratio-
ne obiecti, ac subinde in genere causæ finalis,
vel formalis extrinsecæ. Et hoc modo iustitia
per ius definitur, quia *Ius suum vniciuique tribuit.*
L. *iustitia*. ff. de Iustit. & iur. Nihilominus tamen
quoad denominationem, & appellationem iu-
ris, de qua loquitur Iureconsultus, potuit ius à
iustitia appellari: sicut visus talis est, quia tendit
in obiectum visibile, & nihilominus obiectum
denominatur visibile ab ipso visu. Sic ergo iu-

stitia, & est talis, quia tendit ad constituendam
æqualitatem, quam dicimus esse ipsum medium
iustum, & hoc medium rectē potuit à iustitia de-
nominari iustum: nam illa æqualitas apta est per
iustitiā fieri. & inde vocatur iusta. Inde verò po-
tuit faciliè deriuari ius, dempta vltima parte vo-
cis *iustum*, sicut de nomine *iussum* dicebamus. Et
ita etiam dixit Iudor. 5. Etymolo. c. 3. *Ius esse di-*
ctum, quia iustum, est. August. etiam in Psalm. 145. cir-
ca finem. *Ius* (inquit) & iniuria contraria sunt: *ius e-*
nim est, quod iustum est. Sicut ergo iustum à iustitia cla-
rè denominatur, ita ius potuit à iusto, & iustitia
denominari quoad etymologiam vocis.

Vnde idem August. lib. 19. de Ciuit. c. 2. *Quam*
quam principium philosophorum sumit. *Quod*
illud ius esse dicant, quod de iustitia fonte manauit. Quā-
uis enim ius per modum obiecti sit causa iusti-
tiæ; in genere tamen causæ efficientis, est effe-
ctus iustitiæ, nam iustitia facit, & constituit ob-
iectum suum, sicut aliæ virtutes morales. Illud
ergo obiectum si in potentia consideretur, pos-
set denominari à iustitia iustificabile (vt sic di-
cam) sicut de visu, & visibili dicebamus: tamen
illa denominatio non est in vsu, & barbara est,
& loco illius videtur introductum nomen iuris
vt est obiectum iustitiæ. Si autem consideretur
illud obiectum in actu, sic dicitur iustum, & di-
ci potest ius. Sic enim propriè locum habet,
quod dixit Augustinus, ius, & iniuriam esse con-
traria: nam iniuria nihil aliud est quam actus in-
iustus. Et ita etiam dixit in secundo loco allega-
to. *Quod iure sit, profecto iuste sit.* Vnde Bartol. in d.
l. 1. dixit, ius in actu esse executionem, & de
hoc interpretatur illam legem: veruntamen et-
iam potest optimè intelligi de iure in potentia,
seu in habitu, quia (vt dixi) nō est sermo de eman-
natione causali, sed de sola denominatione, sicut
scibile denominatur à scientia etiā in habitu. Ni-
hil ergo est incōmodi in hac etymologia, & quā-
uis incertū sit, quæ istarū duarū deductionum sit
verior, vtrāq; præsentī institutō deferuire potest.

Iuxta has ergo duas vocis deriuationes, nomē
Ius duas præcipuas habet significationes, quas ad-
notauit Driedo l. 1. de libert. Christ. c. 10. Nam
iuxta vltimam etymologiam ius idem significat
quod iustum, & æquū, quod est obiectū iustitiæ.
Considerandū est autem, iustitiæ nomen dupli-
citer accipi. Primò pro omni virtute, quia om-
nis virtus respicit, & facit aliquo modo equitatē:
secundo pro speciali virtute tribuēte alteri quod
suū est. Vtriq; ergo significationi ius cū propor-
tione respondet. Nā primo ius significare potest
quidquid est æquum, & consentaneum rationi,
quod est veluti generale obiectū virtutis in ge-
nere. Secundo potest ius significare æquitatem,
quæ vniciuique ex iustitia debetur, & hæc posteri-
or significatio magis est in vsu: nā ius sic accep-
tum ad propriam iustitiā referri maximè solet.
Vnde D. Tho. 2. 2. q. 57. ar. 1. hæc dixit esse, primā
rationem, & significationē iuris. Et inde optimè
concludit in solutione ad 2. ius non esse legem,
sed potius esse id, quod lege præscribitur, seu men-
suratur. Quod ego censeo cum proportionē esse
intelligendum: nam leges pertinentes ad specia-
lem iustitiā respiciunt ius speciale, in dicta pro-
prietate sumptum: lex autem in genere, prout in
omnibus virtutibus locū habere potest, respiciet
ius generaliter, & largè sumptum, sicut dixit Ci-
cero l. 2. de legib. in ipso nomine legis inesse vim
iusti, & iuris colendi, quia vera lex æquum, &
iustum præcipere debet, vt dixi.

Iudor.
August.

3.
August.

Bartol.

Driedo.
Nominis,
Ius, signifi-
catio.

D. Thom.

Cicero.

Psalm. 118.

Augustin.

Cicero.

Turrecr.

L. Ius natu-
rale.
Varia no-
minis Ius,
etymolog.
Prima.
Conan.

secunda.

2.
Tertia.

L. Iustitia.

Et iuxta posteriorem, & strictam iuris significationem solet propriè ius vocari facultas quædam mortalis, quam unusquisque habet, vel circa rem suam, vel ad rem sibi debitam; sic enim dominus rei dicitur habere ius in re, & operarius dicitur habere ius ad stipendium, ratione cuius dicitur dignus mercede sua. Et hæc significatio vocis huius frequens est non solum in iure, sed etiam in scriptura. Nam in iure hoc modo distinguuntur ius in re, vel ad rem: item iura seruicium, seu iura prædiorum rusticorum, vel urbanorum, iura vtendi, vel fruendi, & similia, quæ latè videri possunt apud Briffonem lib. 9. de Verb. signif. verb. Ius. In Scriptura verò legimus, dixisse Abraham ad filios Heth, Gen. 23. *Date mihi ius sepulchri*, id est, facultatem sepeliendi, & cap. 31. de Iacob quando discessit à socero, dicitur tulisse secum omnia, *quæ iuris sui erant*, & similia loca sunt frequentia. Atque hoc modo sumi videtur ius in l. *Iustitia*. ff. de Iustit. & iur. cum dicitur iustitia esse virtus, quæ ius suum unicuique tribuit, id est, id tribuens unicuique quod ad illum spectat; illa ergo actio, seu moralis facultas, quam unusquisque habet ad rem suam, vel ad rem ad se aliquo modo pertinentem vocatur ius, & illud propriè videtur esse obiectum iustitiæ. Hinc etiam solet ius pro necessitudine accipi, vt dicitur in l. ult. ff. de Iustit. & iur. videtur enim tunc vox illa significare specialem quandam obligationem, aut relationem, quæ ex ipsa necessitudine nascitur. Atque hoc modo dicitur vnus succedere iure sanguinis, alius iure adoptionis, alius verò iure institutionis, seu testamenti. Sic etiam dicitur in l. *Ius*. 34. ff. de Pactis, *Ius cognationis non posse repudiari*, & ius cognationis restitui filio, dicitur in l. ult. ff. de Senten. pas. Vnde colligitur, non significare ipsam cognationem, sed moralem actionem, seu facultatem, quæ ex illa nascitur, & sic de aliis.

Iuxta aliam verò etymologiam, qua ius à iubendo dicitur, propriè videtur ius legem significare: nam lex in iussione, seu imperio posita est. Et hoc modo sumunt frequenter hanc vocem Iureconsulti, vt quando dicunt, hoc, vel illo iure vtimur, vel hoc est certi, & explorati iuris, & similia. Item videtur hoc modo sumi, quoties à facto distinguitur, vt cum diuiditur ignorantia iuris ab ignorantia facti, vt est frequens in iure, & Doctoribus: estq; titulus de iuris, & facti ignorantia. Et hinc etià est, quod est consentaneum rationi, iure fieri dicitur, tãquàm legi cõforme. Sic etià videtur definisse ius Salust. in Catilinario, cum dixit, *Ius est ciuile æquitas, vel scriptis legibus sancita, vel instituta aut moribus recepta*. Quæ descriptio in primis de solis legibus ciuilibus data videtur; si tamen particula illa *Ciuilis* deimatur, etiam legibus canonicis, & diuinis positiuis faciliè poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur conuenire, nisi eam dicamus esse scriptam in mentibus hominum: nam ius etiam de lege naturali dicitur, vt constat ex titulo de iure naturali gentium, & ciuili, de qua diuisione infra dicemus. Deinde illa descriptio magis videtur data per effectum legis, quàm per propriam eius rationem. Vel certè videtur magis esse descriptio obiecti constituti per legem, quàm ipsius legis, quia lex constituit æquitatem, vel est mensura, & regula eius; non est propriè ipsa æquitas.

Addit verò Isidor. d. lib. 5. Origin. c. 3. ius, & legem comparari vt genus, & speciem: nam ius vult esse genus, legem verò speciem. Et rationem

reddere videtur, quia ius legibus, & moribus constat. Lex autem est constitutio scripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. d. 1. Et videtur sequi D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & iusti, si in scriptum redigatur, esse legem. Et videtur sumpsisse ex August. lib. 83. quaestionum, q. 31. dicente, *Legem est: quod in eo scripto, quod populo expositum est, vt obseruet, continetur*. At verò è contrario Cicero lib. 1. & 2. de Legib. solam illam putat esse propriam legem quæ in ratione est, scriptam verò exterius dicit esse populariter legem. Vnde diuinam mentem vocat summam legem, deinde rationem existentem in mente sapientis, legem verò scriptam magis nomine, quàm re legem appellari. Iam verò vsus obtrinit, vt lex de scripta, & non scripta propriè dicatur, & ita ius prout legem significat, cum illa conuertitur, & tanquam synonyma reputantur.

Hinc verò deriuatum est nomen iuris ad alia quæcũ significata, ad quæ significanda legis vox translata non est. Nam hinc actus iudicis solet nomine iuris appellari, vel quia secundum leges fieri debet, vel quia interdum videtur quasi legem constituere, & sic dicitur iudex, cum munus suum exercet, ius dicere; vnde est titulus, ff. si quis ius dicenti non obtemperat. & cap. 2. de Constit. in 6. dicitur, *Extra territorium ius dicenti impune non obedi*, quod tam de sententia, quàm de lege, seu statuto intelligi potest. Imò in l. penult. ff. de Iust. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cum iniquè decernit, non habito respectu ad id, quod facit, sed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex subditum in ius vocare, vtq; iuris experiundi causa, vt dicitur in l. 1. ff. de In ius vocando. Quauis posset illud intelligi de vocatione ad locum iudicij. Nam vox hæc etiam ad significandum locum, in quo iudicium exercetur, translata est, vt notatur in eadem l. Penult. ff. de Iust. & iur. Vnde apud Latinos, *ire in ius*, idem est, quod ad Prætorium, seu sedem Prætoris ire, vt ex Donar. Victor. & multis iuribus notat Briffon. supra. Imò & D. Thomas supra ad 1. ita interpretatur, cum dicitur aliquis comparere in iure. Vbi addit etiam aliam significationem huius vocis: nam ipsa etiam ars, qua discernitur, quid sit iustum, dicit aliquando vocari ius. Et sic tacitè videtur exponere dictam l. 1. ff. de Iust. & iur. Vbi Vlpian. refert, & probat definitionem Celsi dicentis, *Ius est ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipsi legi, quàm iuris prudentiæ conuenire videtur, nisi ars latè sumatur pro quacumque ratione, seu mensura operationis.

Duo tandem supersunt declaranda. Vnum est, quomodo ius interdum ab æquo & bono distinguatur, si nihil aliud est ius, quam ipsum iustum, quod, est ipsum æquum & bonum, vel etiam si sumatur pro lege, est ratio ipsius boni, & iusti vt diximus. Illa autem distinctio iuris, ab æquo & bono, constat ex multis, quæ refert Ludo-uic. Viu. in Schol. ad August. lib. 2. de Ciuit. ca. 17. Sic enim dixit Quintil. lib. 4. *Iudicis natura noscenda est, iuri magis, an æquo sit opposita*. Et libr. 6. *iure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Cras-sus multa tam contra scriptum pro æquo, & bono dixit*. Hanc ergò dubitationem proponit Aristot. 5. Ethic. cap. 10. & in summa responderet, æquitatem esse iusti emendationem. Ad quod intelligendum, voces iusti, & æqui, & iustitiæ, ac æquitatis distinguendæ sunt. Duplex est enim iustum; vnum naturale, quod est rectum secundum natura-

turem,

D. Thom.

August.

Cicero.

8.

Actus iudicis ius significat ali-quando

Briffon.

D. Thom.

Vlpian.

9.

Quomodo ius distinguatur ab æquo, & bono

Cicero:

Aristot.

Briffon.

Genes. 23.

Genes. 31.

L. iustitia.

6.

Alia significatio nominis, ius.

Salust.

S. Isidor.

turalem rationem ; quod nunquam deficit, si ratio non erret. Aliud est iustum legale, id est, quod lege humana constituitur, & hoc, licet in vniuersali iustum sit, solet in particulari deficere. Nec propterea lex iniusta est, quia necesse est vniuersaliter ferri: defectus autem (ait Aristotel.) nō ex lege, aut ex legislatore, sed ex materia ipsa prouenit. Et iuxta hoc duplex iustū, duplex cū proportionem potest distingui iustitia; eodemq. modo dupliciter solet accipi æquitas, vno modo pro æquitate naturali, quæ eadem est cum iustitia naturali, & illi responder æquum, prout idem est, quod iustum naturale, & in hoc sensu loquuntur sæpè ciuilia iura de æquitate naturali, vt in l. 1. §. Si filius. ff. de suis, & legitimis hæredibus. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum succedunt.* & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita causa quem condemnari.* Et huic æquitati responder æquum generaliter dictum. Sicque dicitur in l. Nam hoc. ff. de Condict. indebiti. *Hoc natura æquum est, neminē cum alterius nocumēto locupletari.* Atque æquitas hoc modo sumpta non est emendatio iuris, sed potius origo, seu regula ipsius, iuxta l. 9. ff. de regul. iur. *In omnibus, maxime tamen in iure æquitas spectanda est.*

10 Alio verò modo sumitur æquitas pro prudētī moderatione legis scriptæ præter rigorem verborum eius, & sic dicitur opponi stricto iuri in l. 2. §. Item. ff. de Aqua pluuiæ arcen. sicq. dixit Terentian. *Inter ius, & æquitatem hoc interest, ius est quod omnia recta, & inflexibilia exigit, æquitas est, quæ de iure multam remittit.* Et ab æquitate sic sumpta dicitur etiam quasi per antonomasiam æquum, & bonum, quod in se quidem tale est, licet à verbis legis discordare videatur. Et sic sumpsit Arist. æquitatem, cum illam dixit esse emendationem iusti, vtiq. legalis, virtutemq. à qua procedit hic actus vocauit epikiam, de qua disputat etiam D. Thomas 2. 2. q. 120. Ad illam enim spectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam seruare esset contra naturalem æquitatem, tuncque iudex dicitur non agere iure; vtiq. materialiter, & vt sonat, sed agere æquo, & bono, quod est, ius ipsum iuxta intentionem eius seruare, & contrarium agere esset ius violare, iuxta illud Iustin. C. de Legib. *Non dubium est, in legem cōmittere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem, & ideo fortasse iurisprudētia dicta est ars Boni & æqui, quod in legibus interpretandis bonum, & æquū semper intueri debet, etiam si interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali discedatur.* Plura de hac re vide in Couarr. in Reg. Possessor, part. 2. §. 6. n. 3.

Alterum declarandum est, quid sit fas, & quomodo ad ius, & legem comparetur. Ait enim Isidor. 5. Etymolog. cap. 2. *Fas lex diuina est, ius lex humana, & habetur etiam dist. 1. c. 1. vbi hoc exemplo explicatur, Transire per agrum alienum fas est, ius non est.* Hæc autem videntur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, vt ibi ius strictè sumatur pro lege scripta: fas autem pro æquitate, & quasi iusta exceptione. Vt in dicto exemplo transire per alienum agrum dicitur non esse ius, quia nimirum lex humana per se potius prohibet illum transitum, tamen si ex rationali causa absque detrimento fiat, fas est, seu licitum est. Atq. ita explicuit Glossa ibi, & Henrr. Quodlib. 9. q. 2. At verò D. Thom. 2. 2. q. 57. art. 1. ad ult. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris secundum quandam specialem pro-

prietatem magis conuenire legibus, quæ ordinantur ad homines inter se, quàm legibus, quæ ordinant hominē ad Deum, quia Deo nō possumus reddere æquale, & ideo inquit respectu Dei potius fas, quàm ius appellatur lex. Sed quidquid sit de hac proprietate, quæ non est ab vltimo latino-rū aliena, Isidor. non appellat fas legē diuinam, eo quod circa debitū Deo reddendum disponat: sed quia in naturali æquitate, atque adeo in ratione naturali, quæ lex diuina est, nititur. Omis- sis autem metaphoricis significationibus, & distinctionibus, quæ in præfati instituto nō deseruiunt, nunc de iure in secunda, & propria significatione generaliter loquimur, sicque cum lege conuertitur, prout nunc etiam de illa vniuersaliter tractamus.

CAPVT III.

Quanta sit necessitas, & varietas legum.

B Explicatis nominibus iuris, & legis, antequā inquiramus, quid lex sit, oportet prius ostendere illam esse. Quod optimè fiet, eius necessitatem declarando, quia in his rebus ad institutionem morū pertinentibus, nec aliquid superfluum admittendum est, neque id, quod necessariū est, deesse potest. Solet autem distingui duplex necessitas, vna absoluta, secundū quam dicitur res aliqua per se, & propter se simpliciter necessaria: quomodo Deus habet necessitatem essendi secundū existentiam actualem, de qua loquimur. Alia est necessitas respectiua in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex subdistinguitur: nam quædā est necessitas simpliciter, alia ad melius esse, quæ proprius est utilitas.

Duo ergo in generali videntur certa. Primū est, necessitatem absolutam legi non conuenire, quatenus lex est. Probatur, quia talis necessitas est propria Dei, qui solus est ens per se, & absolute necessarium; lex autē omnis vel est aliquid creatum, vel certè supponit aliquam creaturam, propter quā feratur, Deus enim nō est capax legis, ergo sicut creatura non est simpliciter necessaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantum esse posse propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, nisi naturæ liberæ, nec habet pro materia nisi actus liberos, vt infra videbimus; ergo non potest esse magis necessaria lex, quàm sit rationalis, vel intellectualis creatura; at creatura rationalis non habet absolutam necessitatem essendi; ergo nec lex habet huiusmodi necessitatem. Solum poterat hīc oriri dubium de lege æterna, quam nunc esse suppono: illa enim est Deus ipse, & ideo est tam immutabilis, & æterna sicut ipse, ac subinde tam necessaria. Sed dico breuiter rem illam, quæ est lex æterna, esse absolute necessariā, vt probat argumentum, tamen sub ratione legis non habere absolutam necessitatem, quia includit respectum liberum, vt infra ostendam.

Dico secundò. Supposita creatione rationalium creaturarum, lex fuit necessaria necessitate finis, tam simpliciter, quàm ad melius esse. Hæc veritas est tanquam principium per se notum in hac materia, & quoad priorem partem de necessitate simpliciter, declarari potest, quia intellectualis creatura eo ipso, quod creatura est, superiorē habet, cuius prouidentia & ordini subiaceat, & quia intellectualis est, capax est gu-

2.
Lex absoluta non fuit necessaria.

3.
Lex supposita creatione creaturæ rationalis, fuit utilitè necessaria necessitate finis.

II
De distinctione inter Ius, & fas.
Isidor.

Glossa.
Henrr.
Thomas.

bernatio-

bernationis moralis, quæ sit per imperium; ergo connaturale est, & necessarium tali creaturæ, ut subdatur alicui superiori; à quo per imperium, seu legem regatur. Item talis creatura eo ipso, quod ex nihilo facta est, flecti potest ad bonum & malum, ut ex communi Patrum sententia nunc suppono; ergo non solum est capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, sed etiam aliqua talis lex est illi simpliciter necessaria, ut conuenienter suæ naturæ viuere possit. Vel etiam à contrario possumus argumentari: nā qui caret lege, peccare non potest; rationalis autē creatura potestatem habet peccandi; ergo, & legi necessario subdita est. Nec refert, quod per gratiam, vel gloriam possit hæc creatura fieri impeccabilis; tum quia hic de naturali necessitate loquimur, & hoc modo dicimus necessariam esse legem, supposita conditione naturæ rationalis: tum etiā quia per donum, quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin sit subdita legi, quoad illos actus quos libere exercere potest, sed sit, ut indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de utilitate, ex prioribus clara est, quia necessitas in ordine ad finem, utilitatem necessario includit. Itē quia de legibus scriptum est illud *Lex Domini immaculata, conuertens animas, &c.* Psal. 18. & illud Prouer. 6. *Mandatum lucerna est, & lex lux*, & similia, quæ postea insinuabimus, & magnas ostendunt legis utilitates.

Verumtamen quia utilitas hæc, vel necessitas non est eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum distinguere, & in singulis propriam necessitatem, vel utilitatem explicare: ita enim constabit, non solum esse legem in genere, sed etiam in particulari quotuplex sit, quod etiam necessarium est, ut de toto obiecto huius tractatus questionem, an sit, plenè definiamus; ostendimus enim, supra, obiectum hoc omnes legum species complecti. Erit etiā hoc opportunum, ut intelligantur voces, quibus in discursu totius tractatus nobis vtendum est.

Primo ergo supponere possumus diuisionem legis in quatuor membra, quam posuit Plato in Timæo, & Phædro, scilicet, in diuinam, cœlestē, naturalem, & humanam, ex quibus vocibus secunda non admittitur à Theologis, quia vel superflua est, vel erroneam doctrinam continet. Per cœlestem enim legem fatum, & necessitatem quandam operantem, quæ ex ordinato motu, & influxu cælorum prouenit, Plato intellexit. Vnde si intelligat, legem illam talem esse, ut vel diuinæ prouidentie non sit subiecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes necessitatem imponat, falsam, & hæreticam sententiā continet, diuinæ gubernationi, & libertati arbitrij contrariam: si verò per cœlestem legē solum intelligat, quod Arist. dixit, mundum hunc inferiorem coniunctum esse sphaeris cœlestibus, ut inde gubernetur, per naturales, scilicet, influentias, & vicissitudines, quæ à Deo semper pendeant, & corpora immutent, & non animas, sic non oportuit membrum illud distinguere, quia eo modo, quo potest appellari lex, sub naturali comprehenditur, ut monstrabimus. Omissa ergo illa secunda voce, alia tria sunt etiam in vsu Theologorum, sed in sensu aliquantulum diuerso.

Lex ergo diuina apud Platonem est ratio gubernatrix vniuersi in Dei mente existens, quam legem etiam Theologi agnoscunt, sed legem

æternam appellant. Duobus enim modis dici potest lex diuina, vno modo quia in ipso Deo est; alio modo, quia ab ipso Deo immediatè fertur, licet extra Deum ipsum sit. Priori modo legem diuinam appellauit Plato, Theologi verò cum Augustino, ut distinguant illam legem ab alia, quam Deus extra se fert, vocant illam æternam; & ita etiam nos appellabimus. De ipsa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certum est esse in Deo, quàm est certum habere Deum vniuersi prouidentiam, quia per hanc vocem nihil aliud significatur, quàm ratio huius prouidentie in Deo existens, vel aliquid eius. Quo modo autē recipiat nomen, & proprietatem æternæ legis in principio libri sequentis explicabimus. Et hinc faciliè intelligitur quæ sit necessitas, & utilitas huius legis, est enim eadē, quæ diuinæ prouidentie: nam sicut absque diuina prouidentia mundus non posset consistere, ita neq; sine hac diuina, & æterna lege, & omnis utilitas, & commoditas, quæ huic mundo prouenit ex diuina prouidentia in hanc etiam diuinā legem referenda est. Aduertit autem D. Thomas 1. 2. q. 91. art. 1. ad 3. utilitatem huius legis non esse, quia ipsa ordinatur ad finem, sed quia ipsa ordinat omnia alia ad suos fines per conuenientiā media: ipsa enim non potest ad finem ordinari, cum sit ipse Deus, qui est vltimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege, diuina, seu æterna colligi potest prima diuisio legis in æternā, & temporale, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes; ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differunt tanquā creatum, & increatū, quia quidquid est æternū increatum est, & quod est temporale est creatum. Hinc ergo constat dari legem diuinā, id est, in Deo ipso existentem: quomodo autem detur lex diuina à Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Deniq; datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone positis secunda diuisio legis colligitur, quæ est subdiuisio legis creatæ in naturalem, & positiuā. Quam diuisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, siue sub nomine legis, siue sub nomine iuris positui, & naturalis. Ut patet ex Isidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decret. d. 1. & sequentibus & sumitur ex Augustino tractatu 6. in Ioannem, & indicata est à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt.* Ut ibi Glossa ordinat. notauit. Eadē diuisio reperitur in iure civili Instit. de Iure natur. gentium, & civili, & l. 1. ff. de iustitia, & iure. Et Cicero libro. 1. de Legibus ex professo probat, dari ius naturale prius omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. ubi in eodem sensu distinguit ius in naturale, & legale.

Sed circa legem naturalem aduertendū est, variis modis à Philosophis, Iurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim supra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legē diuinā esse dixit, rationē æternā in Deo existentē, qua reguntur omnia, ita participationē illius rationis creaturis impressam, ut in destinatos fines suos tendant, naturalem legem appellauit. Imò etiam D. Thomas 1. 2. q. 91. art. 2. dixit, omnia,

apud Platonem, & quibus modis usurpatur.

D. Thom.

Prima diuisio legis, in temporalem, & æternam.

7. Secunda diuisio legis in naturalem, & positiuam. D. Isidor.

D. August. Rom. 2.

Gloss. ord.

Cicero.

Aristot.

Quibus modis lex naturalis apud Auctores usurpatur.

D. Thom.

quæ

Psal. 18. & Prouer. 6.

5. Legum diuisio in varia membra. Plato.

6. Quid sit lex diuina

quæ diuina prouidentia reguntur, participare aliquantulum legem æternam, in quantum ex efficacia eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. At verò Iurisperiti legem naturalem communem esse dicunt, non solum hominibus, sed etiam alijs animalibus; inanimata verò à participatione huius legis excludere videntur, vt patet ex §. 1. Instit. de iure naturali. &c. & l. 1. ff. de Iust. & iure.

Veruntamen, vt in primo capite notauimus, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundum proprietatem, sed secundum metaphoram, & ideo de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hic dicere necesse est, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infra dicemus de lege æterna. Animalia etiã bruta non sunt capacia propriæ legis, cum nec ratione, nec libertate vtantur, & ideo non potest nisi per similem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quauis enim in hoc differant ab insensibilibus, quod non solo pondere naturæ, sed etiam cognitione, & instinctu naturali ducuntur, qui instinctus est illis quasi lex, & hac ratione possit aliquantulum sustineri illa secunda acceptio Iuriconsultorum, nihilominus simpliciter est metaphorica, & valde analoga, & ideo etiam nunc illam omittimus; infra enim l. 2. cap. 8. explicando ius gentium, sensum proprium illarum legum inuestigare conabimur.

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, est illa, quæ humanæ menti insidet ad discernendum honestum à turpi, iuxta illud Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vt explicuit D. Thomas d. q. 91. ar. 2. vbi concludit legem naturalem esse participationem legis æternæ in rationali creatura. Et in 4. d. 33. ar. 1. *Quia homo (inquit) inter cetera animalia rationem finis cognoscit, & proportionem operis ad finem, ideo naturalis conceptio ei indita, qua dirigitur ad operandum conuenienter, lex naturalis, seu ius naturale dicitur; in ceteris autem naturalis aestimatio vocatur.* Et hoc etiam aperte sensit Cicero lib. 2. de Legib. Nam post verba supra citata de lege æterna subdit. *Ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata: est enim ratio, mensq; sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non solum prout naturale à supernaturali distinguitur, sed etiam prout distinguitur à libero. Non quia eius executio naturalis sit, seu ex necessitate fiat, sicut executio naturalis inclinationis est in brutis vel rebus inanimis; sed quia lex illa est veluti proprietas quædam naturæ & quia Deus ipse illam naturæ inseruit. Et ex hac parte etiam est diuina hæc lex, tanquam à Deo immediate lata, vt sensit D. Thom. dicta q. 91. & q. 94. ar. 6. vbi adducit D. August. 2. Confessionū c. 4. dicentē ad Deū, *Lex tua scripta est in cordibus hominū;* quod dictū est propter legem naturalem; vnde dixit in l. 2. de Sermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam esse animam, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* Expressiusque hanc legem, diuinam appellat Isidor. lib. 5. Etymol. cap. 2. Atque ex his tandem constat, quā sit necessaria, & utilis hæc lex, cū in ea posita sit discretio inter honestum, & turpe in rationali natura. Veruntamen hæc omnia longam requirunt declarationem, sed ne ordinem inuertamus, & confundamus omnia, in librum sequentem illam reseruamus.

Superest dicendum de quadam subdiuisione legis naturalis; prius autem oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone posita, quam humanā appellauit, & pertinet ad ius illud quod Arist. vocauit, *ius legale*, quod ipse ita descripsit: *Est ius, quod à principio nihil refert; postquam autem positum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis iuris intelligendum est, quia versatur circa actiones, quæ secluso tali iure non essent sub obligatione, per illud autem efficiuntur necessariæ. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges, quas Cicero lib. 2. de legib. à lege æterna, & naturali distinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, seu temporalem in naturalem, & positiuam diuisimus, quia positiuam latius patet, quam humanā. Est enim aduertendum, Philosophos non agnouisse supernaturalem hominum finem, sed solum de huius vitæ aliquali felicitate, vel potius conuenienti statu, ad illam in pace & iustitia transigendam, tractasse, & in ordine ad hunc finem de legibus considerasse, & ita naturalem legem solum ab humana, quam nos ciuilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At verò cum fides doceat, homines, ad finem supernaturalem vitæ futuræ per conuenientia media in hac vita exequenda ordinari, recte sacra Theologia infert, longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem, & pluribus legibus positiuis homines indigere, quam iidem Philosophi fuerint assequuti.

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem secundum duplicem naturam, & duplex rationis lumen considerari posse. Primum secundum puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, & consequenter secundum rationis lumen illi connaturale: secundò iuxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, & secundum diuinum, ac supernaturale lumen fidei; per quod pro statu vitæ regitur, & gubernatur. Et iuxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem; aliam simpliciter naturalem respectu hominis: aliam, quæ licet supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ, quia etiam gratia habet suam propriam essentiam, & naturam, cui connaturale est lumen infusum, cui etiam connaturale est non solum dirigere homines ad rectam, & honestam, ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras, & errores circa ipsammet legem purè naturalem, & sub altiori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis obseruationem. Sic ergo lex naturalis duplex distingui potest, vna purè naturalis, alia simpliciter supernaturalis, naturalis autem respectiue, per comparisonem ad gratiam. Vnde cum lex naturalis etiam pura diuina sit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis diuini ordinis diuina est. Nam prior est à Deo mediante natura, à qua manat, tanquam proprietas eius; posterior autem est à Deo per se infundente gratiam, & ipsum supernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adiuuantis.

Denique vtraque lex dici potest connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodam modo dicitur, quod cum natura concreatum est, semperq; in illa perseuerauit. Ita enim

10.

Arist.

11.

Quibus modis consideratur natura humana in ordine ad leges, quibus indiget.

Quod duplex sit lex naturalis.

12.

lex

8. Lex secundum proprietatem insensibilibus non attribuitur.

9. Quam sit propria lex naturalis. Psalm. 4. D. Thom.

Cicero.

D. Thom. D. August.

D. Isidor.

lex etiam connaturalis gratiæ semper in humano genere fuit, quia nunquā in hominibus vniuersis, seu in tota Ecclesia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt vnquam lege diuina supernaturali, sine qua non potuissent in supernaturalem beatitudinē tendere. Vnde quando distinguuntur status hominū per leges, scilicet, in statum legis naturalis, scriptæ, vel gratiæ: in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius nature, quā lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei: non potuit enim mundus vnquam carere omnino hac lege secundum ordinariam prouidentiam, cum factores legis semper potuerint, cum diuino auxilio iustificari, vt sumitur ex Paulo ad Romanos c. 2. & 3. Atque ita etiā patet, quæ fuerit necessitas, & utilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declarata, nimirum, quia gratia, & fides semper fuit necessaria, & hæc lex est illis connaturalis. Itē vt haberet homo legem, per cuius obseruantiam posset consequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam, cum diuino auxilio.

13
Quamnam sit lex positiua.

Conan.

Arist.

14
Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam.

Circa alterum membrum de lege positiua sciendum est, illam legem vocari positiuam, quæ non est innata cum natura, vel gratia, sed ultra illas ab aliquo principio extrinseco habentepotestatem posita est; inde enim positiua dicta est, quasi addita naturali legi, non ex illa necessario manans. Vnde ab aliquibus *ius positum* vocatur, vt videri potest in Conan. lib. 1. Commentar. iur. ciuil. c. 8. Et legem positiuam sic sumptā conuenit, quod Arist. 1. Ethic. c. 9. dixit, *legē esse sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum, quæ vim habeat ad cogendum*. Nam licet ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba eius de se generaliora sunt, & ita etiam lex positiua latius patet, quā humana.

Atque hinc traditur à Theologis tertia diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. Lex positiua diuina dicitur, quæ ab ipso Deo immediate lata est, & toti legi naturali addita; de humana statim dicemus. Præter has verò nō potest esse alia positiua lex respectu hominū, quia non sunt plures legislatores; Angeli enim non habent hanc potestatem in homines, quia nec naturalis illis est, nec à Deo est illis concessa, nulli enim id reuelatū scimus, vnde nec diuinare illud possumus. Lex itaq; diuina in præsentī non dicitur lex in Deo existens, sed à Deo manans speciali quodā modo; non enim significat legē conceptā sed exhibitā, & in hoc inter alia differt à lege diuina prout illam posuit Plato. Deinde differt hæc lex à naturali sumpta cum omni perfectione supra declarata, quia lex naturalis non additur à Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ; hæc autem lex specialiter ponitur, & additur ultra illā. Vnde lex naturalis non confertur per se primò, vt speciale donū legis, sed censetur idem donū, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide, & gratia: nam qui dat formā, dat consequentia ad formā. Hæc autem lex per se primò datur tanquā donum additum & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum est, vt hæc soleat appellari simpliciter lex, vt patet ex tota Epistola ad Roman. & ex alijs scripturæ locis, quæ statim insinuabimus. Atque ideo lex diuina simpliciter dicta solet de hac positiua intelligi, & ita etiam nos frequentius loquemur.

15

Ex quo etiam facile constat, quæ fuerit huius diuinæ legis necessitas. In quo animaduertendū est, (ne propter ambiguitatem vocis decipi con-

A ringa t) D. Thomam in q. 1. art. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit necessaria lex diuina, quas si aliquis attentè consideret, inueniet solū probare de lege diuina vel naturali, prout connaturalis est gratiæ: non verò de lege supernaturali positiua, prout nunc loquimur. Prima ratio est, vt dirigat hominē ad supernaturalem finem; secunda, vt iuuat hominē etiam in naturalibus, ne erret; tertia, vt etiā de interioribus actibus possit præcipere, & ordinare; quarta, vt omne malū prohiberet, quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiā præstans paruulis*. Nam in hoc vltimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiā ordinatur homo ad supernaturalem finē. In tertia autem, seu penultima proprietate continetur vltima ratio: nā quia hæc lex nititur in veritate Dei; non potest subesse erroribus; imò errores naturæ potest emendare, & cohibere; præterea in secunda proprietate insinuat ratio tertia: nam quia lex diuina interiores actus dirigit, merito conuertere animas dicitur. Ac deniq; immaculata dicitur, quia nullum malū permittit. At verò hæc omnes rationes maximè probant de lege diuina connaturali gratiæ, præsertim ratio prima, & secunda, vt supra etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiā in pura lege naturali locū habent, quia illa præcipit etiā internos actus bonos, & malos prohibet, nullumq; actum prauum re vera permittit. Imò lex diuina positiua, prout nunc de illa loquimur, ordinariè versatur circa actus exteriores, vt videre licet in lege veteri, & in noua, quatenus est de sacramentis, & de Hierarchia Ecclesiastica. Item per legem positiuam non prohibet Deus omnia mala, sed hoc spectat ad diuinam legem naturalem vtriusq; ordinis, vt supra explicata est.

C Vnde colligimus, necessitatem legis diuinæ positiuæ non fuisse necessitatem absolutā in ordine ad finem supernaturalem, sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis synagogæ, vel ecclesiæ, respectu cuius censi potest necessitas simpliciter, licet respectu ipsius finis sit potius ad melius esse, & ad maiorem hominū instructionē, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & deprauatos mores, ad cohibendos illos, vel propter maiorem perfectionem, & lumen, ad perfectionē virtutis, & sanctitatis assequendā. Ratio est, quia licet aliqua lex supernaturalis, sicut & supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa, quæ est connaturalis ipsi gratiæ, necessitas ergo addēdi alteram legē positiuā orta est ex peculiari institutione corporis mystici spiritualis (vt sic dicā.) Quæ institutione supposita, possunt optimè applicari cum proportionem rationes D. Thomæ ad hanc legem diuinā positiuam. Quæ vltius subdiuidi solet in veterem, & nouam, quam partitionem in li. 9. & 10. latè sumus explicaturi.

D Superest dicendū de lege positiua humana; quæ ita denominatur à proximo principio, vnde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in illis sit, vt in his, qui per illam gubernandi sunt; quia licet hoc re vera conueniat huic legi, non est proprium eius, sed commune est omni legi, de qua tractamus, siue diuina, siue naturalis sit. Vnde secundum illam denominationem distinguere-tur potius lex humana ab angelica, id est, à lege Angelis imposita, de qua non tractamus.

D. Thom.

Psal. 18.

16
Necessitas leges diuina non est absoluta, sed ex suppositione.

17

Item

Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non diuinis feratur: nam licet fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam Philosophi humanam nominarunt, re vera non est ab eis intentata, nec est adæquata, quia lex humana latius patet vt videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inuenta & posita est. Dico autem proximè, quia primordialiter omnis lex humana deriuatur aliquo modo à lege æterna; iuxta illud, *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Prouer. 8. & quoad vim obligandi manat à potestate Deo data, quia non est potestas, nisi à Deo. Rom. 13. Nihilominus tamen lex ipsa, quæ humana dicitur, actus est hominis, & ita ab illo proximè fertur, & inde humana vocatur. Sic dixit Plutarch in Comment. In principe requiri doctrinam, *Iustitia legis est finis; lex autem Principis opus; Princeps verò Dei simulacrum administrantis vniuersa.* Et August. lib. de Vera relig. cap. 3. 1. *Conditor (inquit) legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem æternam consulit, vt secundum eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore, iubendum, vetandumque discernat.* Et tract. 6. in Ioan. dicit, Deum per Imperatores distribuisse humano generi iura humana. Est ergo lex humana opus hominis, ab eius potestate & prudentia proximè manans, & tanquam regula & mensura operationum subditis posita.

Vnde etiam facile constat, quæ sit necessitas, vel utilitas huius legis. Vt enim notauit D. Thomas q. 91. art. 3. necessitas manat ex eo, quod lex naturalis, vel diuina generalis est, & solum completitur quædam principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea, quæ necessaria & euidenti elatione ex illis principiis consequuntur; præter illa verò multa alia sunt necessaria in republica humana ad eius rectam gubernationem & conseruationem, & ideo necessarium fuit, vt per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, & hoc fit per legem humanam, & ideo fuit valde necessaria. Vnde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Necesse est (inquit) leges hominibus ponere, vt secundum leges viuant: nam si absque his vixerint, nihil à feris atrocissimis discreparunt.* Et simili modo dixit Arist. lib. 1. Polit. cap. 2. *Vt perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimum est omnium animalium.*

Et ex vtroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quod homo est animal sociabile, natura sua postulans vitam civilem, & communicationem cum alijs hominibus, & ideo necesse est vt rectè viuatur, non solum vt priuata persona est, sed etiam vt est pars communitatis; quod ex legibus vniuscuiusque communitatis maximè pender. Deinde oportet, vt vnusquisque non tantum sibi, sed etiam alijs consulat, pacem & iustitiam seruando, quod sine conuenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est, vt ea, quæ ad commune bonum hominum, seu reipublicæ spectant, præcipue custodiantur & obseruentur: singuli autem homines, & difficile cognoscunt id, quod expedit ad commune bonum, & rarò illud per se intendunt, & ideo necessariae fuerunt leges humanæ, quæ comuni bono consulerent, ostendendo quid agendum sit propter tale bonum, & cogendo, vt fiat. Vnde Arist. lib. 10. cap. 9. *Publicas (inquit) diligen-*

as atque curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos. Propter quod ait Cyril. lib. 3. contra Iul. non longè ab initio: *Neque dubium est, quin leges dirigant ad bonum, & à deterioribus recedere cogant, vnde nemo, qui mente præditus est, redarguerit, vel leges, vel legistores.* Fuerunt ergo leges positivæ, & vtilis, & necessariae. Vnde olim quando leges inanimatæ condite non fuerant, Principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, vt ex Iuliano refert D. August. lib. 4. de Ciuit. cap. 6.

Tandem verò hæc positiva lex in civilem, & Ecclesiasticam distinguitur, quam diuisionem Philosophi non agnouerunt, quia supernaturalem finem & specialem potestatem ignorarunt. Et ideo apud illos idem est lex humana, quæ civilis, quam temporalem solet August. appellare. Est enim illa, quæ ad ciuitatis politicam gubernationem, & ad temporalia iura tuenda, & in pace ac iustitia rempublicam conseruandam ordinatur. Vnde leges civiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem Christiana religio recognoscit leges Ecclesiasticas seu canonicas, quæ in sacris canonibus & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed diuinas vocant, eo quod ab speciali potestate à Deo specialiter lata deriuentur, & ad supernaturalem finem, & diuinum cultum, ac salutem animarum potissimè referantur. Re tamen vera humanæ sunt, vt bene docuit Ioan. Andr. quem refert & sequitur Panorm. in cap. 1. de Iura. calumn. n. 7. & sumitur aperte ex cap. non debet, de consanguin. & affini. & ratio est, quia per voluntatem humanam proximè constituuntur, licet à civilibus differant in potestate, à qua proximè manant, & in fine, & materia, vt postea videbimus. Ratio autem, seu necessitas tantum legum eadem cum proportionem fuit. Quia Deus (vt supponimus) specialem congregationem fidelium, quæ esset vnum corpus, quod ecclesiam nunc vocamus, instituit: & per legem à se latam non disposuit in particulari de omnibus, quæ ad spirituale regimen Ecclesiæ conuenientia esse poterant, sed solum quædam substantialia fundamenta huius spiritualis reipublicæ instituit: reliqua verò per suos ministros, & Ecclesiæ pastores disponenda reliquit, tum vt suauiter, & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, vt essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt necessariae in spirituali republica Ecclesiæ, sicut civiles in temporali.

Ex his igitur satis constat varietas legum & necessitas, multiplexque diuisio. Quibus addi solent aliz, quæ vel incertæ sunt, vel quasi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Huiusmodi est diuisio legis in ostendentem & præcipientem, de qua dicemus in libro sequenti, & fortasse necessaria non est. Item est alia generalis diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, quia illa præcipit, quod agendum est; hæc vetat & prohibet, quod cauendum est, quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solum differunt in materia præcepta, quæ est agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam capit. 13. commodius trademus. Addi denique possunt diuisiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, præ-

Quæ sit lex humana, & cur ita appellatur.

Prouer. 8.

Roman. 13.

Plutarch.

S. August.

18. Quæ sit necessitas legis humana. D. Thom.

Plato.

Aristot.

19.

Aristot.

S. Cyril.

August.

20.

Præmissa diuisio legis, in civilem & Ecclesiasticam.

Quæ sit lex civilis.

Quæ item Ecclesiastica.

Quæ sit necessitas conseruandi legem civilem & canonicam.

21.

hibentem

hibentem tantum, vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt; de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis diuisionibus omis- sum videri potest ius gentium, sed quomodo illud ad prædicta reuocetur, in libr. seq. cap. 8. explicabimus.

CAPVT IV.

Qui actus sint necessarij in mente legislatoris ad legem ferendam.

QUæ hætenus tractauimus solum pertinent ad definiendam quæstionem, an sit lex; ostendimus autem non solum esse, sed etiam necessariam esse, non vnā tantum, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina & rationes eorum exposuimus, vt in discursu mat- teriæ clarè & expedite loqui possimus. Iam se- quitur videndum, quid sit lex, quod abstractè & in communi explicabimus, & difficultates in- surgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; semperque loquemur more humano, & iuxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad diui- nam legem seu mentem, remotis imperfectioni- bus. In hoc ergo & sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea diffe- rentiam inquiremus.

2. *Lex ad na- turam intel- lectualem pertinet.*
Primum ergo supponimus, legem esse aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est atque adeo ad mentem eius: sub mente intellectum & voluntatem comprehendendo, ita enim nunc loquor.) Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum, nulla autem natura est capax huius ordinationis, nisi intellectualis. Item propriè lo- quendo non reguntur legibus, nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu & ratio- ne vtuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentem pertinens. Imò si in or- dine ad naturalia vel irrationalia dicitur Deus per extensionem quandam legem concipere, id solum est quatenus ea quæ intellectu carent, in- digent superiori mente gubernante, vt opus na- turæ sit opus intelligentiæ; omnibus ergo mo- dis lex ad mentem referenda est. Et hic fuit con- ceptus legis in omnibus sapientibus, etiam Phi- losophis, vt ex Platone, Arist. & Cicer. in locis allegatis constat.

3. *Lex non in habitu, sed in actu posita est.*
Suppono secundò, legem propriè loquendo, præsertim quatenus est in legislatore in aliquo actu secundo, non in habitu vel potestate posi- tam esse: Paret, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam mouendi & obligandi subditos: hæc autem non est in potentia, el habitu, nisi rad- icaliter & remotè; est ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & similia dicunt actum; illa autem sunt per legem, vel formaliter, vel quasi actuè moraliter: consistit ergo lex in actu. Vt autem explicemus quisnam hic actus sit, oportet prius numerare omnes actus, qui ad legem concurrere possunt, & eorum seriem seu ordi- nem describere: possunt enim hi actus esse, vel interiores, & elicit ab intellectu vel volunta- te; aut exteriores & imperati: & omnes neces- sarij sunt, vt lex tandem suum effectum conse- quatur.

Ad hoc autem explicandum aduerto tertio,

A legem in triplici statu vel subiecto posse consi- derari: primò in ipso legislatore, quomodo su- præ dicebamus, legem esse conceptam in mente Dei ex aternitate. Secundò in subditis, quibus lex imponitur, quomodo dici solet lex naturæ indita in mentibus hominum. Tertiò in aliquo alio signo, seu alia materia exteriori, vt in scri- pto, vel etiam in voce manifestante voluntatem superioris. De lege in duobus vltimis statibus considerata nulla potest esse difficultas: Nam lex tertio modo spectata, formaliter consistit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem suam manifestat, qualis est inter homines lo- quutio vel scriptura, quomodo dixit Aristot. 10. Ethic. capit. 9. legem esse sermonem ab aliqua mente seu prudentia profectum. Sic etiā Gabr. in 3. d. 37. definit legem esse signum, principis voluntatem vel mentem sufficienter manifestas.

B Dixi autem hoc signum esse actionem vel actum, sub illo comprehendendo terminum eius, quā- do & permanens est, & perfectam rationem sig- ni continet: sic enim lex scripta, lex dicitur, non solum quando scribitur, sed quatenus est termi- nus scriptoris permanens, semperque mentem principis indicans. Et eadem proportionem, si lex solo verbo tradatur, quamuis sensibile ver- bum transeat, quatenus verò manet in memo- rijs hominum, lex sufficienter durare dicitur: sic enim interdum lex non scripta per tradi- tionem conseruatur. Et eodem modo consue- tudo potest aliquando obtinere vim legis, vt infra videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis spectat, de quâ infra di- cemus.

C Præterea de lege, prout esse potest in homine legi subiecto, certum est, consistere in actu men- tis, & per se solum requirere iudicium intelle- ctus, & non actum voluntatis: hic enim neces- sarius est ad obseruationem seu executionem legis, non ad existentiam eius. Nam lex præue- nit voluntatem subditi, & illam obligat; actus verò intellectus necessarius est, vt proponat, & proximè applicet voluntati legem ipsam, & idè necessariò requirit iudicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur esse na- turale iudicium rationis humanæ, scilicet, qua- tenus illa lex est in homine, tanquam in eo, qui illi legi subiicitur. Atque hoc etiam modo dixit Damasc. lib. 4. de Fide cap. 3. *Adueniens lex Dei, mentem nostram incendens eam ad se pertrahit, con- scientiamque nostram vellicat, qua & ipsa lex men- tis nostra dicitur.* Idemque proportionaliter est in legibus positiuis: nam postquam lata sunt, per iudicium rationis vnique applicantur, quatenus ex vi legis iudicatur necessarium, quod per se non erat, & ita illud iudicium iam est quasi lex existens in ipso subdito. Hic verò occurrebat quæstio, an his legibus positiuis, a- liquando requiratur ex parte subditorum ac- tus voluntatis acceptantis legem, sed de hac re dicendum est circa leges humanas, quibus hoc proprium est. Nunc certum sit hoc non requiri ad rationem legis, vt sic, neque for- tasse ad vllam legem, nisi ex defectu potesta- tis in legislatore. De hoc ergo statu legis nihil amplius in communi dicere necesse est. Pec- liaris enim difficultas, quæ in hoc potest occur- rere circa legem naturalem, in libr. seq. melius tractabitur.

Supereft ergo quæstio de lege, quatenus est

De subiecto in quo lex potest existe- re.

Aristot.

Gabr.

Lex in subdi- to solum re- sident in actu mentis.

D. Damasc.

Ad legem
ferendam in-
tellectus &
voluntas a-
ctus sunt ne-
cessarij.

Quot actus
sint necessarij
proxime in
intellectu &
voluntate ad
legem feren-
dam.

D. Thom.
Aristot.

Prouerb. 8.

D. Thom.
Aristot.

7.

8.
Qua actus
efficacia re-
quiratur in
voluntate ad
legem.

in ipso legislatore. In quo certum in primis est ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem interuenire. Explicandum verò est, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenus exterius imponitur subditis, medium quoddam est ad bonum eorum, & ad pacem, seu felicitatem comparandam, ideò primum omnium intelligi potest in voluntate legislatoris intentio boni communis, seu bene gubernandi subditos, ex qua statim sequitur in intellectu consultatio de hac, vel illa lege, quæ sit iusta vel conueniens reipublicæ, quæ duo in homine intelliguntur cum successione & discursu: in Deo verò sine imperfectione per simplicem actum cum ordine rationis. Hi verò actus remotè concurrunt ad ferendam legem, & ideò clarum videtur, non esse in eis positam substantiam legis. Post illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere iudicium illud, quo legislator statuit & decernit rem talem esse conuenientem reipublicæ, & expedire, vt ab omnibus seruètur. Hoc manifestum est, quia sine tali iudicio non potest lex prudenter & rationabiliter ferri; est autem de ratione legis, vt sit iusta & consequenter vt sit prudens: nam prudentia præceptiua est, vt tradit D. Thom. 2. 2. q. 47. art. 8. ex Aristot. 6. Ethic. cap. 10. & sequentibus. Vnde sicut in vnaquaque priuata persona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum singulas actiones, vel sibi, vel alteri; ita in principe requiritur prudentia politica, seu architectonica ad leges ferendas, iuxta illud, quod Prouerb. 8. ait sapientia: *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et tradit optimè D. Thom. 2. 2. q. 50. art. 1. cum Aristot. lib. 3. Polit. cap. 3.

Secundo est certum, vltra hoc iudicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obseruari à subditis id, quod intellectus iudicauit expedire. In quo etiam omnes Doctores conueniunt, saltem quoad leges positiuas, & id ostendemus in capite sequenti. Ratio autem breuiter est, quia lex non tantum est illuminatiua, sed motiua & impulsiva: prima autem facultas mouens ad opus in intellectualibus rebus, est voluntas. Quæret verò aliquis, quoniam hic actus voluntatis sit? Et est ratio dubij, quia voluntas aliqua simplex aut inefficax non est sufficiens: nā hanc habet Deus, etiam in his, quæ consultit & non præcipit, & inter homines, quamuis superior hoc modo aliquid desideret fieri à subdito, & hoc desiderium illi inrimet, non satis est, vt præcipiat. Voluntas autem efficax non videtur necessaria, neque enim Deus habet illam in his omnibus, quæ præcipit, aliàs omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

Respondetur, necessarium esse aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo est beneplaciti, vt rectè probat prior ratio facta, hæc autem voluntas non oportet, vt sit de ipsa obseruatione seu executione legis: nam hæc quid posterius est, & hoc etiam probat posterior ratio facta. Per se ergo requiritur, vt sit de obligatione subditorum, id est, vt sit voluntas obligandi subditos, quia sine tali voluntate non obligabit illos, & illa sufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio est effectus moralis, & voluntarius principi. Item quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum. Item quia hæc ratio votum non potest esse sine voluntate se obligandi, in quo æquiparatur legi,

A vt in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. cap. 2. diximus. Secundum autem patet, quia supponimus in legislatore potestatem ad obligandum; ergo si habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri potest. Dices; necessaria est voluntas præcipiendi, & illa sufficit sine voluntate obligandi. Respondeo, has non esse duas voluntates, sed eandem diuersis verbis declaratam, vt infra explicabo.

Potest etiam aliter hæc voluntas declarari, vt sit voluntas constituendi talem actionem, vt necessariam ad seruandam æquitatem seu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas superioris hanc moralem efficacitatem, vt possit obligare subditos, & vt possit facere materiam necessariam virtutis eam, quæ de se non erat necessaria, v. g. abstinenciam talis diei esse necessariam ad mediocritatem temperantiæ. Quamuis enim hoc non sit semper necessarium ad legem; nihilominus quando oportuerit, non excedit potestatem legislatoris. Ita ergo rectè explicatur obiectum, circa quod legislatoris voluntas efficax versatur: nam licet sit quid morale potius, quam Phisicum, circa illud potest versari voluntas efficax, non solum humana, sed etiam diuina, vt alibi ex professo dixi, & infra in tract. de Gratia dicam. Hic verò occurrebat difficultas specialis circa legem naturalem, sed commodius tractabitur in libro sequenti.

Solum ergo superest inquirendum, an post dictos actus intellectus, & voluntatis, aliquis alius sit in ipso legislatore necessarius ad legem ferendam. Multi enim existimant requiri vltèrius quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel insinuationem voluntatis superioris respectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationem imperij, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (vt intra dicam) in illo constituunt propriam rationem legis. Et fundantur, quia in omni operatione morali putant hunc actum esse necessarium post electionem ad executionem, & de illo loquutum esse Aristot. 6. Ethic. quando dixit, perfectissimum actum prudentiæ esse imperare, & D. Thomam 1. 2. quæst. 17. quando docet, imperium esse actum intellectus.

Ego verò, in vniuersum loquendo de imperio, respectu propriarum actionum seu potentialium eiusdemmet operantis, sentio, post electionem seu actum voluntatis, quo determinatè & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requisitis ad agendum ex parte circumstantiarum & potentia executionis, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediatè dirigatur ad potentiam exequentem; imò nec talem actum esse possibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperij, neque ad intellectum spectat applicare potentiam ad operandum, sed solum proponere obiectum voluntati, ad quam spectat postea applicare reliquas potentias ad vsum, vt est communior sententia, quam suppono ex 1. 2. quæst. 17. & ex auctoribus, quos referam capite sequenti. Eandemque rem sapius, satisque fuscè attingi tract. de Prædest. lib. 1. cap. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. lib. 1. cap. 3. & tract. 6. lib. 1. cap. 12.

Hæc verò doctrina supposita circa imperium

9.

10.
Actus intel-
lectus, qui
dicitur ab a-
liquo, in-
tuitus, non
requiritur
ad legem fe-
rendam.

11.

12.

vnus cuiusque ad se ipsum: de imperio vnus ad alium necessario dicendum est, post actum voluntatis legislatoris, quem supra declaravi, solum requiri ac necessarium esse, vt legislator illud suum decretum & iudicium insinuet, manifestet, seu intimet subditis, ad quos lex ipsa refertur. Hoc enim necessarium est, quia alius non posset voluntas principis obligare subditum, quia non innosceret illi, vt dicemus latius agentes de promulgatione. Quod autem hoc sufficiat, patet, quia voluntas principis est ex se efficax: nam est ex sufficienti potestate, & cum absoluto decreto obligandi, vt supponitur, ergo si illa sufficienter proponatur subdito, operatur quod vult, inducit ergo obligationem: ergo consummata est lex; ergo nihil aliud necessarium est. Quod euidentius constabit ex dicendis capite sequenti.

De illa verò intentione constat, consistere in loquutione quadam, seu loquutione quaecumque significationem seu manifestationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autem loquutio si rectè consideretur, præsertim in ordine ad creaturam, pericitur per actum transeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Vt inter homines euident est; & idem suo modo existimo esse inter Angelos: nam si is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifestabit illi conceptum suum. Et idem est de Deo respectu creaturarum: non enim intimaui Deo Adam suam voluntatem de abstinendo ab esu arboris vitæ, nisi per reuelationem aliquam ipsi Adam factam, & si Deus manisset beato in Verbo, quid esset ab ipso fieri, ipsamet visio Verbi, quæ est in beato, habet vim loquutionis & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia est ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hic autem non habet locum, quia non potest creatura imperare Deo.

Ex his ergo concludo, post prædictum actum voluntatis solum requiri in legislatore actum intellectus, qui ad loquendum subdito de tali re, vel decreto, necessarius fuerit. Et consequenter esse poterit necessarius nouus actus voluntatis efficiendi signum manifestans priorem voluntatem. Vt in nobis requiritur apprehensio verborum, quibus loquuturi sumus, & voluntas mouendi linguam, & ita proportionem seruata, in principe requiritur, vt per intellectum concipiat modum intimandi legem, & vt per voluntatem velit exequi intimationem, quod cum proportionem potest ad Deum applicari; ita enim hanc intimationem operatur sicut alios effectus suos. Denique post prædictum actum voluntatis intelligi etiam potest in legislatore nouus actus intellectus, quo videt illam voluntatem suam, vt in Deo intelligimus scientiam visionis posteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, vt legislator post cognitionem suæ legis, aliter etiam iudicet de materia legis, quam antea, quia prius solum indicabat illam, vt aptam imperari: postea verò indicat eam, vt necessariam ad honestatem morum ex decreto suo. Quæ omnia adeò sunt manifesta, vt non indigeant noua probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeo in quo actu illa posita sit, dicemus capite sequenti.

14.
Vt actus
numeratos
requiritur
actus intelle-
ctus ad lo-
quendum
subdito.

CAPVT V.

Vtrum lex sit actus intellectus vel voluntatis, & quisnam ille sit?

Suppositis, quæ in superiori capite dixi, quæ sitio ferè tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breuiter est. Prima igitur sententia affirmat, legem esse actum intellectus, ita sentit Diuus Thomas d. q. 90. art. 1. & sæpè ita loquitur in discursu materiæ Vincent in specul. mor. lib. 5. part. 2. dist. 1. Sequuntur Thomistæ Caieran. Conrad. & alij ibi, & 1. 2. q. 17. q. 58. art. 4. & q. 60. art. 1. Soto 1. de iust. q. 1. art. 1. Turrecrem. in cap. Officium. d. 3. Alenf. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. d. 33. art. 2. q. 6. ad 3. Antonin. 2. p. tit. 4. cap. 10. Guilhelm. Paris. tract. de Legib. & Cordub. lib. 2. quæst. q. 10. Probari autem solet hæc sententia primò, quia tam Scriptura, quam Patres, Philosophi, & Iurisperiti legem tribuunt rationi aut sapientiæ, Proverb. 8. ait Sapientia: Per me legum conditores iusta discernunt. Sic etiam Clemens Alex. lib. 1. Stromat. non longè à fine ait, legem esse opinionem bonam, bonam autem esse, quæ est vera. Et subdit, Cui consequenter quidam dixerunt, legem esse rationem rectam, quæ iubet facienda, & prohibet, quæ facienda non sunt, & Basil. in cap. 8. l. 1. saiz, lex, inquit, est doctrix & magistra. Damasc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere.

Præterea Plato in Dialog. Minos, seu de lege, in principio, legem vocat opinionem ciuitatis probam, id est, veram, & infra dicit, esse, veritatis operationem. Eodemque modo Aristot. lib. 1. Elenc. cap. 12. in fine legem esse, dicit, opinionem multitudinis. Et in Epist. ad Alexand. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem esse Orationem, quæ communis ciuitatis consensu iubet, &c. Et statim cap. 1. Rhetoricæ ait: legem esse communem ciuitatis consensum, qui scripto præcipit, quomodo vnumquodque agendum sit. Vbi legem etiam ponit in iussione & præcepto; cum tamen sæpè alias rationi & prudentiæ tribuat imperare. 6. Ethic. cap. 9. & sequentibus, 1. Politic. cap. 3. Vnde lib. 10. Ethicor. capit. 9. dixit: legem esse sermonem ab aliqua prudentia, & mente proscriptum. Ex Cicerone etiam multa supra adduximus, quibus significat, legem in ratione esse, primùm quidem in mente Dei, per participationem autem eius, in humana ratione esse legem naturalem & prudentiam, à qua leges ciuitatum proficisci debent, vt latè prosequitur in lib. 1. & 2. de leg. Paulò post principium, vbi inter alia sic concludit, lex est recta ratio in iubendo & vetando. Sic denique Papin. in lib. 1. ff. de Legib. legem vocat commune præceptum, & declarat esse virorum prudentium consultum, & Marc. in l. 1. ex Chrysippo refert, legem esse diuinatum humanarumque rerum Reginam, Principem, ac Ducem. Hæc autem sunt munera rationis, ad quam spectat regere & dirigere operationes.

Rationes ad confirmandam hanc sententiam afferuntur variz. Prima est, quia ad legem pertinet ordinare, vnde & definiri solet, quod sit ordinatio rationis; sed ordinare non ad voluntatem, sed ad intellectum spectat, quia includit rationationem quandam: vnde quæ ratione carent, ordinare non possunt; ergo lex actus intellectus est. Secunda, legis est illuminare & instruere, iuxta illud: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & illud: Lex Domini immaculata conuertens animas, sapientiam præstans paruulù; illuminare autem intellectus est.

1.
Prima sen-
tentia affir-
mans legem
esse actum
intellectus.
D. Thom.
Vincent.
Caieran.
Conrad.
Soto.
Turret.
Alenf.
Richard.
Anton.
Guilhelm.
Paris.
Cordub.

Proverb. 8.
Clem. Al.

Basil.
Damasc.

2.
Plato.

Cicero.

Papinian.

Marcia.

3.
Rationibus
confirmatur
prima sen-
tentia.

Tertia,

Tertia, lex est regula, ut in principio dictum est ex Basil. in cap. 1. Isaia, ubi eam vocat regulam iustorum & iniustorum, quod etiam habetur in 1. 2. ff. de Leg. & ideo leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ, ut ait Isidor. 2. Etymologiarum; sed voluntas non est regula, quin potius ipsa ratione regulanda est; est ergo lex in ratione.

Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex; aut enim est voluntas principis seu superioris, quod talis actio fiat à subdito, & hoc non; quia talis voluntas necessaria non est, nec sufficit: nam Deus verum præceptum posuit Abraham de sacrificando Filio, quod tamen Deus fieri volebat, & è conuerso quantumvis superior velit, & desideret aliquid fieri à subdito; si non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos non teneri conformari diuinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptum de exequenda tali voluntate; non ergo consistit lex in tali voluntate; vel consistit in voluntate obligandi subditum; & hæc etiam non sufficit, nisi intimeretur. Imò addunt aliqui, non esse necessariam talem voluntatem in Principe, ut ferat legem, quia licet Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imò addit: Medin. 1. 2. q. 90. art. 1. quod licet nolit obligare, si vult imperare, obligat, & fert legem. Sicut (inquit) qui vouet sine voluntate se obligandi, nihilominus verè vouet, & obligatus manet, & qui promittit sub iuramento dolose, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione iuramenti; sic ergo, qui vult imperare, ex efficacia imperij obligat, etiam si nolit, quare ad legem non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi voluntas imperandi; illa autem voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum, in illo ergo lex est.

Est autem controuersia inter auctores huius sententiz, quisnam actus intellectus habeat rationem legis, an scilicet, iudicium rationis, quod antecedit voluntatem vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt esse iudicium rationis, quod tenuit Guillelmus Parisiensis. & sequutus est Conradus. d. artic. 1. Et quidem D. Thom. quæst. 91. artic. 2. clare dicit, legem esse dictamen in Principe. Et si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc iudicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in iudicium rationis conueniunt, & non in illud imperium, quod solum dicitur esse impulsuum, & non manifestatiuum alicuius veritatis. Huic tamen sententiz obstat, quia iudicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter mouendi, hæc autem in lege necessaria est: item, quoad iudicium nihil differre videtur præceptum à consilio, quia etiam consulens habet simile iudicium de actione, quam faciendam consulit, unde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quam hoc iudicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum opposita intrinsecè mala non sunt.

Alij ergo auctores ponunt legem in actu intellectus subsequente voluntatem, & vocant illum actum imperium; sed si hic actus non sit per modum loquutionis, est planè confictus, ut supra diximus: si autem est, loquutio aliqua habebit rationem signi; igitur non tam erit lex,

quàm signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideo necessariò supponit aliud, quod principaliter sit lex; & hoc est, quod inquirimus. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideratur in mente Principis esse legem, quia etiam illa solum habet vim & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessariò supponit id, quod principaliter est lex.

Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuentus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit actiuis ad extra, sicut aliqui illum ponunt, etiam in Deo distinctum à proprio iudicio & cognitione, vel est per modum mentalis loquutionis; neutrum autem horum dici potest, ergo. Minor quoad priorem partem probari potest, ostendendo nullum esse talem actum, quia frustra ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in prima part. tractat. 2. lib. 1. cap. 10. Nunc verò breuiter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem, non impellit physicè ad actum lege præceptum, sed solum ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, ut videtur per se clarum. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facile, quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicuius signi manifestantis ipsum, vel eius voluntatem; totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequente voluntatem. Vnde idem est de quolibet alio legislatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentiam, & ideo cum proportionem illam imitantur.

Est ergo secunda opinio principalis, affirmans legem esse actum voluntatis legislatoris. Pro hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, ut Henr. quodlib. 9. q. 6. Gabr. in 2. d. 37. q. 1. artic. 1. not. 3. Maior in 3. d. 33. q. 7. Ocham. in 3. q. 22. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angest. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. sentit. etiam Bonauent. in 3. d. 17. artic. 1. q. 1. ad penult. ubi ait: voluntatem esse illud, penes quod residet regnum & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente. Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem diuinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad ult. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. artic. 2. voluntati tribuit imperare, eandem opinionem late defendit Cast. lib. 2. de lege pænali, cap. 1.

Suaderi autem potest primò, quia Scriptura & ciuilia iura voluntatem Dei aut Principis legem appellant, Psal. 32. Notas fecit vias suas Moysi, filijs Israël voluntates suas, id est, præcepta sua, & Psal. 142. Doce me facere voluntatem tuam, 2. Mach. 1. 1. Det vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis eius voluntatē, id est, seruetis eius legē. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica: Fiat voluntas

Alij dicunt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperium

8. Secunda sententia affirmans legem esse actum voluntatis, Henr. Ocham. Gabr. Maior. Almain. Angest. Bonauent. Medin. Durand. Greg.

Scot.

Castro.

9.

Psal. 32.

Psal. 142. 2. Mach. 1.

Psalm. 29.
Magist.
D. Thom.

10.

L. in ambigua.

Plato.
Aristot.

Anselm.

11.

*Confirmatur
secunda sen-
sentia ex
proprieta-
tibus legis.*

D. Thom.

Anselm.

12.

13.

tua, id est, seruetur lex tua, & in oratione in horto dixit; *Non mea voluntas, sed tua fiat*, id est, tuum preceptum: sic enim de ipso scriptum erat *Psalm. 29. In cap. libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam*. Responderi solet ex Magistro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. art. 9. in his locis esse sermonem de voluntate signi, quæ non propriè, sed metaphoricè voluntas est.

Veruntamen licet signum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, necesse est, ut aliquam propriam voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, nisi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudinem, nisi signi, & ideo voluntas signi dicitur: ergo illa voluntas significata est, quæ propriè impletur, & quæ illis locis significatur nomine legis. Vnde etiam in iure Ciuili dicitur lex habere voluntatem suam l. *In ambigua. ff. de legib.* quia nimirum lex scripta, seu exterior indicat voluntatem principis, quæ dicitur voluntas ipsius legis; ergo talis voluntas est lex in ipso principe. Vnde l. 1. ff. de Constit. Princip. & §. *Sed & quod*, Instit. de iure naturali gent. & cin. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigo em.* Quæ verba sine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci possunt Philosophi dicentes, legem esse, *decretum & institutum ciuitatis*, ut est apud Plat. d. Dialog. Minos, vel esse consensum ciuitatis, ut est apud Arist. Rethoricor. ad Alex. cap. 1. & 2. Nam decretum propositum voluntatis indicat, & clariùs, consensus actus est voluntatis, Ansel. etiam in lib. de voluntate Dei, voluntati diuinæ tribuit præcepta, & lib. de Conception. virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati.

Secundò principaliter id ostendi potest ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conueniunt voluntati, & aliquæ conueniunt voluntati quæ intellectui tribui non possunt; ergo &c. Maior patet, quia in primis legi tribuitur, quod sit regula & mensura, at hoc maximè conuenit diuinæ voluntati, ut sumi potest ex D. Thom. 1. 2. q. 4. art. 4. & q. 19. art. 9. & 2. 2. q. 26. art. ult. expressius q. 105. art. 1. ait; diuinam voluntatem esse primam regulam, qua mensurari debent humanæ actiones: voluntates autem superiorum hominum esse secundam regulam participatam à prima. Et ratio est, quia id agere aut esse debemus, quod Deus vult nos velle; aut agere, ut ait Ansel. lib. de volunt. Dei.

Altera proprietas legis est, quod illuminat & dirigit subditum: in hac autem considerandum est, posse attribui legi, quatenus est in ipso subdito; quomodo non est dubium, quin sit actus rationis, & formaliter illuminans, ut in superiori capite dixi. Et ideo in legendis auctoribus cauenda est æquiuocatio, cum enim legem per rationem definiunt, sæpè loquuntur de lege, prout est in subdito, quomodo naturalis lex dicitur esse recta, & à natura indita ratio: sic autem lex illuminat, quia ostendit voluntatem legislatoris. Vnde in ipso legislatore voluntas esse videtur, quæ obiectiue (ut sic dicam) vel etiam effectiue illuminat subditum, quomodo dixit Anselm. dicto libro de Voluntate Dei, *voluntas Dei est magistra humana voluntatis*.

Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriissimè conuenit voluntati, ut rectè Scot. supra docet; & in tractat. de Prædestinat. ostendi loco supra citato. Et optimè confirmari

A potest ex Diuo Thom. 1. par. quæst. 107. artic. 1. dicente vnum Angelum per voluntatem suam ordinare suum conceptum ad alium, & ita loqui ei; pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Vnde in præsentì declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel est per modum relationis mediæ in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis; utroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas est, quæ ordinat media ad finem, quia ipsa est, quæ intendit finem, & eligit media propter ipsum, & ita statuit, ut fiant: voluntas etiam est, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali supposito ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem; ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem.

B Vnde aliter etiam soluitur obiectio, quæ fieri solet, quia licet superior velit aliquid fieri à subdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, & de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, iuxta dicta superiori capite: intimatio autem, prout est in legislatore, maximè esse videtur voluntas exterius intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa sequitur; ergo etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem.

Supereft probanda altera pars primi antecedentis, nimirum, aliquas condiciones ad legem necessarias inueniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima est mouere & applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principium enim mouens & applicans ad exercitium actionis, est voluntas; nam intellectus potius mouet quoad specificationem, & ideo potius dicitur dirigere, quam mouere. Secunda est, habere vim obligandi, quæ propriè est in voluntate, & non in intellectu: nam intellectus solum potest ostendere necessitatem, quæ est in ipso obiecto, quod si in illo non sit, non potest ipse eam attribueret: voluntas autem confert necessitatem, quæ in obiecto non erat, & facit, verbi gratia, in materia iustitiæ, ut restanti vel tanti valeat, & in materia aliarum virtutum, ut hic, & nunc sit necessarium operari, quod aliàs per se non esset. Tertia, ferre legem est actus iurisdictionis & potestatis superioris, ut infra dicam, unde est veluti vsus cuiusdam domini; vsus autem est actus voluntatis, & præsertim vsus domini, qui liber est. Quarta lex est actus iustitiæ legalis, nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad iustitiam legalem; iustitia autem legalis est virtus voluntatis, quamuis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis. Vnde solum sit, ad legem ferendam maximè necessariam esse prudentiam, quod rectè probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen sit, esse formalem actum prudentiæ. Sicut iusta distributio, & recta electio à prudentia pendet, & tamen formaliter est actus voluntatis, per iustitiam distributiuam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

D. Thom.

14.

15.

*Aliqua legi
condiciones
qua solum
quadrant in
voluntatis
actu.*

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Vltima.

16.

Ultima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixi proponendo priorem sententiam, intelligi potest, quàm sit difficile, designare actum intellectus, qui sit lex; in voluntate autem facile assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessariòs terminos virtutis: optimè recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cum non possit necessitatem inducere: quidquid autem sublequitur, potius est signum legis iam conceptæ & stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis, signum tantum mentale est. Cui fundamento non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

17.

Impugnatur doctrina Medina circa voluntatem obligandi.

Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores vtriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquivocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui à voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel ultra intentionem; obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris; ergo ut fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, aliàs fieret sine intentione, quod repugnat. Minore videns per se est, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere concursum voluntatis. Maior autem communis est Theologorum; imò & Iuristarum, qui hoc sensu dicunt, Actus agentium non operari ultra intentionem eorum, arg. cap. ult. de præben. & constat inductione, nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi, non ligat, & absolutio data sine intentione absoluendi, non soluit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent. Ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa est, quæ dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione, non est verus actus moralis, sub illa ratione tali, sed fictus.

18.

Vnde in exemplo voti tertium existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, ut in tract. 6. de Religione dixi; sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voueat cum intentione vouendi, & simul habeat intentionem non se obligandi, ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Veruntamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes & inuoluentes contradictionem, si prior intentio sit verè, & non fictè vouendi aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quàm velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, & idem est cum proportionem in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solum exterius præcipiendi, aut vouendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget; illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportionem de præcepto, & ideo si subdito consta-

Velle præcipere, & velle non obligare, sunt intentiones repugnantes: oblatæ ignorantia.

Similiter in voto repugnans intentio vouendi, & non obligandi.

ret, superiorem, licet proferat verba præceptiva, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, ut in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut è contrario ait D. Thom. 2. 2. q. 104. ar. 2. voluntatem superioris, quacunque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

In casu autem de iuramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem iurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo unusquisque tenetur facere verum id, in cuius testimonium Deum adduxit, ut latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. capit. 7. At verò obligatio legis, non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita rectè dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consergere obligationem. Dixi autem, nisi sit æquivocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, ut legislator directè & expressè concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam; satis enim esse potest, ut velit v. g. præscribere, ut res tantum valeat, vel ut talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel, ut confuse velit præcipere quantum potest; sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligandi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tunc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem, ut in simili de voto dixi; igitur quoad necessitatem huius voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

Vnde quæ pro his opinionibus adduximus, suadere videntur vtrumque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideo potest esse tertia opinio dicens, legem componi & coalescere ex actu vtriusque potentia. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere unitatem perfectam & simplicem, sed potest res, quæ moraliter vna est, ex multis Physicè distinctis, & se mutuo iuantibus constare. Sic ergo lex requirit, motionem, & directionem, bonitatem, (ut sic dicam) & veritatem, id est iudicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem mouendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. vnic. sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat à voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat August. 22. contra Faustum c. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, ubi August. nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gabr. 3. d. 37. q. vnic. in princ. ubi cum de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse, signum verum, creatura rationali notificatum rectæ rationis distinctis, ligari eam, &c. declarat, dictum esse distinctis, seu ligantis, &c. ad innuendum, quod recta ratio præcipiens vna cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur. Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe le-

19.

In iuramento potest stare intentio iurantis cum intentione se non obligandi.

Gabr.

20.

Tertia sententia affirmans legem ex utroque actu componi.

Greg.

August.

Gabr.

gem esse rationem eius cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, ut supra. Vnde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis & rationis: ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immerito potest existimari actus vtriusque facultatis.

21. Addi etiam potest, licet nomen legis adequatè & completè vtrumque actum complectatur, nihilominus secundum aliam considerationem tam actum voluntatis, quàm intellectus posse dici legem sub diuersis rationibus, cui modo loquendi non dissonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis mouendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod mouet & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum & necessarium est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in iudicio practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum iudicij practici, quo stante decreto suo, princeps iudicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim iudicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaravi, & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente eius, à qua procedit omnis lex exterior. Et simile iudicium, quod est in subiecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. Hæ sententiæ probabiles sunt, & vltima satis facilis & plausibilis, nihilominus tamen, ut aliquod iudicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa. An & quomodo habeant veram & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controuersia solum est de lege posita per voluntatem alicuius superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis & voluntatis, vel certè non esse sine vtroque: ita, ut si est alter illorum tantum, ab altero nihilominus intrinsecè pendeat. Hoc enim conuincunt omnia adducta pro duabus primis sententijs:

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Vnde Philosophi ibi allegati, cum legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de iudicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solum enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi iusta sit & recta, & ideo debere oriri ex recto & prudenti iudicio, de quo iudicio constat, non esse legem, si per se, & ut prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem, quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solum probant, legis obligationem manare ex voluntate legislato-

A ris: nam hoc satis est, ut obseruans legem Dei, dicatur facere voluntatem eius, vel secundum voluntatem eius, & è conuerso. Rationes autem factæ pro illa sententia vrgentiores mihi videntur, si supponamus legem esse actum illum principis, qui per se, & vi sua inducit obligationem, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

B Vnde addo tertio, spectando ad rem ipsam melius intelligi & facilius defendi, legem mentalem (ut sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis iustæ & rectæ quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licet hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, ut applicatio causæ obligantis, non ut propria causa & ratio obligationis.

C Vltimo verò assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri prius positum ad significandum externum imperium, & signum ostensiuum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixit legem esse sermonem à sapientia profectum, & in Rethor. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cum dicit legem à legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Iuxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportionem lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula eiusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (ut aiunt) per modum alterius intimæ actionis, vel impulsus, hæc autem intimatio nihil est, præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud iudicium iam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, ut iam definito, & decreto per actum voluntatis eiusdem principis, ut satis ex dictis constat.

CAPVT VI.

Verum de ratione legis sit, ut pro aliqua communitate feratur.

D **E**Xplicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inueniemus explicando nonnullas condiciones, quæ ad propriam rationem legis necessariae sunt; simulque causas legis explicabimus, quia propriæ & intrinsecæ condiciones legis non possunt aliundè melius, quàm ex causis eius oriri, nec differentia eius sine materia, obiecto, & sine eius intelligi aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, ut ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, ut Paul. ait ad Roman. 3. Scimus quoniam quacunq; lex loquitur, is, qui in lege sunt, loquitur. Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus im-

24. Legem esse actum voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.

25. Lex ex impositione prius significat externum imperium & signum præcipientis Arist.

1.

De ratione legis esse, ut pro aliquibus feratur. Rom. 3.

ponitur.

Soli homines
sunt capaces
haurum la-
gum.

ponitur, & ideo ad explicandam eius ratio-
nem declarandus est terminus huius habitudi-
nis. Supponimus deinde, legem ad homines
ferri debere, quia inferioris creaturæ non sunt
capaces propriæ legis, de qua tractamus, vt sæpe
dictum est, quia non sunt capaces actuum mora-
lium. Angeli verò licet sint capaces diuinæ legis,
tamen nunc de illis non agimus, vt in præmio
dixi; poterunt tamen quæ de lege naturali, &
diuina dixerimus, ad eos faciliè cum proportionem
applicari. Lex ergò, de qua tractamus, homi-
nibus imponenda est, & ideo omnis lex potest
dici humana ex hoc capite, vt suprà dicebam,
quamuis propter vitandam æquiuocationem
non ita vocetur.

2.
An sit de ra-
tione legis, ut
pro commu-
nitate aliqua
feratur.

His positis, oritur dubium, an lex ferri pos-
sit ad vnam tantum personam, vel sit de ratione
eius, vt pro aliqua multitudine hominum, seu
communitate feratur. Supponimus enim vt
clarum, communitatem humanam esse capa-
cem legum, imò illis maximè indigere, id enim
conuincunt adducta in præcedenti capite. Vn-
de etiam est clarum regulariter & ordinariè
legem ferri pro aliqua communitate, vel mul-
titudine hominum, vt vsu ipso satis constar,
& ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo
est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia
affirmat, solum illud præceptum esse legem,
quod generaliter fertur pro omnibus sub ali-
qua communitate comprehensis: vni verò
personæ impositum, non esse legem. Funda-
rique solet hæc opinio in capite. Erit autem lex,
distinct. 4. quod est Isidori libro. 1. Etymo-
log. c. 21. vbi ponit varias condiciones legis, &
ultima est, vt nullo priuato commodo, sed pro commu-
ni ciuium vtilitate conscripta sit. Sed hic textus non
cogit, quia aliud est legem imponi communi-
tati, aliud imponi pro bono, seu vtilitate com-
munitatis: nam præceptum potest imponi par-
ticulari personæ, & nihilominus imponi intuitu
communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi con-
ditionem requisitam ex parte personæ, cui im-
ponenda est lex, sed requisitam ex parte fines.
propter quem est imponenda, scilicet, propter
bonum commune, quam conditionem sequenti
capite explicabimus.

Prima sen-
sentia affir-
mans.

Cap. Erit
autem lex.
D. Isidor.

3.

Dices; hoc modo explicata illa conditio iam
erat contenta sub alia conditione ab eodem Isi-
doro in eodem capite posita, scilicet, quod lex sit
iusta & honesta, quia non erit talis, nisi ad com-
mune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum
quia multæ ex conditionibus ibi positæ ab Isi-
doro ita comparantur, vt vna in alia conti-
neatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus
adduntur ad maiorem explicationem: nam in
hoc solo, quod lex debet esse iusta, continetur,
debere esse possibilem & vtilem: quomodo enim
erit iusta, si vel impossibilis vel inutilis sit? &
nihilominus distincte hæc recensentur. Igitur
maiori ratione potuit illa conditio vltima addi,
ad explicandum distincte iustitiam & honesta-
tem, quam lex requirit. Potest enim esse actus
iustus & honestus, licet non sit propter bonum
commune, satisque erit, quod illi non repugnet;
de lege autem additur, ad iustitiam eius esse neces-
sarium, quod ordinetur ad bonum commune.

4.

Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit
mens Isidori, vt patet ex illa aduersatiua, Nullo
priuato commodo, sed pro communi omnium vtilitate
conscripta. Nam legem communitati imponi,

A. & pro priuato commodo, non repugnat, vtrum-
que enim simul habent leges tyrannicæ: at Isi-
dor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia;
ergo non loquitur de communitate, cui impo-
nenda sit lex, sed solum docet pro vtilitate com-
muni imponendam esse, cuiusque imponatur.
Atque ita intellexit Diuus Thomas sententiam
Isidori d. q. 90. ar. 2. Nam in corpore tota ratio
eius eò tendit, vt declaret intentionem legis-
latoris in ferenda lege debere ferri ad bonum
commune; quia communis felicitas debet esse
mensura, & quali primum principium, per quod
mensuretur iustitia, vtilitas, & conuenientia le-
gis. Vnde concludit, quodcumque aliud præceptum
de particulari opere non habet rationem legis, nisi secun-
dum ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex
ad bonum commune ordinatur. In quibus verbis po-
tius indicat, posse legem continere particula-
re præceptum, dummodo ad vltimum finem
referatur. Et ita etiam intellexerunt textum il-
lum ibi, Archid. Domini. & Turrec. & plures,
quos referam in capite sequenti.

D. Thom.

Archid.
Dominic.
Turrec.

Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1.
ff. de Legib. vbi dicitur, legem debere esse præ-
ceptum commune. Verumtamen etiam verbum
commune ambiguum est: nam vt ibi notat laso-
in principio, cum Fulgoso, triplici ratione po-
test dici lex præceptum commune. Primò, quia
communi consensu, seu auctoritate lata est. Se-
cundò, quia debet esse communis omnibus. Ter-
tiò, quia pro bono communi: in illa autem lege
non declaratur secundum communicatis modum
esse simpliciter necessarium ad rationem legis,
seu communis præcepti. Vnde Glossa ibi sub dis-
iunctione dicit esse commune, id est, pro commu-
ni vtilitate statutum; vel communiter toti vniuersari
factum. Ergo ad rationem legis sufficit prima
conditio, licet secundam non habeat. Tertiò pro-
batur ex cap. 1. Extra. de Constitut. vbi dicitur
Canonum statuta custodiantur ab omnibus, suppo-
nit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen
hunc textum valde eneruat Glossa ibi; nam ad
verb. Canonum addit, Generalium; nam quidam ca-
nones sunt personales, quidam locales. Vnde non vi-
detur dubium, quin verba illa intelligenda sint
cum distributione accommodata, scilicet, cano-
nes seruandos esse ab omnibus, cum quibus lo-
quantur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint
semper plures respectu singulorum canonum, vel
possit dari canon ad vnum tantum obligandum
factum, ibi non traditur.

laso.
Fulgos.

Glossa.

Glossa.

Potest ergo esse secunda sententia dicens, non
esse de ratione legis, vt communitati, vel mul-
titudini hominum imponatur, licet plerumque ita
fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè
sunt communes multis: aliquando verò possunt
pro vno vel alio constitui. Potest pro hac sen-
tentia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus di-
cit, particulare præceptum relatum ad commu-
ne bonum induere rationem legis; & in solu-
tione ad primum idem repetit, & ad 3. gene-
ralem regulam ponit, præceptum, quod ordinā-
tur ad commune bonum, rationem legis habe-
re. Expressus hoc docet Glossa in l. 1. ff. de Le-
gib. dicens, in illa lege non contineri definitio-
nem legis, quia aliqua est lex, quæ non est com-
munis. Idem sentit Glossa in d. cap. 1. de Con-
stit. vbi distinguit canones generales à personali-
bus. Estque hæc distinctio valde frequens apud
Canonistas, vt patet ex Archid. Dominico,

6.
Secunda sen-
tentia negas
esse de ratio-
ne legis, ut
pro commu-
nitate aliqua
feratur.
D. Thom.

Glossa.

Archid.
Dominic.

Turrecr.
Glos.

& Turrecr. vbi supra. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *Iura*. ff. de Legib. vbi distinguit ius in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini; posterius autem posse esse priuatum. Idem habet Glossa in l. *Neque Dorotheum*, & in l. *Doctrij*. C. de Decurion. lib. 10. Potestque suaderi primò in illis duabus legibus; quia illæ sunt veræ leges; & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expresse haberi in l. 1. ff. de Constit. principi. ibi, *Ex his*, scilicet, ex legibus, *quadam sunt personales*. Et idem habetur in §. *Sed & quod*, verb. *Planè*. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Tertiò facit, quod etiam Canonès distinguunt legem priuatam à publica, & priorem volunt imponi priuatæ personæ; posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *Licet*, de Regular. latius in c. *Dua sunt*. 19. q. 2.

Cap. Licet.
Cap. Dua sunt.

7.
Confirmatur
rationibus
hac sententia.

Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primò, quia præceptum iustum potest imponi vni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra eius; ergo tale præceptum erit eiusdem rationis essentialis cum simili præcepto imposito multis, vel omnibus de tali communitate; ergo erit vera lex. Prima consequentia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quòd vni tantum, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in vno, vel multis subiectis, vel orationi, quod ad vnum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur, quia illud præceptum multis impositum esset lex; ergo & vni, quandoquidem ostensum est, esse eiusdem rationis. Et quod imponatur vni, & non multis, potest accidere ex eo solum, quod necessitas talis præcepti in vno solo inuenitur. Secundo, quia lex est regula moralium operationum hominis, vt sæpè dictum est; sed non tantum communitas hominum, verum etiam singuli homines indigent hac regula; ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam; ergo non minus, imò per prius fertur ad personam veram, quam ad fictam; quia semper fictio supponit veritatem, quam imitatur. At communitas est persona ficta, vnusquisque autem particularis homo est persona vera; ergo non est minus capax legis particularis persona, quam communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solum obligat communitatem, vt sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium: nec regulariter ita fit, vt per se constet; imò si fiat, tunc communitas se geret, vt particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad vnam tantum personam: si verò dicatur secundum, inde etiam inferitur, posse legem pro vno tantum ferri, si illi expediat, & pro illo tantum necessaria sit.

8.

Præfertur
sententia qua
asserit de ra-
tione legis es-
se vt feratur
pro commu-
nitate.
Isidor.
D. Thom.
Panorm.
Felin.
Iason.
Fulgof.

Hæc controuersia potest multum pendere ex vsu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, vt hoc nomine significatur, esse, vt sit præceptum commune, id est communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. supra, & alijs locis infra referendis. Docentque Panorm. in Rubr. de Constit. Felin. in cap. *Cum omnes*, de Constit. n. 5. Iason cum Fulgof. in d. l. 1. ff. de Legib. licet enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à

A quo, & ad finem propter quem fertur, & ad illos, quibus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non diuissim, sed coniunctim in lege propria requiri. Idem sentit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. vbi ad rationem legis requirit, vt sit communis, & non particularis respectu alicuius personæ, & alijs, quos infra, & capite sequenti referemus.

Potestque hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, vt constat; lex etiam diuina, tam vetus, quam noua pro communitatibus lata sunt, illa pro Iudaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & vniuerso mundo. Nec solum tota lex, sed etiam singula præcepta eius generaliter lata sunt. Non quod singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur: (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quod licet inter communia præcepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, iuxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imò etiam præceptum diuinum impositum Adæ in statu innocentie, non soli illi pro sua persona, sed vt capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cuius signum est, quia licet Deus imposuerit præceptum soli Adæ, priusquam Euam formaret, Genes. 2. nihilominus etiam Eva per illud obligata fuit, vt constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abraham de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, iuxta communem loquendi modum.

De iure autem ciuili videtur hoc satis expressum in l. *Iura*. 2. ff. de Legibus. Dicitur enim ibi, *Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. De legibus etiam canonicis id probari potest ex d. cap. *Dua sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem priuata, quam ibi adiungit, non est lex canonica, sed est longe diuersæ rationis, vt dicemus. Hinc etiam Gregor. IX. in Proëmio Decret. inquit, *Idè lex proditur, vt appetitus noxijs sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, informetur*. Arist. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentiam ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges ferre, vt exposuit D. Thomas 2. 2. q. 50. ar. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur; ergo etiam lex ex sententia Arist. communitatem respicit. Vnde in 1. lib. Rhetoric c. 4. dixit, *Salutem ciuitatis in legibus positam esse*. Et in Proëmio Rhetoric. ad Alexand. dixit legem esse *rationem communi consensu ciuitatis definitam*, &c. supponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem sæpe repetit Plato de legibus, & omnes Philosophi ita loquuntur. Vnde Biesius lib. 4. de Republ. *Leges (ait) sunt publica vite præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet, & cet.* Itaque iuxta communem vsu iurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantum vni, vel alteri personæ singulariter, impositum.

Declarari prætereà hoc potest ex alijs proprietatibus legis, vna est, quod debet esse perpetua, vt infra ostendemus; hoc autem ha-

Anton. Go-
mez.

9.

10.
L. Iura.

Cap. Dua sunt.

Greg. IX.

Aristot.

D. Thom.

Aristot.

Plato.

Biesius.

11.

Confirmatur
sententia
amplius ex
legis proprie-
tate.

bere non potest præceptum vnius personæ, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quod etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus; id verò non obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, ut perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, ut non pendeat ex vita legislatoris, ut infra probabimus; ac hoc solum habet locum in legibus communibus; præceptum enim singulare, & vni tantum personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, ut communis sensus, & consuetudo testatur, cuius rei rationem infra trademus. Neque etiam hic refert, quod præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, ut infra etiam dicam: nam hinc etiam solum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, ut lex debeat habere illam perpetuitatem, seu inde pendentiam a persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices; hæc coniectura solum habet locum in legibus humanis; nam in diuinis, siue naturalibus, siue politis, legislator non potest deficere vel mutari, & ab illo semper pendit in fieri & conseruari. Respondeo hoc non obitare, nam quia de legibus diuinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam obseruationem in legibus humanis, ut declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, ut possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum Patrisfamilias seruis impositum, vel etiam filiis, imò & toti familiæ, non est lex, ut docet D. Thomas, d. q. 90. art. 3. ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, ut ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam iurisdictionem coactiuam, quod ad legem necessarium est, ut dicit Arist. lib. 10. Ethicorum, cap. ult.

Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medijs virtutis: nam hoc modo dicitur regula iustorum & iniustorum, ut ex Basilio & alijs supra retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethic. c. 1. iustum legitimum, seu legale, ut notauit D. Thomas d. ar. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia seu operatione, circa quam versatur, medium seruandum ad rectè conuenienterque operandum. Hæc autem regula de se vniuersalis est, ad omnes cum proportionem pertinens; ergo lex de se est generalis; ut ergo aliqua sit propria & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta quibus hæc conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem seu communitatem legis, ut vniuersè feratur, sine personarum accepti ne aut iniqua excepti ne iuxta cap. Communes; de Constit. & hoc videntur intendere

A multa ex dictis iuribus, quæ supradicta à principe hanc tanquam necessariam ad iustitiam. V. g. quartam qua paulò post dicemus.

Magis autem declarabitur spondendo ad argumenta propriori loco posita facile expectanda. Ibi dicitur aliud esse loqui de in illis locis non intendisse conditionem, illam tamen superaddere ex defectu sufficiens. D. Thomas 5. Ethic. c. 1. ponatur. Hic non cum Arist. quem in d. ar. 2. ratione: tamen etià iusta legalia dici ea, quæ sunt per comparationem ad communitatem, quia potest inquam respicit legis positio. Vbi loquitur, & ratio imponenda, sed est eadem ratio de reliqua, vel ratione portione. Ad alia verò iura, & quæ personarum, obijciuntur respondemus, licet non per se non ita conuincant, quin per quam interpretationem vel euasione, qua dicimus uari; tamen adiunctis alijs iuribus, præter rationibus sapientum, non parua in parte bere ad veritatem positam confirmandam.

Ad posteriora ergo argumenta respondendum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte personæ, cui imponitur, sed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere esse tale, ut conferat ad commune bonum, & si hoc habeat præceptum de illo positum habiturum rationem legis, utique si alias condiciones ad legem requisitas habeat. Ad Glossam verò & alios Doctores ibi allegatos respondetur, explicandos vel admittendos esse iuxta iura, quæ allegant, & si aliud voluerunt, non esse probandam eorum sententiam. Igitur de illis duabus legibus de Deturionibus. Neque Dorotheum, & Dositheum, verum est versari aliquo modo circa commoda particularium personarum, quæ ibi nominantur: nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas singulares personas, sed ad communitatem, & ad omnes subditos legislatoris, obligantes illos ad seruandam talem, vel talem immunitatem illis personis. Quomodo etiam libro 8. declarabimus priuilegium; licet particulare videatur, posse habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi fauorem singularibus personis ibi nominatis, sed etiam successoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem & communitatem, quia illæ familiaris magna quadam pars communitatis, & cur ista appellatur. fortasse ex præcipuis esse poterant, & ita illæ leges; licet quadam ratione videantur speciales, suo modo generales sunt, licet nunquam ferantur, nisi per modum priuilegiorum, ut ex suo constat.

Ad secundum ex l. 1. & s. 1. & c. respondeo, leges personales ibi vocari leges priuilegiorum, quæ personales vocantur ratione proximæ utilitatis, quam intendunt, semper tamen respiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, ut proximè explicatum est, & tractando de priuilegijs latius dicetur. Ad tertium respondetur legem priuatam in illis canonibus sumi in sensu longè diuerso. Dicitur enim lex priuata, aut votum factum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsamet inspiratio diuina, per quam homo specialiter vocatur

gelatà a principe
tis. V. g. quartam
rà legē, nec obliga-
fert & sequitur la-

Angelus
Lafon.

24
Solutio.

Quid sit lex
priuata. Et
cur ista appel-
letur.

15.

D. Thom.

Aristot.

12.

Aristot.

D. Thom.

Cap. Com-
munes.

tur

Turrecr.
Glos.

& Turrecr. vbi
indicat Glossa in
quit ius in general
imponi multitudin
privatum. Idem ha
altius bonum, quæ appellatio
illa enim non est propria lex,
actamus, sed ita vocatur, quia
& participat aliquos effectus
o alias diximus.

theum, & in l. *Doctr* facile responderi potest ex di-
Potestque suaderi p*ri*ncip*ali*am constat ex dictis, præce-
quia illæ sunt veræ i*ur*is: nam licet omnis lex
quibusdam personis i*ur*is tamen omne præceptum est
detur hoc expresse i*ur*is speciales condiciones habeat,
princi*pal*i*bus* ibi, *Ex his*, scilicet sit præceptum commune
personales. Et idem hab*et* sit præceptum commune
verb*is*. *Planè*. Infit de i*ur*is neque oportet in re morali
facit, quod etiam i*ur*is præceptum & lex essentiali-
priuatam à public*is* i*ur*is; esto enim non distinguantur
priuatæ personæ, species naturales actuum, satis
mitur ex cap. *Le* i*ur*is guantur moraliter, vel (vt ita di-
sunt. 19. q. 2. i*ur*is tificiali. Est enim lex veluti quod-
am regulans ex soli*bus* actib*us* cum soli

Cap. Licet.
Cap. Dne
sunt.

7.
Confirmatur
rationibus
hac sentētia.

17.

In quo sensu
dicitur lex
communis,
Et pro com-
munitate
lata.

Ad primam confirmationem respondetur, verum esse, legem dicere respectum ad singulares personas, vt sunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad secundam confirmationem respondetur, legem non dici communem, quia necessario imponi debeat communitati, vt communitas est, & corpus mysticum, sed quia generaliter proponi debet, vt ad omnes & singulos pertinere possit, iuxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum est, ferri, vt regulam personarum verarum & non tantum fictarum. Addendum verò est propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectiue, sed distributiue, id est, vt ab omnibus & singulis de communitate seruetur cum distributione accommodata iuxta conditionem legis: nam hoc semper subintelligendum est. Potest autem etiam ferri aliquando lex in ipsam communitatem, vt communitas est, id est, prohibendo vel præcipiendo actum, qui ab illa sola, vt communitas est, exerceri potest, vt constat de statutis quarumcumque congregationum, vniuersitatum, capitulorum, collegiorum, &c. disponentibus aliqua circa actiones publicas, & communes talis corporis mystici. Nam illæ sunt veræ leges, si alias conditiones habeant, etiam si tantum præcipiant vni indiuiduæ communitati, si tamen communitas perfecta sit, vt statim dicam. Tum quia licet illa dicatur vna persona ficta, simpliciter est communitas, & habet perpetuitatem requisitam ad legem, & immediatè respicit bonum commune; tum etiam quia per talem legem, semper obligantur singuli de illa communitate ad non operandum vel cooperandum contra talem legem.

18.

Qualis de-
beat esse
communitas,
qua capax sit
propria legis.
Quotuplex
sit communi-
tas.

Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat esse communitas, vt sit capax propriæ legis. Respondeo breuiter, pro diuersitate legum, diuersam communitatem sufficere vel postulari. Distingui ergo potest in primis communitas, quia quadam est naturalis per solam conueniētiā in rationali natura, cuiusmodi est commu-

B

10

五

nitas humani generis, quę inter omnes homines
interuenit; alia verò dici potest communitas po-
litica vel mystica per specialem coniunctio-
nem in congregatione morali modo vna. Prio-
rem communitatem respicit lex naturalis, quę
per lumen rationis vnicuique homini proponi-
tur. Quia non fertur ad vñquemque, quę talis
est, Petrus v.g. sed quę homo. Quod obseruare
licet tam in lege purē naturali, quā in superna-
turali, quatenus ipsi gratiæ cōnaturalis est. Poste-
rior cōmunitas subdistingui potest: nam quędā
intelligi potest addita naturę, nō tamen iure hu-
mano, sed diuino, eo quòd ab ipso Deo instituta
sit sub aliquo capite ab ipso designato; & cū ali-
qua vnione in ordine ad supernaturalē finē. Hu-
iusmodi fuit olim synagoga: nunc autem multò
perfectior est Ecclesia Catholica, quę non pro
vno vel alio populo, sed pro vniuerso mundo
ab ipsomet Christo instituta est, sub eadem fide,
sub certis signis ab eodē Christo institutis pro-
testanda, & sub obedientia vnius capitis, cui ipse
vices suas in terris commisit. Ad huiusmodi er-
go communitatem feruntur per se primò leges
diuinę positę, sicut fuit lex vetus data populo
Iudzorum, & lex gratiæ data pro vniuersa Ec-
clesia. Item ad eandem feruntur leges canoni-
cę, quamuis non omnes pro vniuersa Ecclesia
constituantur, sed iuxta intentionem vel pote-
statem ferentis illas, vt postea videbimus.

Præter has est, communitas humaniùs congregata seu inuenta, quæ dicitur esse cæterus hominum, qui aliquo iure sociantur, vt sumitur ex l. *Ciuitas*. ff. si certum petatur, & ex cap. *Dilecta*, iuncta Glossa de Excessibus Prælatorum, vbi declaratur ad communitatem non sufficere hominum multitudinem, nisi inter se aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & sub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Arist. 3. Politic. cap. 10. Ciuitatem esse ciuium multitudinem habentium, scilicet, inter se morale vinculum. Hæc autem communitas distingui solet à Philosophis moralibus, & Iurisperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ est capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis est, dicitur sibi sufficiens in hoc ordine, quomodò dixit Arist. 1. Politic. cap. 1. & D. Thomas 1. 2. q. 90 ar. 2. Ciuitatem esse communitatem perfectam, & à fortiori regnum, & quælibet alia superior congregatio, seu communitas, cuius pars ciuitas sit, erit communitas perfecta. Potest enim in his communitatibus esse latitudo, & licet singulæ per se spectatæ perfectæ sint, tamen illa, quæ est pars alterius, sub hac ratione imperfecta est, non absolute, sed comparatè, seu respectiuè. Et præterea inter has communitates quædam dicuntur reales, seu locales, quia certis terminis realibus, seu localibus clauduntur, vt est ciuitas, vel regnum. aliz verò dicuntur personales, quia magis in personis, quàm in locis considerantur, vt est religio aliqua, v. g. vel confraternitas, &c. quæ possunt esse etiam perfectæ communitates, si perfectum regimen, & moralem vñionem habeant. De quibus videri possunt Iurisperiti in l. 1. & sequentibus. ff. Quid cuiusq; vniuersalitaris, &c. & ff. de Collegijs illicitis.

19.

L. Cinitas
Cap. Dislo-
ca.

Aristot.

D. Thom

20.
Quæ sit cō-
munitas im-
perfecta.
D. Thom.
Solo
Aristot.

est.

est, quia illa communitas non est sibi sufficiens, vt statim explicabitur: Item quia in ea non congregantur singulæ personæ vt principalia membra ad vnum corpus politicum componendum, sed solum ibi existunt inferiores in vtilitatem Domini, & quatenus eius dominio aliquo modo subsunt. Et ideo talis communitas, per se loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria potestate iurisdictionis, sed dominatiua, atque ita pro diuersitate domini participat diuersum modum imperandi respectu diuersorum. Aliud enim est ius, vel quasi domini patris familias in uxorem, aliud in filios, aliud in famulos, vel seruos; vnde neque habet perfectam vnitatem, seu vniformem potestatem; neque etiam participat propriè politicum regimen, & ideo communitas illa simpliciter imperfecta dicitur.

Hac ergo distinctione supposita dicendum est, leges humanas habere propriè locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis communitas perfecta est proprium corpus politicum, & gubernatur per propriam iurisdictionem habentem vim coactiuam, quæ est legum latiuia. Itè præcepta, & regulæ viuendi tali communitati propositæ, si habeant alias condiciones requisitas ad legem, constituere possunt iustum legale, & medium seruandum in vnaquaque materia virtutis accommodata tali communitati; ergo tales regulæ, seu præcepta habebunt veram rationem legis. Denique, sicut illa communitas perfecta est, ita præceptum illi impositum potest simpliciter dici præceptum commune, ergo & lex.

Altera pars satis insinuat ab Arist. 10. Ethic. cap. vlt & D. Thoma d. ar. 3. ad 3. quatenus docent, communitatem vnius domus non sufficere ad propriam legem. Ratio reddi potest ex Aristot. quia in tali communitate non est propria iurisdictione, nec vis coactiuia, quæ in proprio legislatore requiritur. Huius autem ratio, est imperfectio quasi naturalis talis communitatis, quia non sibi sufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari potest, vel (vt clariùs dicatur) partes talis communitatis non sibi inuicem præstant sufficiens subsidium, vel mutuum iuuamen, quo indiget humana societas ad suum finem, vel ad suam conseruationem, & ideo talis communitas quasi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, vt pars ad totum; ideoque potestas legislatiuia, non est in tali communitate, sed tantum in perfecta. Quæ ratio procedit propriè in legibus ciuilibus, cū proportionem tamen applicatur ad Ecclesiasticas, quia licet potestas legislatiuia Ecclesiastica non manet à communitate, sed à Christo, tamen communicatur, & distribuitur cum conuenientia, & proportionem ad communitatem humanam.

Sed obijciat aliquis; nam sequitur ex dictis non posse ferri propriam legem in communitate perfecta, si tantum pro aliqua illius parte feratur; consequens videtur falsum; ergo. Sequela patet, quia statutum vnius domus, vel communitatis imperfectæ non est lex, quia illa communitas imperfecta est pars perfectæ; ergo idem erit de quacumque parte ciuitatis, illa enim etiam est communitas imperfecta, & pars perfectæ. Minor verò probatur, quia non est de ratione legis, vt obliget omnes de ciuitate; ergo potest obligare partem, & nihilominus esse vera lex.

Circa hoc aliqui Iuristæ dicunt legem latam à principe ad obligandam vnâ partem ciuitatis. V. g. quartam partem, & non aliam, non esse veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert & sequitur Iason in l. 1. ff. de legib. n. 2. qui solum fundatur in hoc, quod lex esse debet præceptum commune.

Respondet nihilominus, aliud esse loqui de tali lege ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ, seu acceptonis personarum; aliud ex defectu sufficientis communitatis, cui imponatur. Hic non tractamus de priori consideratione: tamen etiâ sub illa dicere non possumus talem legem esse intrinsecè malam, seu iniustam, quia potest interdum subesse sufficiens causa, & ratio imponendi onus vni parti, & non alteri, vel ratione situs, & loci, quia in tali parte indiget ciuitas tali seruitio, vel ratione conditionis personarum, vt ex legibus tributorum constat. Posterior autem consideratio huc spectat, in qua dicimus non esse de ratione legis, vt pro tota communitate feratur totaliter, vt sic dicam, quia in parte eius potest esse sufficiens communitas, & fundamentum sufficiens ad perpetuitatem legis, & vt procedat ex iurisdictione politica, & immediate pertinente ad communem gubernationem. Potest autem hoc accidere varijs modis. Primò, si lex feratur sub ratione talis muneris, vel officij, ita vt comprehendat tales artifices, & non alias personas. Secundò, si feratur in personas talis generis, vel conditionis, vt in plebeios, vel nobiles, vel in descendentes ex Hebræis, aut conuersos ex Saracenis, vel quid simile. Tertiò ferri potest pro habitantibus in tali parte, vel vico ciuitatis, & non pro alijs; ita, vt non tantum pro his, qui nunc habitant, sed durabiliter per successionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis sufficiens erit ad rationem legis, si alioqui iustitia seruetur. Nam primus est simplicitate generalis secundum distributionem accommodatam, secundus participat eandem, supposita iusta distributione; tertius etiam est de se indifferens ad omnes, quia nullus est, qui non possit ibi habitare, & ad hunc modum indicari potest de quacumque alia simili lege.

CAPVT VII.

Vtrum de ratione legis sit, vt propter commune bonum feratur.

EX hac conditione legis videntur maxima ex parte alia pendere, & ideo secundo loco illam constituiamus, licet Isidorus vltimam eam posuerit, simulque intrinsecum finem legis declarabimus. In quaestione ergo proposita nulla est inter auctores controuersia, sed omnium commune axioma est, De ratione, & substantia legis esse, vt pro communi bono feratur; ita, vt propter illud præcipue tradatur. Ita docet D. Thom. d. q. 90. vbi Caietanus, Conrr. & alij moderni, Soto l. 1. de iust. q. 1. ar. 2. Castro lib. 1. de lege Pœnal. c. 1. Antonin. 1. p. tit. 1. c. 2. §. 1. & tit. 17 §. 3 & Summistæ omnes verb. lex. Et bene Nauarr. in comment. de Finibus. n. 28. Greg. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. vbi Alphonsus Hispaniæ rex eandem conditionem in suis legibus requirit, Et ita etiam intelligunt iuris ciuilis interpretes l. 1 ff. de legib. dicentes, legem debere esse commune præceptum, id est, pro communi vtilitate statutum, vt ibi Glossa exponit, quam Bart. Iason, & alij sequuntur. Clarius id docuit Isidor. in d. cap. Erit autem lex, d. 4. vt cap. præcedenti explicui, &

Angelus Iason.

24 Solutio.

21. Leges solum debent ferri pro communitate perfecta.

22. Arist. D. Thom.

23. Obijciat.

De ratione legis esse ob commune bonum ferri. D. Thom. Caietanus. Conrr. Soto. Castro. Antonin. Nauarr. Greg. Lop.

Glossa. Bart. Iason. Isidor.

sequuntur ibi Canonistæ.

2
Arist.
Marfil.
Ficin.
Plato.
Cicero.
Plutar.

Sumitur præterea hæc veritas ex Aristot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem ciuitatis esse bonè, ac feliciter vivere, & ideò subdit, *De virtute, & viti publicè cogitant; quicumque curam habent bene instituendi ciuitatem, utique per leges.* Vnde in libro 4. capite 1. addit. *Leges ad rempublicam esse accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marfil. Ficin. in argumento Dialogi Minos Platonis ex eius mente; tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis descriptionem. *Est vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potius Platon in eodem Dialogo, Regiam legem appellat eam; quæ in ciuitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum est, constituit. Et in Dialogo Hippias, seu de Pulchro, parum à principio, Conditur (ait) *mea quidem sententia utilitatis gratia lex, & ut maximum ciuitati bonum legem concedunt legeq. sublata, legiti in ciuitate vivere non possumus.* Et libro 1. de Legibus latè ostendit, *leges esse virtutis gratia conditas, & ob communem pacem, & felicitatem.* Idem latissimè Cicer. lib. 3. de legib. Piuat. in Proble. in 40. ait, Omnium pulcherrimum in ciuitate iudicari bonitatem legum, quod nimirum commune illius bonum maximè procurent.

3.

Et quidem veritas hæc per se patens est in legibus diuinis, ideòq; probare illam necesse non est. Nam licet ad diuinum honorem necessariò ordinentur (non enim potest Deus quidquam extra se velle, vel operari, nisi propter se ipsum) tamen in eis non querit suam utilitatem, sed hominum bonum, & felicitatem. Vnde quia diuina opera perfectissima sunt, & maximè proportionata, sicut leges diuinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter eius commune bonum, & felicitatem, ut facile etiam inductione constare potest, tam in lege naturali, quàm in diuinis posituiis. Neque obstat, quod per has leges sæpe intendit Deus priuatum commodum huius, vel illius personæ, ut per legem penitentia salutem ipsius peccatoris, & sic de alijs: non (inquam) hoc obstat. Tum quia bonum singulorum, ut statim latius dicam, sub communi comprehenditur, quando bonum vnius tale non est, ut excludat commune, sed potius est tale, ut in singulis requiratur ex vi talis legis, ut applicatæ ad singulos, ut ita ex bonis singulorum confurgat commune bonum. Tum etiam quia leges diuinæ præsertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ secundum se commune bonum est, & in vnoquoque indiuiduo est per se, & propter se intenta etiam, sine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. ar. 7. & q. 98. ar. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiam si tantum numero differant, non esse tantum per accidens, sed per se intentam propter suam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4.

De legibus autem humanis cuiuscūq; ordinis sint, ratio sumenda est ex præcedenti conditione. Nam sicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitatis præcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ essent. Nam contra omnem rectitudinem est, bonum commune ad priuatum ordinare, sed totum ad partem propter ipsam referre; igitur cum lex pro communitate feratur, illius bonum per se primò procurare debet. Item ex ordine finium sumitur optima ratio. Nam finis debet esse proportionatus actui, eiusque principio, & facultati: sed

A

lex est regula communis operationum moralium; ergo & primum principium moralium operationum debet esse primum principium legis, sed finis vltimus, seu felicitas est primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis est principium operandi, & ita vltimus finis est primum principium talium operum: bonum autem commune, seu felicitas ciuitatis est vltimus finis in suo ordine; ergo illud debet esse primum principium legis; debet ergo esse lex propter commune bonum. Qui fere est discursus Diui Thomæ in d. artic. 2. qui potest egregie illustrari ex doctrina Augustini. lib. 19. de Ciuit. cap. 16. vbi ex debito ordine partis ad totum, & vnius domus ad ciuitatem (cuius est (ut inquit) initium, seu particula) colligit, ad pacem ciuium pacem domesticam referri. Et subiungit. *Ita fit, ut ex lege ciuitatis præcepta sumere patres familias oporteat, quibus domum suam sic regat, ut sit paci accommodata ciuitatis;* ergo multò magis (secundum Augustinus) leges ciuitatis debent ad communem pacem, & bonum ciuitatis ordinari.

B

Alia manifesta ratio sumi potest ex origine humanæ legis, quia potestas gubernatiua, quæ est in hominibus, vel est immediatè à Deo, ut contingit in potestate spiritali, vel est immediatè ab ipsis hominibus, ut in potestate purè temporali, utroque autem modo talis potestas est præcipuè cata propter commune bonum communitatis; ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de spiritali potestate est euident in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur pastores, qui animam suam debent ponere pro ouibus suis: & dispensatores, non Domini; & ministri Dei, non causa primariæ; ergo tenentur diuinæ intentioni conformari in vtu talis potestatis; Deus autem commune bonum ipsorum hominum principaliter intendit; ergo etiam ministri ad hoc tenentur. Et ideò grauissimè in Scriptura reprehenduntur, qui hac potestate in suum priuatum commodum abutuntur. Quando verò potestas data est immediatè ab ipsis hominibus euidentissimum est, non esse propter principis utilitatem, sed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideò Reges ministri reipublicæ appellantur. Ad de etiam esse ministros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Cum essent ministri regni eius, &c.* Debent ergo ea potestate vti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Basiliius Hom. 12. in initium Prouer. in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem utilitatem in suo regimine querit. Quod etiam tradit Arist. 8. Ethic. cap. 10. & 3. Politicorum cap. 5. & consentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de Regim. princi. cap. 11. Iam verò probatur prima consequentia, quia vnus ex præcipuis actibus huius potestatis est lex: nam est veluti instrumentum per quod princeps moraliter influit in rempublicam, ut illam gubernet: debet ergo esse lex propter commune bonum ipsius reipublicæ.

6.

Contra hanc verò conditionem obici potest, quia multæ sunt leges, quæ in bonum priuatarum personarum ordiuntur, ut v. g. quæ sunt in fauorem pupillorum, militum, & similes. Vnde in l. 1. ff. de Iustit. & iur. & in §. Huius studij, Instit. eodem titul. duplices distinguuntur leges, quædam,

D. Thom.
D. August.

Sapient. 6.

Basiliius.

Arist.
D. Thom.

Obiectio.

quædam, quæ ad commune bonum, seu statum reipublicæ ordinantur; aliæ verò, quæ sunt circa priuatum bonum singulorum. Et in lib. i. ff. de Constitut. principū dicitur, quædam esse leges personales, quæ personam non egrediuntur, quia nimirum, in illius tantum commodum fiunt. Quod maximè videre licet in priuilegio, quod lex priuata dicitur in cap. Priuilegium. d. 3. quia nimirum in priuatum commodum priuilegiari conceditur: non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde verò non videtur satis esse, quod in commune bonum ordinentur, quia sæpe in multorum damnum, & detrimentū redundant: non sunt autem facienda mala, vt veniant bona, nec quidam locupletandi sunt cum aliorum detrimento, iuxta regulam Locupletari, de Regul. iur. in 6. Maior patet, primò, quando contingit eidem Regi multa regna subiecta esse: nam lex, quæ vni regno est utilis, alteri solet esse nociua; & in eodem regno potest idem contingere inter diuersas ciuitates. Item lex præscriptionis, vt vni præbeat dominium rei, verum dominum priuat re sua, sæpe etiam quod communitati videtur vtile, multis particularibus personis onerosum est, & incommodum; imò aliquando leges directe inferunt malum aliquibus, vt leges punitiue.

Ad priorem partem variè respondent auctores, vt videre licet in Nauarro n. 28. & 29. loco supra citato. Mihi verò res videtur clara, & adhibita duplici distinctione faciliè expediri. Prior est de duplici bono communi reipublicæ; vnum est, quod per se primo commune est, quia non est sub alicuius priuati dominio, sed totius communitatis, ad cuius vsum, vel vsum fructum immediate ordinatur, huiusmodi sunt templa, vel res sacræ, magistratus, pascua communia, seu prata, & similia, de quibus sermo est in prædictis iuribus, & in alijs sub titulo de rerum diuisione. Aliud verò est bonum commune solum secundario, & quasi per redundantiam; immediate autem bonum priuatum est; quia sub dominio priuatæ personæ, & ad eius commodum proximè ordinatur; dicitur autem etiam commune, vel quia respublica habet ius quoddam altius in bona propria singularum personarum, vt eis uti possit, quando illi fuerint necessaria, vel etiam quia eo ipso, quod vnaquæque persona est pars communitatis, bonum vniuscuiusque, quod in damnum aliorum non redundat, est commodum totius communitatis. Sic dicunt iura expedire reipublicæ, vt ciues sint locupletes, & vt nemo malè sua re vtatur. §. Sed & maior. Instit. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, Authent. Vt iudices, &c. §. Considerandum, Collat. 2. cum similibus.

Alia distinctio est, quæ de actibus humanis generatim dari solet, in quibus distinguitur materia proxima, circa quam versantur, & motiuū, seu ratio propter quam. Cum enim lex actus moralis sit, illa etiam duo in ea sunt distinguenda. Materia ergo, circa quam versatur lex interdum est bonum comune per se primo: aliquando verò per se primo est bonum priuatum: commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit distinctio legum in illis iuribus, vt etiam latius explicui tract. 5. de Relig. seu de Iura. lib. 2. Nam quædam leges proximè versantur circa materiam communem, aliæ circa bona singulorum: semper tamen ratio, propter quam lex versatur circa vtramque materiam, est commune bonum, quod propte-

rea semper debet esse primario intentum.

Quæri autem potest circa hanc partem, an oporteat hoc bonum esse intentum intentione operantis, vel intentione ipsius operis, iuxta modum loquendi D. Thomæ, 2. 2. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur esse extrinseca, & per accidens variari posse, & non pendere ab illa ratione legis: opus autem ipsum ex se, non semper fertur ad bonum commune, nisi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur necessaria, nec sufficiens. Respondeo breuiter, ad valorem, & substantiam legis solum esse necessarium, vt res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate sit utilis, & conueniens ad bonum commune illius: hæc enim utilitas, & commoditas non datur à legiflatore, sed supponitur, & ideo quantum ad suum esse, vt sic dicam, non pendet ex intentione legiflatoris. Ex quo etiam fit, vt talis res ex se debeat esse referibilis in commune bonum: nam omne bonum vtile, quatenus tale est, aptum est ordinari in eum finem, ad quem est vtile, & in hoc sensu necessaria est in præsentī intentio operis, non operantis. Ratio clara est, quia etiam si legiflator ex odio, V. g. aut ex alio prauo fine legem ferat, si lex ipsa nihilominus in bonum commune cedit, id sufficit ad valorem legis. Quia illa praua intentio est merè personalis, & non redundat in actum, quatenus ad utilitatem communem spectat. Sic praua intentio iudicis non refert ad valorem sententiæ, si non est contra æquitatem eius: sic etiam praua intentio ministri, nihil officit sacramento, si non sit contra substantiam eius: ita ergo in præsentī bonum commune in lege ipsa spectandum est, non extrinseca intentione legislatoris. Quam sententiam opimè tradit Augustinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, Lex, qua tuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest, siquidem ille, qui tulit, si Dei iussu tulit, id est, quod præcepit æterna iustitia: expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, vt ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, & quia bona lex & à non bono ferri potest. Et infra optimam rationem indicat, quia licet ille cum libidine legem tulerit, potest illi sine libidine obtemperari.

Per hæc ergo facillīs est responsio ad priorem partem obiectionum, solum enim concludit, legem non semper habere pro materia proxima illud bonum commune, quod per se primo est in communitate secundum se, & ita intelligitur distinctio data in prioribus iuribus ibi citatis. Data est enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur versari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipsorum ciuium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam est considerandum nunquam cadere sub lege, quatenus ad vnam, vel alteram personam tantum pertinent, sed quatenus spectant ad personas certæ conditionis, vt ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, vt nobiles, vel ad successores talis familiæ: & ex hac etiam parte respicere bonum commune communitate, vt sic dicam, vniuersalitatis, quia, scilicet, bonum illud in multis reperitur, vt capite præcedenti in fine declaratum est. At verò in d. l. i. ff. de Constit. princip. cum dicitur, constitutionem principis aliquando non egredi personam, non videtur sumi constitutio pro lege propria, sed pro quolibet edicto, vel decreto

Cap. Priuilegium.

7-
Fit satis ob-
iectioni.
Nauarro.

8.

Duplex ma-
teria boni
communis
circa quam
versari po-
test lex.

9.
Obiectio.

Materia legis ex se debet esse utilis, & commoda communi bono non ex intentione legislatoris.

August.

10.
Fit satis ob-
iectioni.

principis in fauorem, vel odium alicuius certæ personæ constitutum; quod nisi habeat maiorem amplitudinem, & maiorem durationem, non est propriè lex, vt capite superiori dictum est.

11. Et hinc patet, quid dicendum sit de priuilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de Constitut. princ. Respondet igitur Glossa in d. cap. *Erit autem lex*: Per hanc conditionem distinguimus legem à priuilegio. Quam responsionem acriter impugnat Castro supra, quia ex illa (inquit) sequitur, legem latam à principe de perpetuo tributo sibi soluendo in suum commodum, dicendam esse priuilegium. Sed hoc non multum vrget contra Glossam; quia vel tale tributum esset iustum, vel iniustum; si iustum, etiam lex esset iusta, & licet esset in commodum principis, nihilominus esset propter commune bonum, tum quia bonum principis, quatenus talis est, censetur commune, cum ipse sit persona publica, & communis; tum etiam, quia iustum subsidium datum principi à republica, commune bonum est totius reipublicæ. Si autem tributum esset iniustum, & tyrannicum, tunc non esset lex, sed haberet se ad modum priuilegij iniqui, & iniusti. Nec videtur illa responsio Glossæ aliena à sententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Maiores nostri in priuatas personas leges ferri noluerunt; id est enim priuilegium.*

Cicero.

12. Glossa.

Cap. *Erit autem lex.*

Priuilegium esse veram legem.

Cap. *Priuilegium.*
Cap. *Requiritur.*
Cap. *Dispensationes.*
D. Thom.

Nihilominus tamen existimo, istam conditionem non esse positam ab Isidoro ad excludendum priuilegium à ratione legis; tum quia eadem Glossa in cap. *Priuilegia*. d. 3. dicit, priuilegium esse legem, & in illo requirit alias conditiones positas ab Isidoro in alio cap. *Erit autem lex*; tum etiam quia illa particula dicitur poni ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiam si fortasse, nec ad priuatum respiciant, & ita necesse est, per illam conditionem excludi prauas leges, etiam si priuilegia non sint; tum denique quia fortè necesse non fuit, priuilegium excludere, de quo dicam infra suo loco. Nunc solum assero, ex parte boni communis non repugnare, quin sit lex, quia licet proxima eius materia sit speciale bonum alicuius familie, vel domus, vel aliorum personarum (propter quod fortasse priuata lex appellatum est ab Isidoro in d. cap. *Priuilegium*), nihilominus formaliter etiam debet respicere bonum commune, argumento cap. *Requiritur*, & §. *Nisi rigor*. & cap. *Dispensationes*. 1. q. 7. & quæ tradit Diuus Thomas 1. 2. q. 97. art. 4. ad 1. Nam illud bonum per priuilegium concessum, ita debet esse aliquorum proprium, vt in bonum commune redundet, modo superius declarato. Ac præterea ipsa concessio Priuilegij tam rationabilis esse debet, vt ad bonum commune spectet, ex similibus causis similia priuilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur priuilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quod respiciunt priuatam personam, vel possint esse propriè leges, maxime si perpetua sint, dicemus in lib. 10.

13.

Minor difficultas est in legibus tributorum; nam illæ communitari imponuntur, vt per se constat, & immediatè respiciunt bonum commune, quia vt dixi, licet videantur cedere in commodum principis, tamen vt veræ leges sint, commune bonum respicere debent, quia non dantur Regi, nisi quatenus persona communis, & publica est, & vt in commune bonum illis vtatur. Vnde in Concilio Tolet. 8. cap. 10. de,

A Regibus dicitur. *Non prospectantes propriam iura commodis, sed consulentes patriam, atque gentem.*

Ad alteram partem obiectionum generatim dicitur, hanc esse conditionem rerum humanarum, vt non seruent vniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, vt quod communitati expedit, vni vel alteri nocumentum afferat. Quia verò commune bonum præfertur priuato, quando simul esse non possunt, ideo leges simpliciter feruntur pro bono communi, & ad particularia non attendunt, vt habetur in multis legibus. ff. de Legib. & de Iustit. & iur. & sumitur ex cap. *Licet*, de Regular. & ex cap. *Scias*. 7. q. 1. Contingit autem aliquando sub eodem Rege esse plura regna, vel plures communitates quasi per accidens, quia re vera inter se non componunt vnum corpus politicum, sed ex accidenti diuersis titulis in illius potestate deueniunt, & tunc iniustum esset eisdem legibus diuersa regna obligare, si vni essent vtilis, & non alteri. Quia non comparantur tunc, vt bonum commune, & particulare, sed vt duo bona communia, quibus per se, ac sigillatim propriis legibus prospiciendum est, ac si sub diuersis Regibus permanerent, sicut facit etiam Pontifex cum præcipit diuersis religionibus, quatenus distinctæ communitates sunt, & vnaquæque propriis legibus indiget. Quando verò communitates sunt partes eiusdem regni, seu politici corporis, tunc vniuscuiusque partis bonum censetur priuatum respectu totius communitatis, ad quæ leges per se primo feruntur. Obseruanda vero duo sunt; vnum, ne tot sint particularia nocumenta, vt præponderent aliorum commodis; aliud, vt si opus fuerit, adiungatur dispensatio, vel exceptio: nam in huiusmodi euentibus maximè licet, & aliquando etiam deberi potest.

C

Ex quo facile constat, quid dicendum sit de nocumento priuatæ personæ; illud enim minus consideratur, & ideo aliquando permittitur, vt in præscriptione, quæ respicit bonum commune, scilicet, pacem, cuitando lites &c. Aliquando etiam intenditur, vt in legibus puniriuis, quæ etiam sunt ad commune bonum necessaria. Et ita explicatae manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isidoro in eodem capite, scilicet, vt sit necessaria, & vtilis; quas ita exponit D. Thomas q. 9. 5. art. 3. vt necessitas referatur ad remotionem mali, vt quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, vtilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In vtraque autem maius bonum commune attendi debet: ita enim remouendum est vnum malum, ne inde aliud maius reipublicæ sequatur: alias talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua vtilitas, ne inde maior impediatur, aut maiora mala communia consequantur. Omnia ergo illa verba eandem proprietatem in lege explicant, licet sub diuersis respectibus ad maiorem declarationem, quod satis est, vt non sint superflui.

D

Quæri verò hic solet, an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, vt cedat in præiudicium singularis personæ, iniusta sit, vel inualida. Nam Iurista dicere solent, ad id esse iniquam talem legem, vt ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, vt videre licet Bartol. in l. *Omnes populi*. ff. de Iust. & Iur. quæst. 5. num. 53. Panormitan. in Rubric. de Constit. num. 2. Felino in cap. *Cum omnes*, de

Constit.

16. An lex generalis lata ea intentione, vt nocet particulari, sit iniusta, & inualida.

Barto.
Panormis.
Felin.
Iason.
Gregor. Lop.

Felin.

Constitut. nu. 5. Iason, & Gregor. Lop. vbi supra. Non sentiunt tamen hi auctores, talem legem semper esse inualidam, aut iniustam: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittendo potius damnum priuatum propter commune bonum, quam illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pœnam iustam, vel si contingat intendi iniquè à ferente legem ex odio priuato, non nocebit ipsi legi, nec iustitiæ eius, vt supra dictum est, si aliàs ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. supra concl. 1. & in 3. addit, idem esse, si lex fiat in fauorem priuatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in cōmune bonum, quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertij sine iusta causa sub specie communis legis procuratur; tunc enim clara est iniustitia: & consequenter est etiam licita, & debita conueniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos propriè pertinet.

C A P V T VIII.

Vtrum sit de ratione legis, vt publica potestate feratur.

I.

D. Thomas.

Rom. 2.

Cicero.

Isidor.

2.

D. Thom.
De ratione
legis esse,
vt à publica
potestate fe-
ratur.

Explicuimus finalem causam legis, sequitur, vt de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alia conditio legis, sine cuius cognitione legis natura integre tradi, aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Thomas d. q. 90. art. 3. proponit similem quæstionem, interrogando, an ratio cuiuslibet sit factiua legis? Videtur enim vniuscuiusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis: ergo saltè in lege naturali non est necessaria hæc conditio, vt, scilicet, à publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Tum etiam quia seclusa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendo, & similes, semper obligant; non est ergo illa conditio de ratione legis, vt talis est: nam quod non est de ratione vnius speciei, non est de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud sunt, quam prudentum virorum consulta, vt dicitur in l. 1. ff. de legib. consulta autem prudentum nõ requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, & rectam rationem. Vnde Cicero lib. 1. de Legibus, lex (inquit) est natura vis, mens, & ratio prudentis, & Isidor. 25. Etymol. cap. 10. Si ratione (inquit) lex consistat, lex erit omne iam, quod ratione consistit. Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia potestate.

Dicendum nihilominus est, legem esse præceptum ab eo impositum, qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse, vt ab habente publicam potestatem feratur. Hoc intendit Diuus Thomas in d. art. 3. & quasi principium primum in materia morali. Non potest autem vniiformiter in omnibus legibus declarari, ideoq; per partitionem diuinarum, humanarumque legum distinctius ostendetur. De legibus enim diuinis per se notum est, sicut de ratione earum est, vt à Deo, tanquam à proximo legislatore procedat, ita necessario procedere ab habente non solum publicam potestatem, sed etiam supremam, & vt ita dicam per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominiũ rerum omnium,

A

& cum omni iure, tam nominandi, quam gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subiectus. In hac ergo subiectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges diuinæ: iuxta illud Isai. 33. Dominus iudex noster, Dominus legislator noster, Dominus rex noster, utique summus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earum obseruationem, & punire transgressores. Quomodo dixit Iacob cap. 4. Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare; leges ergo diuinæ necessario dicunt respectum ad publicam, & supremam potestatem. Quo circa lex naturalis, aut propria lex nõ est, aut si vera lex est, à publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex diuina est, ergo est ab eius potestate, quæ naturam gubernat, ei-que dominatur. Quomodo autè lex naturæ Deũ habeat auctorem, libro sequenti declarabitur.

B

Vt autè in legibus humanis hanc veritatem declarem, & ostendamus, supponimus primò, præceptum, vt tale est, necessario postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu eius, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hostres actus, petere, seu orare; promittere, seu vouere; imperare, seu præceptum imponere; quod primum est indigentis, & ideo, vt sic, est inferioris ad superiorem: vltimus est superioris ad inferiorem; secundus verò potest esse ad omnes, vt indicauit D. Thomas. 2. 2. q. 88. art. 1. & tract. 4. & 6. de Relig. in princ. explicuimus. Ratio verò est, quia per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solũ vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo se ipsum, quam potestatem vnusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet ius in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum, si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo necesse est, vt in illum habeat ius, & superiorem potestatem. Non enim potest esse actio sine principio proportionato, à quo manet; hoc autem principium in præsentem est potestas illa, per quam vnus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (vt sic dicam) potest æqualem obligare, vt est per se notum, quia non est vlla ratio, cur vnus magis teneatur parere alteri, quam è conuerso, essetque bellũ iustum ex vtraque parte; est ergo necessario specialis potestas superior ad præcipiendum valide, & efficaciter. Vnde cum lex sit essentialiter præceptum; etiam hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus.

D

Secundo verò addendum est, quod sicut præceptum, & lex non conuertuntur, quia nõ omne præceptum est lex, licet omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiua, & legislatiua non conuertuntur. Potestas ergo præceptiua quasi generica est, quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem æconomicam, & politicam, vel potestatem dominatiuam, & iurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominauimus, & distinxi- mus in ordine ad votorum irrationem, & dispensationem libro 6. de Voto, cap. 1. Et solent etiam distingui ab auctoribus distinguuntibus dominiũ in dominiũ iurisdictionis, & proprietatis, vt latè declarat Molin. tract. 2. de Iustitia.

Isai. 33.

Iacob. 4.

3.
Præceptum
requirit in
imponente
aliquam po-
testatem.

Differentia
inter actus
petendi, &
imperandi.
D. Thom.

4.
Diuisio po-
testatis præ-
ceptiua in
dominatiuam,
& iurisdic-
tionis.

Molin.

disp.

Couarr.
Seneca.

disp. 3. cum Couarr. in regula, Peccatum, 2. p. §. 9. n. 8. & attigit Seneca lib. 7. de Benefic. cap. 4. dicens. *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Possunt autem distingui hę potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas proprius inuenitur potestas dominij, quàm iurisdictionis, tamen suo modo etiam hęc circa illas verlatur, vel secundo, & per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc verò nunc ad præsens non spectat: nā ad leges, vel pręcepta per se requiritur potestas in personam, ut ex ratione pręcepti declaratum est.

5.
Varia differ-
entia in
ter potesta-
tem domi-
natiuā, &
iurisdictioni-
uā.

Inter illas autem potestates, ut in personis versantur, cum multę aliz differentię assignari possint, tres sunt, quę ad præsens causam faciunt. Vna est, quod potestas dominatiua regulariter est circa priuatas personas, seu inter partes imperfectę communitatis, & interdum est ex iure naturę per naturalem originem tantum, & ex vi illius, ut est patris potestas in filium: interdum est etiam à natura, supposito tamen pacto humano, ut est potestas viri in uxorem in ordine ad gubernationem domus, & personę; aliquando est ex iure gentium, vel ciuili, ut potestas domini in seruum bello captum; interdum ex humano contractu, ut dominium in seruum, qui se vendidit, & huc spectat potestas, quę per votum obedientię confertur ei, cui obedientia promittitur. At verò potestas iurisdictionis per se primo respicit communitatē perfectam: nam per se est ad politicam gubernationem, quę in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate iurisdictionis multa maior vis ad coercendum, & cogendum inuenitur, quam in potestate dominatiua, tum quia maior est potestas communis, quam priuata, tum etiam quia ad communitatē perfectam tuendam, & omnes partes eius in officio continendas, maior coercitio necessaria est, quam in priuata domo, vel inter priuatas personas. Et ita non licet Domino scire in seruum, ut dicunt iura ciuilia, expeditque reipublicę, ut seuerior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Vnde est etiam notanda tertia differentia, quia dominatiua potestas ordinarię magis est in commodum habentis illam, quam eius, in quem habetur, licet aliquando possit contrarium inueniri, maximè quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, ut in obedientia ex voto debita frequētius seruatur. Posterior autem potestas per se, & ex primariā institutione sua est propter bonum cōmunitatis, in quam datur, ut capite pręcedenti declaratum est.

6.
Ad ferenda-
das leges ne-
cessaria est
potestas iurisdictionis
in legibus la-
sore.

Anton.
Bald.

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quę ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariā esse potestatem iurisdictionis, nec solam dominatiuam per se sufficere. Ita docent Canonistę communiter in cap. cum accessisset, & cap. cum in Ecclesia Sancta Maria (per textum ipsum) de Constit. & in cap. Ecclesiarum, & cap. soluta. de Maior. & obedi. cap. Duo sunt & cap. Bene quidem 96. d. Bart. in l. Omnes populi, ff. de Iustitia & iure in t. q. princ. idem in l. Imperium, ff. de Iur. omni iudic. ubi n. 8. ait legum lationem pertinere ad iurisdictionem meri imperij, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doctores, Anton. in cap. vlt. de his, quę fiunt à prælatis, & Bald. in l. i. ff. de Iustit. & iur. cōsentiunt etiam Theologi cum D. Thom. d. q. 90. art. 3. q. 69. art. 5. 2. 2. q. 67. art.

A 15. Soto lib. 1. de Iust. q. 1. art. 3. Syluest. Angel. & alij summistę, verb. lex. Sumitur etiam hęc assertio ex Arist. libr. 10. Ethic. cap. vlt. dicente. *Patrius pręceptio vires non habet, neque necessitatem, neque vilius omnino vnus viri, nisi sit Rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem.* Plat. in Dialog. Ciuilis, seu de Regno versus finem. *Legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod & latè prosequitur. Plutarch. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem esse principis opus.* Vnde Philo libr. 2. de Vita Moyis in princip. *Regis* (inquit) *officium est, iubere, quā oportet fieri, & vetare a quibus abstinere decet, ceterum iussio faciendorum, & interdictio cauendorum proprię ad legem pertinet.* Eodem modo loquuntur Patres, Basil. homil. cap. 2. in init. Prouer. *Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est, quod ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vita pręceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam, & consequendam in communi bono vilitatem.* Et Clemens Alexand.

Arist.

Plato.

Basil.

Clem. Alex.

B lib. 1. Stromat. cap. 14. versus finem, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam, & infra. *Quomodo pastorem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicimus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro viribus excitantem, ut quę gregis hominum curam gerat, & prouidentiam.*

Rationibus etiam potest facile hęc veritas declarari. Primò, quia legislatio est potissimus actus, quo res publica gubernatur, ideoque propter eius commune commodum ferri debet, ut vidimus: ergo per se spectat ad potestatem gubernatiuam reipublicę, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hęc autem est potestas iurisdictionis, ut declaratum est. Item potestas dominatiua per se est priuata, quę potest esse in vna persona respectu alterius: potestas autem iurisdictionis per se est potestas publica, & ad communitatem ordinata; ergo hęc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quę per se etiam ad communitatem referuntur, ut dictum est. Tandem potestas dominatiua ad summum potest pręcipere ex virtute obedientię, vel iustitię, aut pietatis: quasi exigendo vsum rei suę, aut sibi promissę: lex autem pręcipit cōstituendo actum in propria specie virtutis iuxta exigentiam materię, in qua lex versatur, & in illa necessitatem imponendo: hęc autē efficacitas est propria potestatis iurisdictionis, quia est actus publicę potestatis: ergo hęc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

7.
Cōfirmatur
resolutio ra-
tionibus.

Recte autem (ut supra tetigi) aduertit Bart. in loco allegato, non omnem potestatem iurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarij iudices iurisdictionem, & tamen leges ferre non possunt: requiritur ergo principalis quędam, & primaria potestas in illo ordine. Quia sicut condere legem vnus est ex pręcipuis actibus gubernationis reipublicę, ita pręcipuam, & superiorem requirit potestatem. Hęc autem potestas primario, & per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap. 6. *Audite reges & c. quoniam data est à Domino potestas vobis. Non enim est potestas nisi à Deo*, ut dicitur ad Roman. 13. Et ideo vnusquisque pro mensura potestatis sibi commissę potest leges facere, & non amplius. Nam, ut rectè dixit Chrysostomus in Psalmum 44. circa finem, *Regum leges ratę sunt, & valide intra eorum fines. Romanorū Imperator Persis non pos-*

8.
Quę pote-
ras iurisdictionis
sufficiunt ad
leges ferendas

Sapient. 6.

Rom. 13.

Chrysost.

set ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis. Et sic de ceteris. Quomodo autem hæc potestas sit, & an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infra dicendum est, tractando de lege humana; ubi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat, hanc iurisdictionem habere, ut ad legem ferendam sufficiat.

9. *In omni cōmunitate se per esse aliquam potestatem suæ premam.*
 D. Thom.
 Nunc solum aduerto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, ut est in Ecclesia Pontifex; in regno temporali, Rex; in republica, quæ aristocraticè gubernatur (id est per se ipsam) tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum, & mutilum sine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. art. 3. esse, vel ipsam multitudinem, id est, rempublicam, vel gerentem vicem eius; potest autem vicem eius gerere, vel qui ab ipsa est constitutus, vel qui immediatè à Deo, ut infra dicitur. Ideoque ut ab utroque abstraheret, rectè conclusit, *legem debere esse à persona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Constat igitur, potestatem ferendi leges humanas saltem esse in supremo capite, quodcumque illud sit, quia nec potest procedi in infinitum, nec in alio esse potest maior potestas in illo ordine. In inferioribus autem, & subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod ex ratione muneris vniuscuiusque ex consuetudine, aut ex legibus, vel privilegijs intelligendum erit, ut infra latius dicitur.

10. *Fit satis rationi dubitandi ex D. Thoma.*
 Ad rationem ergo dubitandi in principio positam rectè respondet D. Thomas supra ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis, vel prout est in aliqua superiore, à quo lata est. Priori modo est à natura insita ipsis hominibus, qui per eam gubernantur, eiq; obedire debent, & hac ratione quatenus illa in suis mètib; scripta habet, dicitur unusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legum interdum solet vocari lex, ut de libris veteris testamenti ex Hieronymo supra diximus, liber autem mortuus non potest dici esse sibi lex, quia non potest se per legem in ipso scriptam gubernare; cor autem hominis liber vivus, in quo est lex naturæ scripta, & ideò quatenus illa regitur, dicitur sibi ipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur, totam honestatem, vel iustitiam actionis, quæ per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationem legis, & ideò licet in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, & ideò interuenire debeant, & toleant consilia sapientum; tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, à qua potestatem, & voluntate lex accipit vim, & esse legis, ut supra dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapientum, vel esse id, quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur à proprietate quadam maximè necessaria, & fortasse posita est ad illius necessitatem indicandam; non verò quia illa sufficiat.

CAP V T IX.

Virum sit de ratione legis, ut sit iusta, & iuste lata, ubi de alijs conditionibus legis ab Isidoro positis.

Expositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum, quæ

possunt extrinsecè iudicari; explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere potest, & ipsi actioni ferendi legem, quas ad iustitiam reuocamus, & sub illa comprehendimus omnes condiciones positas ab Isidoro lib. 5. Etymol. c. 2. ubi sic inquit. *Lex erit omne, quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplina conueniat, quod saluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de lege in genere, quamvis verba possint ad omnia accommodari. In eodem verò libro cap. 21. & l. 2. ca. 10. alias condiciones, vel easdem distinctius enumerat dicens. *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, temporis, loci, conueniens.* Quas etiam condiciones de lege humana interpretatur D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia verò vel omnes vel præcipue illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, necessarium est, notitiam habere; ideo earum explicatio conuenienter in hunc locum cadit. Omnes autem reuocamus ad duas condiciones in titulo insinuat, scilicet, ut lex sit iusta, & iuste feratur, quæ ex professo explicabimus, & cum illis alias corollarie declarabimus.

2. *1. Assertio De ratione legis est, ut præcipiat iusta.*
 Dico ergo primò. De ratione, & essentia legis est, ut præcipiat iusta. Assertio est non solum certa secundum fidem, sed etiam clara secundum naturalem rationem. Et ita eam tradunt non solum Theologi, & Patres inferius allegandi, sed etiam passim Philosophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum, quia duobus modis intelligi potest legem debere esse iustam, vno modo respectu ipsius actus exercendi à subdito ex vi talis legis, nimirum, quod talis sit, ut possit ab eo iuste fieri: alio modo respectu ipsiusmet legis, quod nimirum sine iniuria homini imponatur. Potest enim interdum actus esse talis, ut à subdito iuste fieri possit, ut v. g. ieiunare in pane, & aqua, & quod superior iniuriam illi faciat talem actum præcipiendo. Quam distinctionem tradidit D. Thomas. 1. 2. q. 96. artic. 4. Hæc ergo assertio intelligitur de priori parte, seu modo legis iustæ: nam ad distinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere iusta præcipere. Præterea iustitia interdum significat particularem virtutem; interdum verò omnes virtutes; hic verò generatim accipiendum est, cum dicimus legem debere esse iustam, quia id, quod præcipit, tale esse debet, ut iuste, & honestè, seu studiose fieri possit. Veruntamen hæc ipsa conditio dupliciter explicari potest, scilicet, vel negatiuè, ut scilicet, quod præcipitur, nec iniustum, nec turpe sit, vel positiuè, ut sit iustum, & honestum.

3. *Dupliciter consideratur lex ut iusta.*
 D. Thom.
 Conditio ergo hæc præcipue intelligitur priori modo, & sic est euident; alia verò ratione inuenitur in legibus diuinis, & aliter in humanis. In diuinis enim ratio est rectitudo per essentiam diuinæ voluntatis. Est enim Deus summè bonus, & ideò non potest aliquid prauum præcipere. Item quia non potest Deus sibi esse contrarius; ergo nec contraria simul præcipere, manente contrarietate, vel ergo opus præceptum tale est, ut nullo modo possit ab illo separari iniquitas, ut est mentiri, vel odio habere Deum, vel ei sufficienter loquendi non credere, & similia, vel est tale, ut ab eo possit malitia separari, mutata materia, vel operandi modo, ut est hominis occisio, vel quid simile. Quando opus est priori modo intrinsecè malum, eo ipso prohibetur lege

naturali, & conlequenter a Deo, vt est auctor eius; ergo impossibile est, vt lex diuina positiua aliquid contra hanc naturalem iustitiā contineat, licet supra illā multa possit præcipere, quæ in suo ordine sunt honestissima. Si autem opus sit posterioris rationis, eo ipso, quod à Deo præcipiatur, erit honestum, vt in facto Abraham videre licet, & idem est in similibus, de quibus dicemus infra, tractando de dispensatione legis naturalis. Hic enim posterior modus præcipiendi (quod notandum est) non contingit in generalibus legibus diuinis, sed ad summum in aliquibus, & raris personalibus præceptis, & ideo de legibus diuinis euidentissimum est, continere semper hoc iustitiæ genus.

De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet voluntatem perfectam, sicut Deus, & ideo quantum est ex se, & quoad factum potest interdum iniqua præcipere, vt constat; non tamen habet potestatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licet iniqua præcipiat, tale præceptum non est lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quod sit contra legem naturalem, aut diuinam. Nam si sit malum solum quia prohibitum lege humana, & illa possit auferri per subsequentem legem, iam illa posterior lex non erit de opere malo, quia, reuocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita est clara ratio assertionis, tum quia illa potestas est à Deo; quæ autem à Deo; sunt ordinata sunt, ergo est data in bonum, & in ædificationem, non in malum, seu in destructionem. Tum etiā quia nullus inferior potest obligare contra legem, & voluntatem superioris; sed lex præcipiens prauum actum est contra legem Dei prohibentis illum; ergo non potest obligare, quia impossibile est, homines simul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: si autem opus prauum est prohibitum lege diuina; non potest lex inferioris tollere illam superioris obligationem; ergo nec potest inducere suam; ergo eius lex de tali opere non potest esse valida. Et de hac iustitia legis loquebatur August. lib. 1. de Libero arbit. cap. 5. cum dixit, *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib. de Vera relig. ca. 31. *Conditor legum temporalium, si vis bonus est, & sapiens, legem consulit æternam, vt secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, iubendumque discernat.* Vnde sicut lex æterna solum iusta præcipit, quia est ipsa iustitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio eius, & ideo non potest valide præcipere nisi iusta, & honesta, iuxta illud Prou. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

Atque hinc vterius concluditur hanc conditionem, etiam positiuè intellectam esse de ratione legis; quauis non vno, & eodem modo singulis applicanda sit. Declaratur prior pars ex præcedenti: nam si actus præceptus non est malus de se, & per superiorem præcipitur, eo ipso potest honestè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honestatem, etiam si de se illam non semper habeat. Sicut enim actus de se non malus fit malus per iniustam prohibitionem superioris, ita actus de se non bonus, neque malus, per legem præcipientem iustè fiet bonus: & ita semper lex est de bono actu, quia vel bonum supponit, vel facit.

A Et ita constat posterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum supponuntur boni, & honesti de se, & per legem accipiunt tantum necessitatem, & obligationem, quia antea erant voluntarij, & eorum omissio non erat mala; post latam autem legem omissio fit mala, & actus fit necessarius ad honestatem, vt patet de actu audiendi Missam, ieiunandi, vel similibus. Aliquando vero lex datur de opere de se indifferente, vt de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco, & similibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honestas ordinariè pertinet ad aliquam specialem virtutem iuxta capacitatem materiæ, in qua lex versatur, quia in illa constituit tale medium, vt in lege ieiunij, seu prohibente pro tali tempore vsum talium ciborum de se indifferentium, & similibus: non nunquā verò potest pertinere ad solam obedientiam, vel iustitiam legalem, vt in lege prohibente ferre arma, vel alia simili. His ergo modis debet lex esse iusta ex parte materiæ.

B Posset verò hic fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malum, quæ non videtur esse de re iusta. De qua difficultate copiosè disputat Aug. d. lib. 1. de Liber. arbit. cap. 5. & 6. & infra de illa redibit sermo. Nunc breuiter dico, materiam illius legis non esse opus malum, sed permissionem eius; permissionem autem operis mali bonum esse posse, cum Deus illam velit, & ita legem illam esse de materia iusta. Quod si quis urgeat; quia permissio non est materia legis, sed effectus. Respondeo in primis permissionem non fieri à lege, nisi quatenus præcipit talem actum permitti, & non puniri, nec cohiberi, alias non posset subsistere vera ratio legis, vt ex genere eius constat, & infra latius dicam. Deinde si quis ita loqui velit, vt actus ille sit materia legis, Respondeo actum ipsum sub duplici ratione considerari posse, scilicet, vt operabilem, & vt sic, esse malum, vel vt permittibilem (vt sic dicā) & sub ea ratione non esse materiam prauam, vel rationi contrariam. Quod est dicere, actum illum non esse aptam materiam capacem obligationis legis, esse tamen capacem permissionis, quia in ordine ad finem talis potestatis non postulat necessario prohibitionem, vel punctionem, & ideo, vt sic, esse materiam iustam in ordine ad talem legem.

Ex hac assertionem sic declarata duo inferre possumus. Vnum est, ad illam maximè pertinere primam conditionem positam ab Isidoro in d. cap. *Erit autem lex*, scilicet, vt lex sit honesta, quod ex ipsa vocis proprietate satis patet. Addo etiam ad hanc iustitiam legis optimè reduci omnes conditiones positas ab Isidoro priori loco, seu in cap. *Consuetudo d. 1.* Vbi primum ait, *lex erit omne, quod ratione confiterit*, id est, lex debet esse consentanea rationi, quod nihil aliud est, quam debere esse iustam in sensu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, & tota iustitia legis, quia non potest lex esse rationi conformis absolute, nisi vndique iusta sit. Et ideo D. Thomas d. quæst. 95. artic. 3. non accipit hanc vt specialem conditionem legis, sed vt generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermisit.

Secundo ergo requirit Isidor. in lege, vt religioni congruat, quod D. Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, esse debere congruentem religioni in quantum esse debet proportionata legi diuinæ. Hæc autem proportio non in alio consistit, nisi in hoc, quod non præcipiat,

quæ

4.

Aug.

Prouerb. 8.

5. *Quomodo actus præceptus per legem habet honestatem positiuam.*

6.

Augustinus.

Quomodo lex, quæ vult saluare circa malum permissionem, sit iusta.

7.

1. Corollar. *Honestas omne esse de ratione legis, & ad hanc reliquas conditiones ex Isidoro reduci.*

8.

D. Isidor. D. Thom.

quæ lex diuina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & sic etiam idem est esse congruentem religioni, quod esse honestam. Possumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim constat, legem æternam, ut præceptiua est ad extra pro suis temporibus, esse maxime congruentem diuino cultui; quia Deus per illam legem omnia ad suum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maxime prohibet omne peccatum, quia suæ legi, & bonitati contrarium est. Item lex naturalis, quæ est prima illius participatio, præcipue præcipit cultum Dei; propter hoc enim dixit Paul. ad Roman. 1. gentes fuisse inexcusabiles, quia cum nouissent illū, non sicut Deum glorificauerunt. Et ideo lex naturæ, non solum non præcipit, verum nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quauis enim nō singula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei; nullum tamen præcipit aliquid quod non possit in gloriam Dei fieri, & hoc est religioni congruere.

In legibus etiam diuinis posituius est hæc conditio per se nota, quia semper datæ sunt, ut maxime congruebat ad diuinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, ut infra tractando de illis legibus videbimus, & optimè colligi potest ex illa sententia Apostoli ad Hebræ. 7. *Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat.* Nam licet specialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari recte potest in hac conditione legis, quod debet congruere religioni, & ideo, mutato ritu religionis, illam mutari necesse est. Vnde hinc etiam solet August. vtriusque legis consonantiam, & rationem explicare, ut attigit lib. 3. Confess. c. 37. & late persequitur in libris Contra Faust. & sæpe alias. Denique leges humanæ, si sint canonicæ, per se primò intendunt diuinum cultum, & religionem, & ita ferè singulæ in illa materia versantur: aliq̃ verò possunt in alijs materijs versari, semper tamen in eis obseruatur maxime religionis decentia, & congruentia. Denique leges ciuiles, licet hunc per se finē nō habeant, illi tamen subalternantur, & ita debent non repugnare; aliās iuste non possunt esse, & hoc modo debent congruere religioni. Potest enim hæc conditio, & positiuè, & negatiuè explicari, & licet in quibusdam legibus prior modus inueniatur; in alijs sufficit posterior, scilicet, ut religioni verè non repugnent, quod totum ad honestatem earum pertinet.

Terrio requirit Isidor. in lege *Quod disciplina conueniat*, quod D. Thomas exponit, *Quia debet esse proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio potest consistere, nisi in hoc quod non deuiet à præceptis & præscriptis legis naturæ; debet enim legislator humanus se gerere in ferendis suis legibus tāquam discipulus (ut sic dicā) legis naturalis, & ea præcipere, quæ discipline illius legis congruant. Quod rectè quidē dictum est. Tamen si hanc conditionem intelligamus de disciplina respectu subditorum, optimè dicemus omnē legem tradere subditis conuenientē doctrinam, & sic disciplinæ conuenire. Est enim omnis lex instructio quædam subditorum, iuxta illud, *Lex Domini immaculata*, &c. sapientiam præstans paruulis; quia omnis iusta lex aliquo modo lex Domini est, sapientiamque præstat paruulis; ergo respectu illorum doctrina quæ-

dam est, ergo rectè de omni lege dicitur, quod debet esse conueniens disciplinæ. Illa autem instructio morum (de hac enim est sermo) conueniens dicitur disciplinæ, quæ virtutem promouet, vel ita est utilis ad alios fines, ut moribus honestis non noceat, sed potius prosit, quantum in se est. Nam etiam hæc conditio potest positivè, & negatiuè intelligi, & vterque modus sufficit cum proportionē accommoda. Licet vix possit esse lex non repugnans moribus honestis, quæ nō habeat aliquam congruentiam ad honestam disciplinam, si alioqui est utilis reipublicæ, quod in vltima illarum conditionum significatur. Addit enim Isidor. *Quod saluti proficiat*. Quod exponit D. Thom. *In quantum est proportionata utilitati humana*, subindicans ad hanc conditionem pertinere, quod suprà dictum est, legem esse utilem communi bono, in quo sensu etiā potest ad omnem legem hæc conditio accommodari, ut suprà declaratum est. Posset tamen hæc particula subintelligi magis Theologicè de salute animæ, quam fortassè præ oculis habuit Isidor. Nam illam solent Sancti Patres nomine salutis significare. Erit autem lex talis, si sit iusta, quia obseruantia legis iustæ, quantum est de se, perficit ad salutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honestas legis, ut obseruandæ à subdito. Neque propterea sunt verba superflua, quia per diuersos respectus magis explicatur honestas legis, & connexio, quam habet cum superioribus bonis, tam ad Deum, quam ad animam pertinentibus.

Secundò inferitur ex dictis, legem non habentem hanc iustitiam, seu honestatem, non esse legem, neque obligare, verum etiam nec seruari posse. Hoc constat, quia iustitia repugnans huic honestati legis est ipsi Deo contraria, quia includit culpam, & offensionem Dei; ergo non potest licitè seruari, quia non potest Deus licitè offendi. Item talis iniustitia non potest inueniri nisi in legibus ab hominibus latis; oportet autem obedire Deo magis, quam hominibus; ergo non possunt tales leges seruari contra obedientiam Dei; sicut non obeditur Prætori contra præceptum Regis, sicut à fortiori argumentatur Aug. lib. 1. de Verb. Domini, serm. 6. ca. 8. Aduertunt autem omnes Doctores necessarium esse, ut de iniustitia legis certo moraliter constet: nam sit res sit dubia, præsumendum est pro legislatore, tū quia habet altius ius, & illud possidet; tum etiam, quia regitur altiori consilio, & potest habere rationes vniuersales subditis occultas; tū etiam, quia aliās subditi sumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix possunt esse tā iustæ, quin possint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium reuocari. Atque ita docuit August. 22. contra Faust. cap. 75. & refertur in capite. *Quid culpatur*. 23. q. 1. Quanta vero certitudo de hac iniustitia legis necessaria sit, ut homo teneatur illi non parere, in 1. 2. tractando de conscientia tradi solet, & infra tractando de obligatione legis præsertim humanæ, aliqua dicemus: nam circa illas leges solent maxime occurrere huiusmodi dubia, & possunt multipliciter variari, & ideo ibi commodius ac plenius hæc materia expeditur. Quomodo autem in casu dubio pro principe præsumatur, tractant late Panormitanus in capite. Cum in Ecclesiast. numer. 14. & Felin. numero 60. & sequentibus de Constitution. Turrecremata in capite. *Sententia*. 11. questione tertia, conclusionib. 6.

D. Isidor.
D. Thom.

2. Corol.
Legem si-
ne honesta-
te, non solū
legis ratio-
nem nō ha-
bere, verum
nec obligare
nec seruari
posse.

Indubio de
honestate le-
gis præsu-
mendū esse
bonitatem,
ac proinde
seruandam.
D. Aug.

D. August.

Panormis.
Felin.
Turrec.

10.
2. Assertio.
De ratione
legis esse ut
iustè feratur.

& 7. n. 8. & 9. & in cap. Si Dominum, eadem causa, & q. in fine.

Dico secundo. De ratione legis est, ut iustè feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis est. Et quoniam de diuinis legibus satis per se euidenter est iustè ferri, in humanis explicabitur assertio, quam posuit D. Thomas. dict. quæstion. 96. artic. 4. Vbi expositores omnes, & alij statim referendi. Probatur autem primo in generali; quia de ratione legis est, ut sit rationi consentanea, ut probant omnia adducta in superiori puncto, & omnes etiam Philosophi supra citati agnouerunt: ut autem sit rationi consentanea, non satis est, ut habeat materiam honestam, sed etiam, ut formam iustam, & rationabilem seruet, & hoc est iustè ferri; ergo hoc est de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, supponendo, cum dicimus esse de ratione legis, ut iustè lata sit, non esse sermonem de modo iustè operandi ex parte operantis; sed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, ut non solum ex parte legis nihil deficiat, sed etiam, ut operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moueatur, & quod in modo, & circumstantijs operandi ex parte sua prudenter se gerat, hic autem modus studiosus, seu virtutis ex parte legislatoris ferentis legem, non est necessarius ad valorem legis. Nam potest Princeps in lege ferenda male, & iniquè se gerere, & nihilominus iustam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requisitus ex parte legis est, ut non solum materia legis sit honesta, sed etiam forma; tunc ergo dicitur lex iustè ferri, quando in ea seruatur forma iustitiæ, ut D. Thomas supra dict. artic. 4. & quæst. 95. art. 3. eleganter declarat.

D. Thom.

11.
Triplex iustitia virtus exerceri debet, ut lex iustè feratur.

Potestque in hunc modum amplius explicari; nam ut lex iustè feratur, tres virtutes iustitiæ in illius forma cerni debent. Prima est iustitia legalis, cuius est commune bonum intendere, & consequenter iura communitati debita seruare; at lex hunc finem præcipue intendere debet, ut ostensum est; debet ergo ferri iustè secundum legalem iustitiam, & hoc modo ait D. Thomas supra, debere legem esse iustam ex fine boni communis. Secunda est iustitia commutativa; ad quam spectat, ut legislator non plus præcipiat, quam possit; quæ iustitia est maximè necessaria ad valorem legis. Vnde si Princeps legem ferat pro non sibi subditis, contra iustitiam commutativam peccat respectu illorum, etiam si actum de se honestum, & utilem præcipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferentis. Tercia iustitia est distributiva, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes rei publicæ in ordine ad bonum eius, & ideo necesse est, ut in ea distributione seruet equalitatem proportionis, quæ ad iustitiam distributivam pertinet; & ideo iniusta erit lex, si inæqualiter onera dispenseret, etiam si res præcepta iniqua non sit. Et hoc modo dixit D. Tho. supra, in forma legis iustæ requiri equalitatem proportionis. Vnde etiā rectè concludit præter iniquitatem ex parte materiæ posse legem tripliciter esse iniustam, scilicet, vel ex fine priuati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu potestatis, vel defectu formæ, seu iustæ distributionis. Constat ergo de ratione legis esse, ut iustè feratur omnibus prædictis modis.

A Altera item pars assertionis, scilicet, quod hæc iustitia sit adeo necessaria ad legem, ut siue illa lex sit inualida, & non obliget, expresse ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & alijs ibidem, Castro libr. primo de Legib. Poenal. capite quinto; Viet. in Relect. de Potestate Papæ, & Concil. numero decimo octauo, Panormitano supra numero nono, & ibidem, Felino numer. 40. & 41. & alijs, & fauet lex prima, ff. de Iustitia, & iure, ubi videri possunt interpretes. Et de hac etiam iustitiæ parte intelligit Diuus Thomas dictum supra citatum August. libro primo de Libertat. arbitrij, capite quinto. *Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit*, & clarius huc spectat, quod ait libro decimo nono, de Ciuitat. capite vigesimo primo. *Quod iure sit, iustè sit. Quod autem sit iniustè, nec iure fieri potest. Non enim iura putanda sunt, vel dicenda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit*.

12.
Probatur
necessitas
iustitiæ ad
valorem la-
gis.
D. Thom.
Soto.
Medin.
Castro.
Panorm.
Felin.

August.

B Denique in hoc sensu rectè intelligitur secunda conditio legis posita ab Isidoro in posteriori loco supra citato, ait enim, *legem debere esse bonam, & iustam*; & prior pars respicit materiam legis, ut in priori assertionem declaravi, posterior ergo pertinet ad formam legis (ut sic dicam) hoc est, ut iustè feratur. Ratione præterea potest ostendi hæc pars discurrendo per illa tria, quæ D. Thomas posuit de iustitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite septimo, ubi ostendimus, non esse legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita sub hac parte iustitiæ, quam legalem appellauimus, comprehenduntur illæ conditiones legis ab Isidoro in eodem loco positæ, scilicet, ut sit necessaria, utilis & pro communi utilitate, quas propterea hic prætermittimus, quia supra explicatas reliquimus. Ad iustitiam autem ex parte agentis, seu commutativam pertinent omnia, quæ cap. octauo diximus, & inde etiam satis constat, legem sine iurisdictione latam esse nullam.

13.
D. Isidor.

C Superest ergo probanda assertio solum quoad aliam tertiam partem iustitiæ, quæ spectat ad formam, seu distributivam æquitatem. De qua manifestum est esse necessariam ad iustitiam legis, quia si lex quibusdam imponatur, & non alijs, ad quos æquè pertinet materia legis, iniusta est, nisi ex rationabili causa exceptio fiat, ut supra ostensum est. Item equalia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam est contra rationem, & iustitiam, ut per se constat. Quod vero hæc iustitia sufficiat ad nullitatem legis, affirmat expresse D. Thomas, dicens, *tales potius esse violentias, quam leges, & ideo non obligare in conscientia*. Quod ego intelligendum puto, quando tanta est improprio, & inæqualitas legis, ut redundet in detrimentum commune, & in graue, ac iniustum onus plurium membrorum eius. At verò si contingat, legem de se utilem esse, exceptionem tamen aliquam esse iniquam, non propterea lex esset omnino nulla, aut cessaret obligare alios, quia illis propriè non fit iniustitia positiva (ut sic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per se malum non erat, sed fit solum improprio quædam respectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur satis ad nullitatem legis. Quod si ex quorundam exceptione, grauentur alij ultra æquitatem, quoad illum excessum non obliga-

14.
De necessitate
iustitiæ distribu-
tiue ad va-
lorem legis

D. Thom.

bit lex poterit tamen obviare quoad aliud, in quo non esset iniusta, ut in legibus tributorum videre licet, de quibus aliqua postea dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Isidoro positam, scilicet, ut lex sit *possibilis* & alia, quæ ibi subiungit, scilicet, *secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporis, conueniens*. Nam hæc omnia videntur esse determinationes illius possibilitatis, ut declarabimus.

Dico ergo tertio, de ratione legis esse, ut sit possibilis. Hæc assertio generatim sumpta in omni lege locum habet. Ut autem probetur, & explicetur, aduertendum est, vocem illam possibile dupliciter accipi posse. Primo, ut opponitur impossibili simpliciter; alio modo, ut opponitur difficili, graui, & oneroso. Priori modo intellecta hæc proprietas per se non est euident, quidquid Hæretici tergiversentur, quia quidquid non cadit sub libertatem, non cadit sub legem; quod autem simpliciter impossibile est, non cadit sub libertatem; cum libertas intrinsecè requirat potestatem ad vtrumque: ergo nec potest esse materia legis. Item ubi transgressio, seu commissio non potest imputari ad culpam, vel poenam, non potest ibi lex interuenire, quia de intrinseca ratione eius est, ut aliquam intrinsecam obligationem induat; sed omittere, quod impossibile est, non potest imputari ad culpam: sicut nec imputatur ad præmium, tacere quod simpliciter necessarium est; ergo non possunt leges in huiusmodi rebus versari.

Atque in hoc saltem sensu definit assertio- nem etiam in diuinis legibus Tridentin. sessione sexta capite decimo primo, & Canon. decimo octauo, & contra Hæreticos huius temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam latè probat Bellarm. l. 4. cap. 11. l. 11. in Tridentin. a c. 9. Vnde à fortiori constar, multò magis leges humanas debere esse possibles: nam sunt ex minori potestate, & quasi participationes legis diuinæ, & quia rationes factæ in illis à fortiori procedunt. Adde, Augustin. libro de Natur. & gratia capite 96. non solum dicere, Deum non iubere impossibilia, sed etiam dicere, *Firmissime creditur, Deum iustum, & bonum impossibilia non potuisse præcipere*. Quomodo ergo poterit homo impossibilia præcipere? Vnde in hoc est magna differentia inter Deum, & hominem, quod Deus aliqua potest præcipere impossibilia naturæ; quia potest illa facere possibilia per gratiam, quam non negat, quantum in se est, quatenus ad præceptorum obseruationem necessaria est, & ideò semper est præceptum Dei de re possibili, quia quod per amicos possumus simpliciter possumus, si amici adiutorium certum, & paratum est. Homines autem non possunt dare vires ad præcepta implenda, & ideò illas supponere necessario debent; vel ex natura, vel ex gratia, iuxta præcepti conditionem. Hic verò occurrebant difficultates de possibilitate diligendi Deum, vincendi concupiscentiam, seruandique mandata; sed de his dicemus in tractatu de Gratia.

Iuxta hanc ergo vltimam partem intelligendus est Isidorus cum requirit in lege, quod possibilis sit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideò ad declarandum modum possibilitatis addit. *Secundum naturam*, id est considerata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipse suo mo-

do obseruat. Nam ideò non præcipit omnibus virginitatem seruare, quia non erat hoc possibile secundum naturam; sic etiam lex Canonica non præcipit omnibus festis communicare, quia non posset dignè fieri secundum conditionem naturæ, & sic de alijs. Atque huc etiam spectat (ut D. Thom. voluit) ut lex accommodari debeat subditis secundum capacitatem eorum, & ideò non imponuntur eadem ieiunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Isidor. *Secundum consuetudinem patriæ*, quia consuetudo est altera natura, & ideò quod repugnat consuetudini, valde censetur repugnans naturæ; ac subinde fere moraliter impossibile. Hoc autem intelligendum est de consuetudine honesta, & vtili reipublicæ: nam consuetudo praua per legem corrigenda est, & licet aliquando fuerit utilis, si tanta sit facta rerum mutatio, ut iam sit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex consuetudinem vincere, ut infra suo loco dicemus. Denique addit Isidorus. *Tempori locoque conueniens*, quia hæc circumstantiæ in omni actu prudenti obseruandæ sunt. Hic autem non considerantur ex parte actus præcipiendi, sed ex parte materiæ, seu actus, qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eadem actiones conueniunt; & ideò in ferendis legibus maximè sunt hæc circumstantiæ considerandæ, ut rectè tradidit etiam Augustinus libro 3. de Confession. capit. 37. Si quis autem rectè consideret, hæc circumstantiæ etiam sunt determinationes possibilitatis, quia in vno tempore censetur aliquid moraliter impossibile, quod in alio est facile, idemque est cum proportionem de loco; possunt etiam interdum pertinere ad honestatem propter rationem similem.

Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum posse illas pertinere ad substantiam, & valorè legis, in quantum vel ad iusticiam, vel ad debitam possibilitatè legis humanæ necessariæ fuerint, quia potestas legum ferendarum cum hac iusta moderatione est hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus sit substantialis, ex prudenti pendet iudicio, quod oportet esse valde certum, ut ex hoc capite lex possit censi nulla. Hic enim multò magis locum habet, quod supra dixi, oportere iniustitiam esse claram, & non dubiam, tum propter rationes supra factas, quæ in præsentia etiam locum habent; tum etiam quia hic minus est periculi, cum dubium solum versetur circa incommodum temporale. Est enim notanda differentia inter iniustitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, si de iniustitia constet, nulla ex causa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel scandalum obedire licet, quia malum facere nunquam licet propter vllum finem: at verò in alio casu, licet lex de se non obliget, potest subditis illi parere, si vult, dum modo iniustitiæ non cooperetur, quia potest cedere iuri suo. Et ideò multò facilius tunc obligari poterit in casu dubio; imò etiam in casu, in quo sit certa iniustitia, aliquando poterit obligari propter vitandum scandalum: nam hoc vitandum est, etiam cum detrimento temporali ca. 2. de Præscript. & sumitur ex Augustino Serm. 6. de Verb. Domini, & in Psal. 124. & notauit D. Thom. d. q. 96. art. 4. & videri possunt Adrian. quodlib. 6. ad pri-

mam

15
3. Assertio
De ratione
legis efficien-
tia obiectum
possibile.

16.
Confirmatur
assertio ex
Tridentin.

Trident.
Bellarm.
Vegæ.

Augustin.

17.

D. August.

Differentia
inter iniu-
sticiam ex
parte mate-
riæ, & ex
parte modi.

D. August.
D. Thom.
Adrian.
Gabriel:

Panormit.
Cardin.
Bellarm.

mam obiectionem, Gabr. in 4. d. 16. q. 3. Iurista in d. cap. 2. de Præscript. Panor. inc. de Const. nu. 9. Card. in ca. De his. 50. d. Bellarm. l. 4. de Rom. Pontifice c. 15.

C A P V T X.

Verum perpetuitas sit de ratione legis.

I.

Glossa.

Gratian.

Quæ suspensio
perpetuitatis ad
legem requiritur.

Distinctio hu-
ius perpetui-
tatis in
positivam, &
negativam

2.
1. assertio
Divinam legem
etiam
perpetuitatem
assignatam.

Gratian.

DVplicem perpetuitatem solent Philosophi distinguere, vnam ex parte initij, quam vocant à parte ante, aliam ex parte finis, quam à parte post vocant. Hic non tractamus de priori: nam diuidendo legem, diximus, dari vnam legem æternam, quæ intra Deum est: alias verò esse temporales ex parte initij. Nam licet lex naturalis dici possit aliquo modo æterna, ut voluit Glossa in princ. d. 5. Verb. Capit. utique obiectiue, seu quoad esse essentia, ut infra explicabitur: nihilominus prout existit in creaturis, ex tempore inceptum cum creatura, ut bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte ante non potest dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel lata est. Quæ perpetuitas solet ulterius distinguere in perpetuitatem simpliciter, quæ æternitas dicitur, vel secundum quid, quæ dici potest duratio longi temporis, quæ in Scriptura sæpe æuum, vel æternum sæculum appellatur. Ut autem omittamus varias significationes, quæ magis ad speculationem pertinent; perpetuitas, de qua tractamus, solum est quædam legis stabilitas, ad quam spectat, ut habeat suum esse cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum est ex vi suæ originis, & constitutionis, ut de se duret semper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis potest esse duplex, vnus dici potest negatiuus; alter positivus. Negatiuus est, quando lex indefinitè fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licet reuocari possit, & tolli per extrinsecas causas, quomodo dicitur suspensio perpetua negatiue, quæ sine termino fertur. Positiue autem perpetua dicitur lex, quæ natura sua, vel per expressa verba fertur, ut semper duret, & nunquam reuocetur. Ut depositio dicitur suspensio perpetua. De viroque ergo modo perpetuitatis potest hæc quæstio tractari. Et quoniam eius difficultas tota versatur circa humanas leges, ideo operepretium erit, prius illam in diuinis legibus expedire.

Dico ergo primò. Omnis diuina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breuiter discurrendo per singulas. Nam lex æterna propriè, ac simpliciter perpetua est, quia in se immutabilis est. Quauis enim prout dicit respectum ad creaturas, non semper respiciat eas secundum eundem modum existentia, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, sed iuxta modum definitum ab ipso Deo; nihilominus iuxta illum modum, & ex parte Dei, lex semel ab ipso concepta perpetuo manet. Deinde lex naturalis etiam dici potest absolute perpetua, quia ex parte mentis, in qua scripta est, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte obiecti includit intrinsecam necessitatem: prohibet enim quæ intrinsecè mala sunt, & præcipit, quæ per se necessaria sunt; quod autem est necessarium, perpetuum est; & ideo immutabilis dicitur à Gratiano d. 5. in princ. & d. 6. §. vlt. & idem habetur Instit. de Iur. natur. gent. & ciuil. §. Sed & naturale, & infra suo loco latius dicitur. Nec refert, quod præceptum naturale in vna opportu-

A nitate obligat, & non in alia, quod maxime in affirmatiuis verum habet; non (inquam) hoc obstat, quia præceptum semper idem est, & quantum est ex se semper obligat, quamuis non pro semper, & id satis est, ut lex sit perpetua. Quod optimè explicauit Aug. l. 3. Confess. 37. dicens, hanc legem naturalem, ut omnia ordinatissime fiant, immutabilem esse, licet in applicatione eius ad varias materias, vel occasiones possit esse variatio.

B Præterea vtraque lex positiua diuina vetus, & noua suo modo perpetua dici potest, sed prior negatiue tantum; posterior etiam positiue. Prior pars constat, quia lex vetus stabilem, multumque permanentem durationem habuit, non tamen irreuocabilem, habuit ergo perpetuitatem negatiuam, quia sine temporis certi limitatione posita fuit, ut per multa tempora duraret; tandem verò reuocata fuit. At lex noua habet positiuam perpetuitatem, quia mutari non debet vsque ad finem mundi; ita enim hic sumimus perpetuum comparatione facta ad subiectum, seu genus humanum, non ad totam æternitatem. Solum posset quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, sed vsque ad certum tempus, scilicet, donec veniret semen; ut dicitur ad Galat. 3. Respondetur tamen, esto hoc ita sit, habuisse sufficientem perpetuitatem negatiuam, quia posita est, ut duraret, donec per aliam meliorem legem excluderetur, siue postea reuocatione positiua indigerit, siue per se cessauerit, facta mutatione rerum, quod postea suo loco videbimus.

C Secundo loco dicendum est de lege humana, de qua, ut certum supponimus, non esse ita perpetuam, ut sit irreuocabilis; nam & proximus auctor eius mutabilis est, & ita potest illam mutare, & potest etiam ipse deficere, & successor eius, qui æqualis est potestatis, poterit illam mutare, & ipsa etiam lex ex se, & ratione suæ materiæ, & humanæ consuetudinis deficere potest, ut infra suo loco latius dicemus. Non est ergo hæc lex positiue perpetua. Dubium ergo solum esse potest de perpetuitate negatiua, quæ certum ac definitum tempus excludat. In quo dubio due possunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam esse de ratione legis humanæ. Ita sentit Glossa 1. in cap. 1. de Constitut. quatenus dicit, aliquos canones esse temporales. Expressius id docet Gomez. in Proem. ad regulas Cancell. q. 2. ad 2. cum Gemini. consil. 93. quem refert. Potestque probari primo, quia nec Isidor. nec D. Thomas hanc conditionem posuerunt inter requisita ad legem humanam. Secundo, quia sola duratio est valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate, unde si lex generaliter feratur, licet pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap. 1. 29. d. & ex Extrauag. Ad regimen. de Præbend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges sunt, licet non sint perpetuæ.

D Secunda sententia affirmat, perpetuitatem esse de ratione legis, statuti, seu constitutionis. Ita tenet Glossa penult. in fine in cap. A nobis. 1. de sentent. excommunicat. & ibi Panormit. n. 12. & Cardin. in Repetit. cap. Perpendimus, de sentent. excommunicat. & Archid. in capite Donatum. 1. q. 7. vbi coniungit illa duo, quod lex debet esse perpetua, & communis, & citat cap. Erit autem

D. August.

3.
Perpetuitas
temporalis
patet lex ve-
tutis, & no-
ua.

Galat. 3.

4.
2. assertio.
Legem hu-
manam non
esse ita per-
petuam, ut
reuo-
cari
non possit.

An aliqua
perpetuitas
sit de ratio-
ne legis hu-
manæ.
1. opinio
negatiua.
Glossa.
Lud. Gom.
Gemini.

Extravag.
Ad regi-
men.

5.
2. opinio
affirmatiua
Glossa.
Panorm.
Cardin.
Archid.

lex.

lex. d. 4. vbi de perpetuitate nihil dicitur, sed de communitate. Vnde videtur vnam conditionem ex altera colligere. In eadem sententia est Bartol. in l. Omnes populi, ff. de Iustit. & iur. Nauarr. in Manual. c. 27. n. 74. Potestque sumi ex D. Thoma 1. 2. q. 104. art. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta iudicialia ab hominibus instituta habere perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis. Fundarique solet hæc sententia in l. Edenda. C. de Edendo, ibi, Prout editi perpetui monet auctoritas; sed melius in l. Arrianus, C. de Hæret. §. 1. Instit. de Perpet. & temp. actio. Optime verò ex cap. vlt. de Officio legati, vbi dicitur, statuta edita à legato in sua prouincia durare tanquam perpetua. Vbi est considerandum, decretum illud declaratum esse, non concessum specialis fauoris: supponit enim Papa legatum suum condere statuta, & inde ex ratione statuti colligit, talia statuta durare recedente legato, quia, nimirum, de ratione: statuti est, vt sit perpetuum.

6. Vnde etiam sumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota communitate, & ad bonum commune eius non est lex, & in nullo alio differt à lege, nisi in perpetuitate; ergo signum est perpetuitatem esse de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diuersos. Nam differentia seu diuersi effectus, quos solent auctores tribuere censuræ latæ per statutum, vel per sententiam generalem, fundantur solum in differentia præcepti & statuti, quia excommunicatio per sententiam ab homine est, & per solum præceptum fertur, per statutum autem est à iure, vt latè notat Francus in cap. Romana. §. Caueant, de sentent. excommunic. in 6. & Couarr. in cap. Alma. p. 1. §. 10. n. 2. Minor autem patet, quia licet à posteriori assignetur differentia inter statutum & præceptum in effectibus, v. g. quia statutum ligat non subditos in territorio existentes aut delinquentes; non autem præceptum, iuxta dictum c. A nobis. 1. de sent. excommunic. & similibus; tamen hæc diuersitas in effectibus supponit distinctionem causarum in se, & in suo esse, nulla autem alia excogitari potest, nisi in perpetuitate.

7. Hæc sententia posterior absolute loquendo est iuri conformior; quia tamen potest esse dissensio de modo loquendi, ideò res magis explicanda est, & inde facile contabit, an prior sententia possit aliquem verum sensum habere. Dico ergo, legem humanam proprie dictam triplicem habere moralem perpetuitatem seu stabilitatem. Prima est ex parte terentis, quia non amouetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda est ex parte subditorum, ad quos fertur, quia non tantum obligat præsentem, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt, cum lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuò ibi habitantes. Tertia ex parte ipsius legis, quia semel lata semper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius, aut causa ita mutetur, vt iusta esse desinat.

8. Prima perpetuitas manifestè probatur ex dicto cap. vltim. de Offic. legati. Confirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legislator possit hoc modo obligare per suas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant iura citata. Secundò, quia hæc est consuetudo omnium legum humanarum, vt constat. Tertiò, quia hæc saltem immutabilitas est necessaria ad

A finem talium legum, alias quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quartò, quia in legibus ciuilibus potestas ferendi leges est in republica per se primò, vnde sicut respublica non moritur, ita potest ferre leges, quæ nullius morte extinguantur; ergo cum transtulit in principem suam potestatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ sua morte non extinguerentur. Vnde à fortiori probatur idem de legibus Canonicis, quia potestas, à qua procedunt, est à Christo, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus sui Vicarij, sicut suis, & censetur dedisse potestatem accommodatam humanæ congregationi, eiusque conuenienti regimini. De potestate ergo dubitari non potest. Ergo quoties princeps simpliciter præcipit statuendo, censetur ita præcipere, quia statuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit stabiliter, quantum potest, & quantum finis legis postulare videtur.

B Declaratur hoc amplius ex communi sententia Doctorum, qui hanc differentiam constituunt inter præceptum ab homine latum, solum per modum personalis præcepti, & latum per modum constitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non verò lex seu statutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. Irrefragabili. §. ceterum, de Offic. ordin. vbi optimè notant, delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis; non autem delegationem à iure, seu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Reicaus Castaldus tractat. de Imperato. q. 93. ostendens, mutato Rege vel Imperatore, non mutari leges eius per se, seu ipso facto, quia perpetuæ sunt. Idem Syluest. in verb. Mandatum. quest. 3. vbi ait; Talia præcepta expirant morte præcipientis, nisi sunt per modum constitutionis, vt consuetudo interpretatur. Itaque solum in consuetudine differentiam fundat. Idem in verb. Delegatus. q. 6. vbi colligit, omnia præcepta lata à Prælati inferioribus, quæ non possunt constitutiones facere, expirare morte illorum, dispositiones autem omnes, quæ per legem vel statutum sunt, perseuerare post mortem statuentis. Idem habet Menoch. lib. 1. de Arbitr. q. 69. Cordub. in Regul. sancti Francisci. c. 10. q. 3. punct. 1. partit. 3. quos refert, & sequitur Sanci. lib. 8. de Matrim. disp. 28. q. 2. n. 47.

C Eandem differentiam tradit Vasq. 1. 2. disp. 151. cap. 3. n. 16. videtur tamen illam interpretari tantum de præceptis singularibus, quæ particularibus personis imponuntur. Vnde rationem prædictæ differentia ex natura ipsius præcepti & legis colligit. Nam lex, cum feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipsius reipublicæ ferri videtur à Principe, & ideò cum semper maneat respublica, semper durat, etiam si Princeps moriatur. At verò præceptum singulare (inquit) alicui imponitur à principe vel superiore, vt curam illius gerit, nam respicit bonum singulare huius, vel illius ciuis, & ideò fertur ab ipso principe, non tam nomine reipublicæ, quam suo, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum ciuium, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideò etiam cessat præceptum.

D Dicendum verò est, differentiam datam procedere, non solum de præcepto dato singulari personæ (quod iam ex illo capite non est

9. Confirmatur resolutio ex differentia inter præceptum purum & statutum, seu constitutionem. Anton. Abb.

Rest. Cast.

Syluest.

Menoch. Cordub.

Sanci.

10.

Vasq. Aliquorum limitatio ad differentiam inter purum præceptum & statutum.

11. Reiciitur limitatio.

Bart. Nauarr. D. Thom.

L. Edenda L. Arrianus.

Francus. Couarr.

Cap. A nobis.

Posterior sententia iuri est magis conformis.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperiuntur.

8. Prima perpetuitas requisita in lege ex parte ferentis illâ.

Menoch.
Cordub.
Sanci.

lex, quia non est præceptum commune:) sed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipsius, ut rectè expoluerunt Menoch. Cordub. & Sanci. supra contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. quid de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falsum est, quia consuetudo, quam allegat Syluest. de quocunque præcepto eadem est. Vnde colligo, rationem adequatam huius differentie non posse sumi ex eo, quod præceptum procedit à cura singularis personæ, & non sit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiam si non feratur per modum statuti, ad curam totius communitatis, & bonum eius pertinet. Adde, quod leges canonicæ non sunt nomine totius reipublicæ seu communitatis, quia potestas, per quam illæ leges feruntur, non manuit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Ecclesiasticis & præceptis locum habet. Item è conuerso, quamuis Rex præcipiat vni particulari personæ, potest, si velit, ita imponere præceptum, ut duret post mortem suam, donec à suo successore reuocetur: quia si potest præcipere communitati, cur non singulari personæ, & tamen nunc etiam dicitur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam specialem talis personæ; ergo non est hæc adequata ratio, cur expiret præceptum. Item respublica, quando transtulit potestatem in principem, non communitatis tantum, sed etiam singulorum curam illi commisit: in ipsa autem republica erat potestas imponendi præceptum particulare, quod obliget personam singularem donec reuocetur; ergo etiam in Principem transtulit hanc potestatem; ergo potest Princeps hoc modo singulare præceptum imponere; ergo differentia illa non provenit ex eo, quod præceptum sit singulare, vel commune, sed ex eo, quod licet sit commune, fertur, aut per modum legis, aut per modum personalis præcepti.

12.

Declaraturque hoc amplius, quia vel loquimur de Principe habente potestatem ordinandi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui potest præcepta ferre, non verò legem statuere. De priori constat, quod licet possit legem condere, potest etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non possunt melius distingui, quam in prædicta perpetuitate. Nam cum ostensum sit, per legem posse imponi obligationem, quæ duret post mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi esse maxime convenientem regimini reipublicæ, & potestati legiflativæ, rectè fit, quotiescumque Princeps declarat simpliciter se statuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac subinde tale præceptum significari nomine legis. At verò quando tantum præcipit, non statuendo signum est, non pro futuris temporibus, sed pro tempore præsentis, seu pro tempore gubernationis suæ præcipere, nec uti propria potestate legiflativa, sed tantum præceptiva, & ideo rectè censetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Vnde à fortiori idem generaliter est de præcepto eius, qui non habet statuendi potestatem, quia in illo non solum ex voluntate, sed etiam ex defectu potestatis provenire videtur, ut præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, ut in materia de Censuris dixi. Posset tamen dubium

A moueri, an si talis superior velit aliquid præcipere, cum declaratione expressa, ut duret præceptum, etiam post mortem, donec à successore reuocetur, valeat dispositio. Sed hoc non refert ad præsens, & ideo in alium locum illud remittimus: satis enim nobis est, quod iure ordinario, & communi præceptum simpliciter latum, à quocunque feratur non habet stabilitatem, & quod in hac lex superat personale præceptum.

Huc etiam spectat vulgare axioma, quod mandatum spirat morte mandantis. L. Mandatum. C. Mandati. C. Gratum. C. Relatum. de Offic. delegat. cap. ult. ver. *Secum autem*, de Offic. legat. & Doctores communiter his locis, Couarr. Rubr. de Testam. p. 3. n. 3. & Summittæ communiter verb. *Mandatum*. Hæc autem vox in illo axiomate sumitur pro personali mandato, non pro lege. Imò aduertit Syluest. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto simpliciter obligante ad aliquid faciendum, sed pro delegatione iurisdictionis: nam in præcepto purè & propriè dicto simpliciter, & sine limitatione verum est cessare per mortem præcipientis: in Mandato autem additur in iure limitatio, *si res fuerit integra*; nam si fuerit inchoata, firmatur iurisdictionis, ut duret etiam post mortem mandantis. Quod rectè animaduersum est, non est tamen coarctandum mandatum ad commissionem seu delegationem solius iurisdictionis propriæ dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, ut conitat ex dicta l. *Mandatum*, & ex l. 2. §. *Sed si quis*. & ex l. *Assenti*. ff. de Donat. & in nostro Regno in l. 23 tit. 5. part. 3. & notant reterentes alios plures Couarr. in Rubr. de Matrim. p. 3. n. 13. & Ant. Gomez. lib. 2. Variar. c. 4. n. 3. Sed de hoc aliàs.

Secunda perpetuitas legis est ex parte eorum, ad quos fertur, quia non solum præsentibus obligat, sed etiam futuris, statim, ac incipiunt esse partes illius communitatis, cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Gloss. Innoc. Panormitan. & alijs in d. cap. *A nobis*. 1. de sentent. excommun. & notat Couarr. in cap. *Alma*, p. 1 §. 10. n. 2. ubi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cuiusdam præcepti, & latam per statutum seu legem, quod prior tantum comprehendit eos, qui iam sunt subditi, quando præceptum fertur: posterior verò omnes, qui in futurum incipiunt esse subditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam; nam pro tempore, pro quo durat generalis sententia in sua vi, etiam obligat novos subditos, ut dixi in quinto tomo de Censur. disp. 5. sect. 5. n. 9. solum ergo potest esse differentia quoad maiorem impendendam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate; satis ergo est, quod hæc proprietas perfectius & stabilius legi convenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positivæ Ecclesiæ, & regnorum, & civilis iuris ita obligant, semperque obligarunt. Ratio autem est, primò, quia lex fertur prospiciendo ad futura, & ideo non tantum obligat præsentibus, sed etiam futuris. Secundò, lex directè fertur in communitatem, & consequenter obligat membra eius; communitas autem perpetua est,

& semper

13.

L. Mandatū.

Couarr.

Syluest.

L. Mandatū.

L. Absenti.

Couarr.

Ant. Gom.

14.

Secunda per-

petuitas legis

ex parte sub-

ditorum.

Glossa

Panorm.

Couarr.

& semper est eadem, licet successiue membra eius variantur vel augeantur, & ideo lex etiam quamdiu durat, & non reuocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tercio, quia qui denuo nascitur in aliqua communitate, eo ipso nascitur subditus legibus eius, & similiter qui denuo illi voluntarie aggregatur, subijcitur legibus, quia de ratione partis est, ut conformetur toti, & hæc conditio quasi naturali iure est inclusa in tali conuictu humano; ergo etiam est de ratione legis, ut cum eadem conditio feratur.

Tertia perpetuitas scilicet, ut lex duret quamdiu non reuocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ necessaria sunt præcepta hoc modo stabilia, quæ sint certæ, & permanentes regulæ ac mensuræ operationum: hæc autem præcepta significantur nomine legum, iuxta usum Iurium & Doctorum; ergo. Minor satis probata est referendo secundam sententiam. Maior etiam experientia & ratione constat, quia gubernatio humana, ut sit utilis, postulat stabilitatem & uniformitatem. Item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per se perpetua est, & propter commune bonum, quod etiam debet esse stabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua est; ergo, ut conuenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri possit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas sequitur ex prima: nam si lex durat post mortem primi legislatoris, nisi ab eo reuocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & sub eadem conditio, viuentis successore, & post mortem etiam eius, & idem erit de secundo successore, & sic sine termino, quia non est maior ratio de vno, quam de alio, quamdiu materia non ita mutatur, ut lex fiat iniusta. Est etiam hæc tertia perpetuitas necessaria ad secundam, quia, ut lex de se obliget semper ex parte subditorum & successorum, necesse est, ut ipsa in suo esse, & vigore perseueret, ut constat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore vnus anni ferebatur, & tunc illius censuræ reputabantur ab homine: postea verò à tempore Gregor. XIII. lata est, donec reuocetur, & ex tunc eius censuræ reputata sunt à iure, ut notauit Nauarr. in expositione illius Bullæ; ergo signum est ad constituendum ius, (quod idem est cum lege) necessarium esse illum perpetuitatis modum.

Vnde fit, quoties præceptum superioris ad limitatum tempus fertur, per se loquendo, & iure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per se, & iure ordinario*, quia si legislator vellet, ferendo præceptum ad tempus statuere ac declarare, ut pro illo tempore haberet vim & privilegia legis, ut sic dicam, posset id facere, quia non includit repugnantiam; illud tamen esset quasi ex dispensatione quadam. Et ideo censeo solum gubernatorem supremum posse id facere, ut est Rex in temporalibus, Papa in Ecclesiasticis, quia in communi & ordinario iure, præsertim in re tam graui, non possunt inferiores dispensare. Tunc vero retineret illa lex illud perpetuitatis genus, quod est, non dependere à vita ferentis nam si intra illud tempus deficeret, nihilominus vsque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione potest supremus princeps decretum seu præceptum ferre, declarans velle, ut

A duret pro tempore vitæ suæ, & non amplius, & quod in cæteris habeat virtutem & efficaciam legis, quia in hoc etiam non est repugnantia, & princeps potest uti sua potestate, prout voluerit, & cum hæc ratio, seu proprietas legis ex institutione pendeat, potest princeps illam mutare, ubi iudicauerit expedire. Tunc autem re vera illa non esset simpliciter lex, qualis nunc significatur hoc nomine absolute sumpto, sed esset lex secundum quid, vel (ut sic dicam) per dispensationem quandam.

Et hoc fortasse tantum voluerunt auctores primæ sententiæ, fatentur enim legem regulariter esse perpetuam, non esse tamen hoc ita essentiali, quin aliter ferri possit, quod in idem ferre recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera significare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita stabile, licet in ratione præcepti sit eiusdem essentia, iam non esse propriam legem. Potest exemplo declarari, nam de ratione beatitudinis est perpetuitas, & ideo licet possit Deus dare homini visionem sui, quæ citò transeat, illa erit eiusdem naturæ cum visioni, quæ est beatitudo; non tamen erit simpliciter beatitudo: ita ergo suo modo de lege loqui possumus. Ad primam igitur rationem illius sententiæ respondeo in primis, non fuisse necessarium, Isidorum & D. Thomam explicitè ponere omnes condiciones legis, satis enim est, quod in illis, quas ponunt, reliquæ continentur, ita enim hæc perpetuitas legis in ipsa ratione boni communis continetur Deinde addo, non omnino prætermisisse illas; iam enim allegaui locum D. Thomæ, in quo satis expresse huius perpetuitatis meminit. Item si attentè legatur in q. 95. art. 1. in corp. & ad 2. semper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente & stabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Aristot. 1. Rhetor. c. 1. ut probet necessitatem legum, omnes probant debere esse fixas & stabiles, & non debere variari, durante eodem statu reipublicæ, & rerum. Et ita eadem q. 95. art. 4. legem ponit, ut permanentem regulam directiuam humanorum actuum, & eodem modo loquitur semper de lege Isidorus.

Ad secundum iam dictum est, quod si lex feratur ad certum tempus ex voluntate legislatoris, erit potius quoddam præceptum, quam lex, vel erit lex secundum quid, & quasi analogice. Ad tertium ab exemplis dico in primis, sine causa allegari cap. 1. 29. d. quia non dicit, leges esse temporales, id est, non perpetuas de se, sed dicit, iudicandas esse, id est, intelligendas & interpretandas, attenta ratione temporum & locorum, in quibus latae sunt. Et ita fatemur, leges non easdem ferri pro omnibus temporibus, qualem expedire quibusdam temporibus, alias alijs, & pro diuersitate temporum variari, quod non obstat, quominus suam habeant perpetuitatem, quamdiu nec status rerum mutatur, nec tolluntur, & explicatum est. Ad Extravag. *Ad regimen* dico, non videri propriam legem, sed reservationem quandam circa promissionem prabendarum, & beneficiorum valde amplam & generalem, quam fecit Benedic. XII. pro tempore tantum vitæ suæ, ut in ea expresse dicitur, vocat autem illam constitutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim & stabilitatem legis, & quia non solum ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi esse veras

15.
Tertia perpetuitas, quæ ex natura legis oritur

Nauarr.

16.

17.

18.

Lud. Gom.
Felin.

leges, vt ibi refert Gomez, & Felin. in cap. Ex parte, de Rescript. n. vlt. vel certè si per modum legum & constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licet ex speciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant, quod hic non potest ampliùs declarari.

CAPVT XI.

An de ratione legis sit promulgatio, & qua sit sufficiens.

1.

D. Thom.

Isidor.

HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complementum legis postulatur, vt videre licet in Diuo Thoma d. q. 90. art. 4. & alijs scriptoribus ibi, & super iura statim alleganda, & in Summistis verb. *lex*, crediturque comprehensa ab Isidor. in d. cap. *Erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat, vt *lex sit clara, & manifesta; ne aliquid per obscuritatem captionem contineat.* 3. Etymol. c. 10. & lib. 5. cap. 21. Hæc enim conditio potest intelligi primò de ipsis verbis, vt sint clara & perspicua, ne occasionem præbeant erroris aut tergiversationis, vel opinionum & interpretationum, ex quibus, & fraudes & lites nasci solent, & in hoc sensu videtur præcipuè ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis, non est tamen de essentia, & vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quod *lex debet esse manifesta*, id est, publicè proposita, vt ab omnibus legi possit vel audiri, & hoc modo erit conditio magis essentialis, quam vel etiam intendit Isidor. vel certè illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat à legendo esse dictam, quia debet esse scripta, vt ab omnibus legi possit. Vnde ibidem concludit *debere esse pro communi vtilitate conscriptam*, quod sine promulgatione habere non potest. Et in eodem libr. cap. 10. ait, *legem esse constitutionem populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.* In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratian. in 4. *leges*, vbi exponit verba August. lib. de Vera relig. c. 31. quæ ibi retulerat cap. *In istis*, videlicet, *leges postquam instituta & firmata sunt, non posse à subditis indicari.* Addit autem Gratian. *tunc leges institui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur.*

Gratian.
August

2.

Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia vt æterna est, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in libr. seq. tractabimus, quia hic non potest vna ratio communis illi legi cum alijs reddi, & idèd præ oculis habenda est distinctio supra insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis, vnus est merè interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, vt ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis externæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam possit à subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem, nisi vt exterius prodeuntem. Lex autem æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam, & idèd non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari, quomodo au-

tem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

Illà ergo omiſſa, de alijs legibus, seu de lege externa optima est ratio D. Thom. Quia vt lex plenè constituta sit, oportet, vt habeat efficaciam obligandi, sed hanc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur, non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis. Maior constat, quia lex est mensura & regula communis operationum habens vim cogendi, vt Aristot. dixit; & infra probabitur, quia in hoc differt à consilio, & qualibet alia admonitione. Minor etiam probatur, quia vt regula de se obliget, oportet, vt quantum est ex parte sua, sit sufficienter proposita. Est autem lex regula, non pro vna, vel altera persona, sed pro tota communitate lata; ergo debet esse proposita publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio seu propositio, promulgatio appellatur. Quam rationem insinuauit Iustinian. C. de Legib. in leg. *Leges sacratissima intelligi ab omnibus debent, vt vniuersi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta.* Vnde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam à subditis, quæ præstari non potest, nisi lex sit sufficienter proposita, & quia non obligat singulos, nisi quatenus sunt partes communitatis, idèd vt obliget, debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum principis, vt Princeps est, ergo oportet, vt per eam loquatur Princeps vt persona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat, aliàs si priuatim loquatur, nondum loquitur vt persona publica, & idèd non sufficit ad obligandum, nec ad constituendam legem.

Est præterea obseruandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter verò in positiua requiri: nam in priori inuenitur certus modus promulgationis à natura definitus, quia sicut illa lex naturalis est, ita ex se determinat condiciones legis. Promulgatur ergo eo ipso, quod ex natura ipsa manat. Oritur enim ex specifica ratione talis naturæ, & idèd licet promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis, sed communis vox totius naturæ, vel potius auctoris eius, quia licet loquatur ad singulos, loquitur vt persona publica, quia loquitur, vt auctor ipsius naturæ, iuxta illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui.* Psal. 4. Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Veruntamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: potest autem in præsentì attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere supernaturalia præcepta conatur alia gratiæ: illa enim lex non promulgatur à Deo vt auctore puræ naturæ, sed vt auctore gratiæ: promulgatur autem eo ipso, quod gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifestatur, idèd dicitur, quantum est ex se omnes illuminare, vt in tractat. de Gratia latè dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in vniuerso sufficiens fidei propositio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, vt inciperet à diuina reuelatione; postea verò per traditionem descenderet à parentibus ad filios, præueniente simul, & cooperante Deo cum singulis ad illuminationem illius legis percipiendam;

3.
Ratio asser-
tionis ex
D. Thom.

Iustinian.

4.
Diuersam
promulgatio-
nem requiri
in lege positi-
ua, ac in na-
turali.

Psal. 4.

Ioann. 1.

5. cipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

Alia verò ratio est de lege positiua, siue diuina, siue humana: hæc enim semper fertur per se primo pro aliqua communitate, & ideo semper requirit vocem publicam legislatoris per se, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illius publicæ manifestationis, sed ab ipso met legislatore præscribendus est, quia non potest aliunde determinari. Et ita obseruatum videmus tam in legibus diuinis, quam in humanis. Quod quidem de lege diuina veteri constat Exod. 19. & 20. vbi magnis signis & prodigijs promulgata est publice. De lege autem noua ex actibus Apostolorum, vbi post admirabilem & publicum aduentum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publice prædicari, donec *In omnem terram exiuit sonus eorum.* De qua promulgatione, quando consummata fuerit, dicemus in ultimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex vsu, & quoad leges canonicas sumitur ex cap. 1. de Postul. prælat. & ex capit. 2. de Constit. Quoad ciuiles verò declaratum hoc est in Authent. Vt factæ nouæ constitutiones, Collat. 5. Vnde Gratian. in 4. sub. cap. *In istis, d. 4. leges (inquit) tunc instituantur, cum promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferius suo loco.

Gratian.

6. Quæ propositio & promulgatio loquatur necessaria.

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorum, qui obligantur. Castro.

Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam & sensibilem factam ita publice, & cum tanta temporis latitudine, vt moraliter possit ad notitiam totius communitatis deuenire, quia hoc saltem necessarium est, vt obligare possit, quod per se ad legem spectat. An verò ad aliquem effectum legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem, tam circa legem humanam, quam circa diuinam, quæ ex diuersis principijs oritur, & ideo tractando de illis melius explicabitur. Potest autem hic quæri, an hæc promulgatio requiratur solum vt conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur. Vnde Castro lib. 1. de Lege penal. cap. 1. tantam dicit esse huius promulgationis necessitatem, vt nec Deus ipse possit lege positiua ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, vt dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur obiectum, non potest moueri, nec peccare, & ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus Dominus obligare omnes per priuatam notitiam etiam merè interiorē. Ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine seu communitate humana. At verò simpliciter, & ex natura rei loquendo talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis. vt dictum est, & ideo licet lex sit à Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata non

A est, non obligat, etiam si priuatim sciatur. Postquam autem promulgata est, de se iam obligat omnes, ad quos per se potest notitia eius peruenire, nec oportet, vt alia intimatio quasi iuridica singulis fiat, vt dicitur in d. cap. 1. de Postul. Prælat. & tractando de lege humana latius explicabitur.

Dubitari verò hic vltius poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, vt videtur insinuare Gratian. supra dicens; *Leges institui, cum promulgantur, firmari, cum moribus suscipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locum in legibus diuinis, sed solum in humanis, & ideo illud infra tractandum remitto. Et dico breuiter, illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter conuenire alicui legi; imò quodammodo cum illius ratione pugnare: nam de ratione legis est, vt vim habeat obligandi; si autem pendeat ex acceptance subditorum, iam non tam ipsa obligaret, quam ipsi subditi voluntariè se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, qui tantum sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult vt sua absoluta potestate. Vnde quando dicitur lex humana firmari moribus vtentium, non tam iure, quam facto intelligendum est, vt sentit Archid. in d. 4. lex. d. 4. & ibi Turrecr. art. 2. sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

Denique dubitari potest, an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubij est, quia Isidor. sæpè hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. cap. 5. *Lex (inquit) est constitutio scripta: habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc distinguit legem à iure, & à consuetudine ibidem.* Vnde Diuus Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicit, ius si in scriptum redigatur, vocari legem; & Arist. in Rhetor. ad Alexand. in principio definit legem, dicens; *Lex est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Et similia repetit cap. 2. & Cicer. 1. & 2. de legib. Legem populariter dictam esse illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrecr. in cap. lex. d. 1. art. 2. simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam, vbi alios pro hac sententia refert.

Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus; vt enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, & non nisi metaphoricè dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphoricè in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem diuinas positiuas, lex vetus scripturam necessariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi additi tanquam pertinens ad diuinum ius; & ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per se, quod sit scripta in membranis; sed in cordibus. Vnde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit, vt postea videbimus. Hinc ergo euidenter conuincitur, scripturam materiale & externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis. De lege autem humana dicendum est, regulariter & ordinariè non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit, vt leges sint conspicuæ, & non faciliè mutabiles. Et hinc fit, vt ab his, quæ frequentius accidunt, sæpè tales leges dicantur

7. An sit de ratione legis acceptatio subditorum. Gratian.

Resolutio.

Archid. Turrecr.

8. An scriptura sit de ratione legis. Isidor.

D. Thom. Arist.

Cicero.

Turrecr.

9. Resolutio.

Panorm.
Felin.
Seina.
Castro.

Turrec.
Arist.

per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo non est scriptura de essentia legis, ut est communis sententia iuris interpretum in Rubr. de Constit. ubi præcipue Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selua tractat. de Benef. c. 22. n. 14. Et ita Castro lib. 1. de Lege pœnal. c. 1. in definitione legis sub disunctione poni, quod sit voce, aut scripto promulgata, quam disunctionem ipse non probat, sed ut manifestam supponit. Idemque admittit Turrec. d. art. 2. in fine, & dicit posse sumi ex Isidoro. Fauet etiam Aristot. lib. 10. Ethicor. cap. ult. dicens: *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus, &c.* Ratio verò est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari, non solum priuata personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, & postea maneat in memorijs hominum, & per traditionem conseruetur, & tunc etiam distingueretur talis lex à consuetudine, ut constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest; an verò ex iure ciuili vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

CAPVT XII.

Quæ definitio legis ex dictis de conditionibus eius colligatur.

1.
D Thom.

Sotus.
Castro.

Cicero.

Clem. Al.

Aristot.

Isidor.

Gratian.

2.
Varia legis
definitiones.
D Thom.
Castro.

HAnc methodum seruauit Diuus Thomas d. q. 90. art. 4. ubi ex proprietatibus legis, quas tradiderat definitionem eius. concludit, de qua itatim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Castro lib. 1. de Lege pœnali cap. 2. & alij moderni referunt & rejiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed ænomia legis, vel non dantur de lege in communi, sed de aliqua in particulari; Sic dixit Cicero. 1. de Legib. *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens, & lib. 2. esse Rectam rationem summæ iouis, &c.* quæ conueniunt legi æternæ. Iterum verò dixit, legem esse *Rectam rationem à natura insitam*; quomodo etiam Clem. Alexan. dixit, esse *Rectam rationem*. Quæ conueniunt legi naturali. Arist. autem in Rhetor. ad Alex. dixit, *Legem esse communem ciuitatis consensum, &c.* & lib. 10. Ethic. c. ult. esse *Sermonem ab aliqua prudentia profectum, &c.* Quæ conueniunt legi humanæ, seu ciuili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2. Orig. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & similia sumi possunt ex varijs legibus. ff. eod.

Generalior definitio sumi potest ex Diuo Thoma, quæst. 91. artic. 2. ubi ait: *Lex est dictamen rationis practice in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.* Aliter verò Castr. lib. 1. de Leg. Pœnal. cap. 1. ait; legem esse *Voluntatem rectam eius, qui vicem populi gerit, voce, aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi.* Quæ definitiones proprias opiniones definitiuentium includunt, quod vitandum est, quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua inuoluit, quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel maiori expositione indigent, ut quod sit voluntas recta: nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quod vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse,

A vel alius, qui non vicem, sed curam eius gerat. Prior verò definitio solum conuenit legi prout est in animo principis, cum tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabr. in 3. distinct. 37. art. 1. legem definiuit esse *signum definitiuum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum, cui videtur fauere Aristoteles supra relatus in lib. 10. Ethicor. dicens; Legem esse sermonem à quadam prouidentia profectum.* Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea toto illa definitio potest multis præceptis seu signis adaptari, quæ propriæ leges non sunt. Denique idem est de alijs similibus definitionibus, quæ videri possunt in Gerson. 3. part. tractat. de Vita spiritus. lect. 10. & p. 1. tractat. de Orig. iuris & legum.

Quapropter definitio, quam Diuus Thomas colligit d. art. 4. frequentius recepta est, scilicet; *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* Et ferè eandem habet Alexand. Alenf. 3. part. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *Ordinatio rationis*, quæ vox actiue, non passiue sumenda est; subditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem actiua est à legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio actiua, quæ à ratione proficisci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in utroque potest esse ordinatio, & illa, quæ est voluntatis dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel certe, quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa, & intentio actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, id est, a ratione dictata. Reliquæ verò particularæ adduntur per modum differentiarum, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, ut hætenus ex dictis satis constat.

Dubitari verò potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium à ratione legis. Vnde aliqui concedunt, consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, ut supra tetigi, & in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem. Quia consilium ut sic, per se non est à superiore, quatenus habet potestatem & curam in subditos; lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, ut in ipsa definitione declaratur, per se enim, ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium, & petitio in hoc conueniunt, quod per illa omnia ordinatur, seu dirigitur vnus ad operandum per rationem alterius; & ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis; sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licet possit exerceri inter æquales, & aliquando à superiore circa inferiorem, sed non quatenus talis est; imò in eo quodammodo se submittit alteri, ut supra dixi. Consilium autem per se est inter æquales, & si aliquem excessum indicat in consulente, est solum in sapientia, non in potestate. Lex autem per se est à superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur; ita ergo sufficienter

excluditur

Gabr.

Aristot.

Gerson.

3.
D Thom.

Alexand.

4.
Obiectio.

Solutio &
differentia
inter legem
& consilium

excluditur consilium à ratione legis, Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, vt Arist. dixit, & hoc videtur etiam determinari per particulam *Promulgata*, quia consilio non conuenit propriè promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maxime differt consilium à lege.

tandem videtur ob stare illi definitioni, quia potest Prælati ordinare subditos secundum rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: vnde tota illa definitio conuenit præcepto communitati promulgato, etiam si ad diem tantum propositum sit. Ad quod dico breuiter, vel D. Thomam præsumptile legem, & sub illa comprehendisse omne huiusmodi præceptum, vel certè particulam primam ita intelligendam esse, vt ordinatio rationis pro illa tantum, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur. Vnde posset fortasse breuiter ita definiri. *Lex post commune præceptum, iustum, ac stabile sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam D. Thom. q. 96. ar. 1. ad 2. & iure consultus. l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, vt facile patet consideranti ex his, quæ diximus.

CAPVT XIII.

Vtrum effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.

1. Explicando naturam legis ferè omnes eius causa: declarauimus. Primò efficientem, quia esse debet ab eo, qui potentatem & iurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subiectiuam, quia esse debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacunque re, quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: & materialem quasi obiectiuam, quia esse debet de re honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cum diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia: erò finis cum effectu coincidit, non potuit sine illo plenè explicari. Hic ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet amplius finis legis, qui est probitas & honestas subditorum, & idè ab hoc generali effectu incipimus.

2. Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex diuina non habet hunc effectum; ergo multò minus alia. Antecedens patet, quia lex diuina, vt lex est, non præbet vires, nec iuuat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Romanos 3. legem veterem vocat legem mortis; & cap. 4. ait, legem iram operari, & cap. 5. *Lex subintravit, vt abundaret delictum.* Secundò saltem lex ciuilis non habet facere hominem bonum, propter quod Aristot. 3. Politic. cap. 3. aliam dicit esse virtutem boni viri, & aliam boni ciuis; ergo & lex alia; lex ergo ciuilis facit bonum ciuem, sed non simpliciter bonum virum. Ratio autem est, quia finis ciuitatis solum est huius vitæ temporalis conseruatio in exteriori pace & iustitia, vt sumitur ex eodem Philosopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur

A ciuiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum; quæ facit hominem bonum, sed solum exteriorem quandam obseruantiam, quæ facit bonum ciuem. Tertiò ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imò sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex; sed homo non fit bonus, nisi bonis actibus; ergo obseruantia legis non facit bonum; ergo multò minus lex ipsa.

Nihilominus dicendum est, finem intentum à lege esse, facere subditos bonos; atque ita hunc esse quasi vltimum effectum legis. Ita docet D. Thomas q. 92. art. 1. quem omnes sequuntur. Consonat Arist. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *Legumlatores ipsos ciues assuefacientes bonos officere.* Ratio D. Thomæ est, quia bonum subditi in hoc consistit, vt motioni superioris subiiciatur, vt sentit etiam Arist. 1. Polit. cap. vlt. mouetur autem subditus à superiore, mediante lege; ergo per illam efficietur bonus, si ei subiiciatur. Et confirmatur, quia lex, vt sit lex, debet esse iusta; vt autem sit iusta, oportet, vt tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honestum; ergo qui seruauerit legem, operabitur circa honestum, & propter commune bonum, quantum est ex vi legis, ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, & respondendo ad rationes dubitandi.

Circa primum ergo argumentum manifestum est, diuinas leges eò tendere, vt faciant homines bonos: nam *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum*, vt ait Paulus Roman. 7. Quod non solum verum est de lege scripta, vt contra hæreticos infra ostendemus, sed a fortiori etiam de lege gratiæ: & de lege naturali per se est euidens: nam prohibet quicquid est malum, præcipit autem omnem virtutem; vnde de illa maxime dictum creditur, *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Denique pro ratione sufficit, Deum esse auctorem alicuius legis, vt certò constet, ad efficiendos homines bonos datam esse. Vnde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege diuina prosequitur Dauid toto Psalm. 118. inter alia. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Nam hoc modo præcipue lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id, quod bonum est, & obligationem illud operandi imponendo, cui consonat illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas.* Et infra. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

Est autem aduertendum, Paulum distinguere legem à gratia, quia lex, vt lex, licet ostendat, quid operandum sit, per se non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam spectat. Vnde est illud Pauli ad Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, &c.* Et infra. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* & respondet, *Gratia Dei per Iesum Christum:* lex ergo, si multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamuis per se tendat ad bonum, potest esse occasio, vt homo propter fragilitatem suam peior fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quòd multa iubebat, & non iuuabat, & idè dicitur, iram & mortem operatam fuisse, non per se, velex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Vnde cum dicitur, posita, vt abundaret delictum, particula, *Vt*, non significat finem, sed consequutionem,

Alia obiectio.

Solutio.

Auctoris definitio.

D. Thom.

3.

Finem intentum per legem esse, facere subditos bonos

D. Thom.

Aristot.

4.

Rom. 7.

Psalm. 118.

Psalm. 18.

5.

Rom. 7.

Rom. 3. Rom. 4. & 5.

Aristot.

quod in illa particula, *Vt*, frequens est, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotandum, effectum illum præuisum esse à Deo, & ex speciali prouidentia permissum, vt homines suam fragilitatem & necessitatem diuinæ gratiæ ac redemptionis Christi cognoscerent.

6. *Opinatio aliquorum Thomistarum circa effectum legis, faciendæ, scilicet, bonos subditos.*

Circa secundum de lege ciuili aliqui Thomistæ existimant, propterea Diuum Thomam addidisse, *legem facere bonum, vel simpliciter, vel secundum quid*: quia lex ciuilis, licet non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum ciuem, quod est esse bonum secundum quid. Sed aduertendum est, illud *secundum quid* dupliciter accipi posse; vno modo, vt distinguitur bonum in aliquo genere. V. g. scientiæ, vel artis à bono morali, seu honesto, quod vocamus bonum simpliciter; alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum vnius tantum virtutis est secundum quid, respectu collectionis omnium virtutum, quomodo temperatus, si non sit bonus vel iustus, dicetur bonus secundum quid. D. Thomas ergo sine dubio loquutus est in priori sensu, adeo, vt dixerit, *leges latronum si seruentur, facere bonos latrones*, & idem est de lege militiæ, & cuiuslibet artis, sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundum quid, vt ex principio materiæ constat. Vnde leges ciuiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantum faciunt bonum secundum quid in illo sensu, sed simpliciter, quia bonum morale & honestum intendunt. Ita profiteretur Iureconsultus in l. i. ff. de Iust. & iur. dicens, *Iustitiam colimus, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu pœnarum, sed etiam exhortatione pramiorum efficere cupientes*. Idem sentit Arist. 3. Polit. c. 4. dicens finem ciuitatis esse *bene viuere*, & honestatem aliquam participare, & cap. 6. ait. *De virtute, & vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem*, & 1. Politicor. cap. vltim. dicit, *omnes ciues debere esse participes virtutis morales, quantum opus est*. Tamen in Principe requirit virtutem simpliciter, vtrique in secundo sensu posito, id est, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

Leges ciuiles non solum bonos ciuili-ter, sed moraliter ciues efficiunt, Aristot.

7. *Ratio à priori.*

Ratio autem à priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest; per leges autem ciuiles dirigitur in eam felicitatem, & ideo necesse est, vt illæ leges ad bonum morale per se tendant, quod, vt dixi, est bonum simpliciter. Quando vero Arist. bonum ciuem distinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quam boni ciuis; quæuis enim virtus boni ciuis moralis sit, & honesta ex se, tamen præcisè sumpta est secundum quid, secundo sensu supra declarato, & sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum. Vnde si quis sit solitarius, poterit esse vir bonus, etiam si non sit bonus ciuis. Qui autem pars est ciuitatis, non erit bonus simpliciter, nisi & vir bonus, & bonus ciuis sit, quia bonum ex integra causa; poterit autem esse bonus ciuis, licet non sit bonus vir, quia esse bonum ciuem, est esse bonum secundum quid.

8. *Leges canonice faciunt bonos subditos simpliciter.*

Atque hinc constat à fortiori, leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu; nam si illæ tantum seruentur, non faciunt bonum omnino consummatum, id est, in omni genere boni: quod de quacunque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonum, sed

A partem eius, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita vnaquæque lex facit bonum ex parte (vt ita dicam) & in hoc sensu facit bonum secundum quid: tota autem collectio legum facit absolute bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Caietan. & Soto circa dictum artic. 1. quamuis in verbis differre videantur.

Circa tertium occurrebat disputatio cum Adrian. & alijs, an peccando mortaliter possit verè lex aliqua seruari. Sed de hoc videri potest D. Thomas 1. 2. quæst. 100. art. 9. & 3. 2. q. 44. artic. 4. & infra tractando de lege positua disputabitur, nunc admitto, posse legem seruari per actum malum, non verò quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solum sequitur legem non præcipere semper omne bonum, loquendo de vna lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, vt non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonitati intenta à lege. Vnde quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocunque defectu, fit, vt actus quidem sit simpliciter malus propter circumstantiam ab homine adiunctam, & nihilominus propter bonam substantiam, quam habet, sufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hic maximè habere locum vulgatum principium. Finem legis non cadere sub legem. Nam quamuis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, vt benè fiat, vt hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit semper, sed solum actus substantiam, ideoque per illam poterit impleri.

9. *Possit ne lex seruari per actum malum D. Thom.*

CAPVT XIII.

Vtrum obligare subditos sit proximum, & adequatus effectus legis.

P Ræcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, est eius obligatio quæ videtur esse maximè intrinsecus effectus eius, & ideo de illa consequenter tractamus. Vt autem intelligatur quæstio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est, *proximus*, qui ponitur, quia solum loquimur de effectu, quem lex per se ipsam facere potest, & hunc vocamus proximum, vt nunc excludamus effectum, quem lex per se non facit; statuit autem, vt per hominem fiat, vt est. V. g. punitio, & hic dici potest effectus remotus legis. Alius verò effectus esse potest magis remotus, quia licet sit intentus à legillatore; lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid eius, vt est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus, nunc de primo tantum agimus. Alius terminus est, *Adequatus*. Potest enim dici talis effectus adequatus, vel quia nulla est lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non potest esse, nisi à lege; vel denique, quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus capite sequenti, nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, & supponimus esse sermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, vt excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia & insensibilia versatur, quæ non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem vel instinctum naturalem, quæ ad præsens nihil refert. De lege au-

Quid sit proximus effectus legis.

Quid sit adequatus effectus legis.

tem propria, & respectu rationalis creaturæ, cum constet, non inducere illam necessitatem simpliciter, dubium est, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

Videtur ergo in primis, non posse hoc tribui omni legi ex 1. *Legis virtus* ff. de Legib. & cap. *Omnis* dist. 3. cum his, quæ tradit D. I. Thomas q. 92. ar. 2. Nam inter leges numerantur permit- tentes & punientes; at verò permissio opponi- tur obligationi, iuxta illud Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum im- perium*; imò propriè loquendo, ea dicuntur per- mittere, quæ facienda non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat; non est ergo obligatio effectus legis in vniuersum. Idem dubium nascitur ex lege pœnali, quia ad pœ- nam nemo obligatur propria obligatione; imò sunt, qui censeant, quoties lex specialem impo- nit pœnam, non inducere obligationem. Hic etiam addi potest lex fauorabilis, qualis est pri- uilegium, quod lex appellatur ab Indoro in cap. *Privilegium* d. 1. & tamen non obligat: nam vnusquisque fauori suo renunciare potest, cap. *Cum ad monasterium*, de Regular. Denique consi- lium etiam inter leges numeratur: nam lex pri- uata vocatur in cap. *Nisi cum pridem*, de Renun- tiat. & cap. *Commissum*, de Sponsal. & tamen non obligat.

Deinde neque in secundo sensu videtur obli- gatio adequatus effectus legis Primò, quia etiam præcepta priuata obligant, quamuis leges non sint. Imò non tantum præcepta, quæ ex iurisdic- tione procedunt: sed etiam sine iurisdictione obligare solent, vt præceptum parentis ad fi- lium, domini ad seruos, & prælati religionis ad subditos, etiam si iurisdictionem non habeat, vt olim erat in vsu etiam in monasterijs virorum, & nunc in monialibus reperitur. Item obliga- tio sæpe oritur ex propria voluntate, vt in vo- to, promissione, & quocumque contractu; non est ergo obligatio adequatus effectus legis in illo sensu.

Nihilominus dicendum est primo, nullam ef- se propriam legem, quæ obligationem non in- ducat, id est, necessitatem quandam operandi, vel non operandi. Est communis assertio Theo- logorum cum D. Thoma q. 92. art. 2. ad 1. & q. 93. ar. 2. Soto q. 1. ar. 1. Castro lib. 1. capit. 1. ad fi- nem, & Iuristarum in d. lege *Legis virtus*, & in d. cap. *Omnis*. Et eodem sensu dixit Gratian. dist. 4. ad finem. *Decretum necessitatem facit, exhortatio li- beram voluntatem excitat*. Similem sententiam ha- bet sub nomine consilij, & præcepti Hieronym. lib. 2. contra Iovin. circa medium. *Vbi consilium datur offerentis arbitrium est; vbi præceptum necessitas est seruitutis*. Et Ambros. lib. de Viduis circa fi- nem, *Præceptum* (inquit) *in subditos fertur, consilium amicis datur, vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est*. Et infra. *Præceptum ibi est, vbi est pœna peccati, utique propter necessitatem, quam præ- ceptum inducit*. Sic etiam dixit August. in lib. de Sancta Virginitate cap. 14. *Domino præcipienti non obedire damnable est, & infra. Præcepto quisque non obtemperat, reus est, & debitor pœnæ*. Ponderari etiam potest, quod ait Gregor lib. 12. Epistol. 17. & refertur in cap. 1. de Donat. *Nobilitas quodam mo- do sibi legem imponit, vt debere se quod spontè tribuit, existimet*: supponit enim, legem imponere debi- tum. Denique Aristot. 1. Ethic. cap. 9. hac ratio- ne dixit, in lege esse vim coactiuam, quia licet non omnis lex specialiter pœnam imponat, infert

A tamen necessitatem, ratione cuius homo sit dig- nus pœna, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis; est enim imperium procedens à voluntate efficaci obli- gandi eius, qui potestatem habet; sed voluntas efficax supposita potestate, inducit effectum; er- go. Sensus autem, & maior declaratio assertio- nis patebit, respondendo ad ea, quæ in primo membro obiecta sunt, & ideò illis satisfaciend- um est.

Circa primum ergo de lege permissiua vno verbo respondeo cum Castro lib. 1. de lege Pœ- nal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admi- sta præcepta, sine quibus non posset intelligi per- missio, vt specialiter decreta per legem. Quod significauit Glossa in d. leg. *Legis virtus*, dum vtitur exemplo legis primæ, cod. de Iur. & Fact. ignorant. Vbi militi permittitur vti exceptioni- bus post sententiam contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat iudicem ad tales exceptiones admittendas, & idem est in similibus, vt capit. sequenti latius explicabo.

Circa secundum de lege Pœnali aduerto, du- plicem posse intelligi respectum in tali lege, vnus est ad iudicem, qui infligitur pœnam; alius est ad reum, qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, & im- ponere illam iudici, puniendi tale delictum se- cundum mensuram per legem præscriptam. Iux- ta illud August. lib. de Ver. Relig. cap. 31. *In his temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cum eas instituunt, cum tamen fuerint institutæ & fir- mata, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secunum ipsas*. Hæc autem obligatio maior est in ordina- rijs iudicibus, quàm in supremo principe, vt de- clarat D. Thom. 2. 2. q. 17. art. 4. in omnibus ta- men est aliqua, præterquam in Deo, qui est supre- mus Dominus, & potest pœnam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad præsens retinet.

Circa posteriorem autem respectum aduertend- um est, duas posse intelligi obligationes in le- ge: vna est ad culpam, quæ solet dici in consci- entia; alia est ad pœnam. Nam licet hæc poste- rior videatur illam priorem supponere, quia ne- mo fit dignus pœna; nisi per culpam; nihilomi- nus controuerti solet; an lex aliqua inducat po- steriorem obligationem sine priori, quod solum in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in diuinis certum est illud principium: de illa autem quæstione postea di- cemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel po- test intelligi assertio posita de obligatione in ge- nere, abstrahendo ab illis duobus modis, vel me- lius dici potest, etiam si aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cuius transgres- sionem pœna imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad soluendam, seu sustinendam pœ- nam, & ita neque illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *ad soluendam, vel sustinendam pœnam*, quia etiam de ipsa pœna quæstio est, an lex per se, & immidia- te obliget ad illam, quæ non est hic tractanda; sa- tis enim est ad assertionem positam, quòd obli- get, siue ante, siue post sententiam latam, siue ad agendum, siue ad non resistendum, atque ita ad sustinendam pœnam.

Circa tertium de priuilegijs, multi propter il- lam rationem negant, priuilegium esse veram legem, sed aut secundum quid tantum, vt sentit

5. *Castro. Quia nam leges permit- tentes habent veram ratio- nem legis, Glossa.*

6. *De duplici obligatione consideranda in lege pœnali.*

Aug.

D. Thom.

7.

8. *Opinio asse- rentium pri- uilegium non esse veram legem.*

Glossa

2. *L. legis vir- tus. Cap. Omnis D. Thom.*

Corinth. 7.

Cap. Priui- legium. Cap. Cum ad monaste- rium. Cap. Nisi cum pridem. Cap. Com- missum.

3.

4. *Omniem le- gem propriam obligationem inducere. D. Thom. Soto. Castro. Gratian.*

D. Hieron.

D. Ambros.

D. Aug.

D. Greg.

Aristot.

Glossa.
Castro.
Sententia au-
toris priuile-
gium esse ve-
ram legem.
D. Isidor.

Glossa in d. cap. *Priuilegium*, aut nullo modo, vt sentit Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 1. Ego verò existimo, si priuilegium cum proportionē sumatur, non minus posse inter leges computari, quàm permissionem. Quæ est aperta sententia D. Isidori 5. Etym. cap. 19. vt videbimus capite sequenti. Dico autem, *Cum proportionē*, quia si sermo sit de priuilegio temporali, vel concessio vni personæ, vt cùm eius vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quod priuilegium est, sed quia non est quid stabile aut firmum, quod diximus esse de ratione legis: at priuilegium perpetuum concessum aut communitati alicui, aut familiæ, vt in ea semper duret, propriam rationem legis habet.

9.
De duplici
priuilegio, &
qua ratione
vtrumque ve-
ram rationē
legis continet.
Cap. si dili-
genti.
L. ius publi-
cum.

Oportet tamen duplicia distinguere priuilegia, quædam sunt concessa intuitu alicuius boni communis, quibus priuatæ personæ renunciare non possunt, iuxta cap. *Si diligenti* de foro competenti, & l. *Ius publicum*, ff. de Pactis, vt est priuilegium fori, v. g. respectu clerici, cui ipse renunciare non potest, quia non intuitu personæ suæ, sed dignitatis clericalis concessum est. Et hoc priuilegium propriissimè est lex, non solum respectu aliorum, quibus præcipitur, vt tale priuilegium clerico obseruent, sed etiam respectu ipsius Clerici, cui præcipitur, vt illo vtatur. In illa enim dispositione superioris inuenitur perfecta vis obligandi; nihil ergo illi deest ad rationem legis. Alia sunt priuilegia concessa intuitu priuati commodi ipsarum personarum, de quibus est sermo in dict. ca. *Cum accessissent* de Probat. & in Regula, *Quod ob gratiam*, de Regulis iur. in 6. Vbi Glossa, & alij, Syluest. Verb. *Priuilegium*. Hoc ergo priuilegium, si comparatur ad ipsum, cui conceditur, sine dubio non habet rationem legis, vt probat ratio facta, quia non est præceptum illi impositum, neque obligat illum, cùm possit ei renunciare. At verò respectu aliarum qui tale priuilegium obseruaturi sunt, veram habet rationem legis; continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem seruandam; alioqui valde inefficax esset tale priuilegium, ergo sicut de promissione diximus, vel etiam de lege punitiua, quatenus obligat iudicem, vt tale iustum nocumentum inferat, ita in præsentī dicendum est.

Cap. Cum ac-
cessissent.

Glossa.
Syluest.

10.
Glossa.

Bart.
Soto.

D Thom.
Consilium
rationem le-
gis non habe-
re, ratio à
priori osten-
dit.

11.
Obiectio.
D. Thom.
Solutio.

Circa quartum de Consilio, Glossa in d. leg. *Legis virtus*, propter illud censuit, etiam consilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobant Bart. & ceteri Soto lib. 1. de Iust. q. 2. ar. 2. eam irridet, quoniam consilium potius condistinguitur à præcepto, & consequenter à lege, quod sentit etiam D. Thomas d. q. 92. artic. 2. ad 2. & q. 17. de Verit. ar. 3. ad 2. & hæc sententia in rigore & proprietate vera est, vt supra etiam dixi. Et ratio D. Thom. est optima, quia consilium non requirit potestatem superioris, sed à priuato etiam dari potest, ergo per se non requirit auctoritatem legis.

Obijci verò potest, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. artic. 4. consilia Euangelica ponit inter partes legis gratiæ. Respondetur primò, nomine legis interdum comprehendī totam dispositionem, seu prouidentiam legislatoris circa gubernationem subditorum, & sic ad illum pertinet, non tantum præcepta dare, sed etiam consilia de ijs, quæ meliora sunt, quod obseruauit Christus Dominus in legē Euangelica, & in iure etiam humano, præsertim Canonico sæpe obseruatur, vt patet in capit. *Commissum*, de Sponsalibus, ibi,

Cap. Com-
missum.

A *Tutius est*. Et multa sunt similia iura, ad quæ intelligenda est hoc sæpè necessarium. In hoc ergo sensu non malè dixit illa Glossa, legem non tantum præcipere, sed etiam consulere, quamuis re vera id non faciat formaliter, vt lex, sed concomitanter. Addo præterea, quando lex consulit vnum effectum, sequi alium, nimirum, vt illud opus, quod consulitur iure prohiberi non possit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici potest illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum maiori proprietate dicuntur consilia Euangelica pertinere ad legem gratiæ, tanquam approbata & stabilita per illam. Et hac ratione pro consilijs Euangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex est, vel dispositio superioris, quæ participet rationem legis, nisi in quantum obligationem inducit.

B Dico secundò. Si obligatio propriè, & cum proportionē sumatur, semper oritur ex aliquo iure & lege, atque ita in hoc sensu dici potest hic effectus adæquatus legis. Declaratur breuiter: nam in primis necesse est loqui de obligatione communitati imposita, quia si imponatur priuatæ personæ, non erit ex lege, & idem est, si imponatur ad breue tempus, quia tunc etiam deficit conditio requisita ad legem. Quamuis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam conuenientiam cum obligatione legis in hoc, quod ab alio habente potestatem imponuntur, consequenter etiam conueniunt cum lege in hoc, quod ex imperio seu præcepto aliquo proueniunt, maximè quando necessitatem in conscientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt. Atque ita sensus assertionis est, omnem huiusmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primo à contrario ex Aug. 22. contra Faust. cap. 27. definiente, peccatum esse dictum vel factum contra legem: nam apertè supponit, omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conscientia peccat, agit contra legem; ergo talis obligatio erat ex lege.

Deinde probatur eisdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, scilicet, voto, promissione, aut quocunque pacto: nam ex his omnibus non oritur obligatio, nisi ex virtute legis. In illis enim omnibus distinguere oportet fundamentum, seu proximam materiam obligationis à propria ratione, & causa eius: nam fundamentum consistit in aliqua actione humana: illa verò supposita, ius est, quod obligat; sic in voto (& idem est cum proportionē de reliquis) proximum fundamentum obligationis est voluntaria promissio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, est ius illud naturale ac diuinum. *Si quid vouisti Domino, nec moreris reddere*. Et ita etiam Iuristæ dicunt, omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, esse naturalem vel ciuilem, quia ex iure naturali seu gentium, aut ciuili oritur, vt sumitur ex textu cum Glossa in l. *Cum amplius* ff. de Regul. iur. & l. *Ex hoc*, ff. de Iustit. & iur. & ita satisfactum est secundæ parti rationis dubitandi in principio positæ.

12.
2. Assertio.
Obligatio-
nem esse ada-
quatam esse-
tum legis.

August.

13.

Glossa.

CAPVT XV.

An recte numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1.

Ratio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, vnicus, & totalis effectus legis; ergo superuacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primò; quia essentialis ratio consistit in imperio; ex imperio autem vt sic non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo. Secundò declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt; solumque materialiter distinguuntur, & idèd superfluum est, illa vt distincta ponere. Assumptum patet, quia prohibitio etiam est quoddam imperium & præceptum: nam prohibere nihil aliud est, quam præcipere, vt aliquid non fiat, sicut è contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Missam, vetat, ne omittat. & idèd Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. ca. 19. solam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortasse, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas benè explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem, vt sic, non est effectus imperij, sed potius per carentiam imperij fit: Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit iudicis vel legislatoris.

2.

In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, vt clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *Omnis*, d. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba. *Diuina autem præcipit, vt diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Diuina* ineptè addita est, quia non sola diuina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & sine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, vt sit quædam additio ad numerationem Isidori. Expressè verò illam particulam habet Modestinus in l. 7. de Legibus dicens. *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. ar. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes; illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos; prohibere malos; permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo decursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se conuenientes legi acceptanda est & explicanda. Ad illius verò meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facile fiet per difficultates propositas discurrendo.

Prima & præcipua erat; quia obligatio est adæquatus, & vnicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem, quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, vt probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen vni-

cus, quia mediante obligatione operatur alius, vt ex sequentibus patebit discurrendo per omnes effectus legis.

Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parui momenti est. Fatemur enim in primis vtrumque ex illis effectibus comprehendere sub obligatione legis, diuerso tamen modo inducere obligationem, & hoc satis esse, vt illa duo priora membra distinguantur. Imò ad hoc distinguuntur, vt declaratur legem non solum posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, quæ licet fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominus non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes iustitiæ explicandas, quas Dauid etiam distinxit Psal. 36. dicens, *Declina a malo, & fac bonum.* Deseruitque ad declarandum tum diuersos modos obligandi Legis, tum etiam diuersos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmatiua dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quamdiu durat, quia obligatio est quasi naturalis effectus eius, non tamen pro semper, quia non obligat pro singulis momentis, aut temporibus, sed solum pro certo tempore, pro quo imponit operandi onus. Lex autem negatiua obligat semper, & pro semper, quia & eius obligatio cum illa semper durat, & propter negationem, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suæ obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere à malo semper, & pro semper necessarium est. Ex hac etiam diuisione oritur diuisio peccatorum in peccatum commissionis & omissionis: nam peccatum commissionis contrarium est legi negatiuæ; ommissio verò affirmatiuæ, vt ex materia de peccatis suppono. Atque ita tandem constat, nomen præcepti, seu imperij æquiuocum esse: interdum enim significat quasi genus commune ad negatiuum, & affirmatiuum præceptum, quomodo diximus in definitione legis. *Esse præceptum commune, &c.* aliquando verò specialiter sumitur pro affirmatiuo præcepto, & sic distinguitur à prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam distincti legis effectus.

Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Thomas ita declarat, vt videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis, illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibentur. Additque materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parum bonos, & parum malos. Vtrumque autem dictam difficultatem habet. Primùm quidem, quia (vt obieci bam) illa negatio non est effectus legis, sed potius est effectus negationis vtriusque legis tam præcipientis, quam prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis; permissio autem illo modo declarata negatio tantum est; ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus eius; ergo non potest esse effectus legis.

Secundum etiam de materia difficile est, primò ex parte actuum malorum, quia licet sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, vt docuit August. lib. 1. de Libero arbitrio cap. 5. & 6. Si verò sit sermo de lege positiua,

4. *Quæ distinctio sit inter præceptum & prohibitionem*

Psalm 96. *Diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, differentia inter utraque.*

5.

6.

August.

etiam

Isidor.

Gratian.

Decretum Greg.

Modestinus.

D. Thom.

3. *Approbatum diuisio in quatuor effectus legis.*

etiam grauitur mali interdum permittunt, vt sunt fornicatio, homicidium, adulterz, aliqua pacta iniusta, & similia. Secundo ex parte bonorum actuum, quia si permissio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec precipiuntur, nec prohibentur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, vt Virginitas, & similes actus, qui sub consilium cadunt, & sic Glossa in d. ca. *Legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehendit. Quod si quis refugiat concedere tales actus esse permisos, sequitur, & non recte poni permissionem in illa sola negatione, & diuisionem actuum datam a D. Thoma esse insufficientem.

Glossa

7.
Duplex ge-
nus permis-
sionis iuris,
scilicet, &
facti.

Aug.

8.
Permissio
negatiuam
non esse pro-
prium effectum
legis asseri-
tur.

Ad explicandum ergo hunc effectum aduer-
to primo, permissionem interdum esse solius
facti, interdum iuris; prior nullo modo po-
nitur effectus legis, posterior autem esse po-
test, quia lex ad ius pertinet, seu ius constituit.
Vtrumque in Deo explicatur optimè: nam si fa-
ctum attendamus, Deus multa peccata permit-
tit, quia cum posset impedire, nefiant, de facto
non impedit, nec vult impedire, sed potius di-
recte vult illa permittere, id est sinere, vt fiant.
Attendendo autem ad ius, Deus nullum peccatum
permittit, quia nullum non prohibet, neque vl-
lum impunitum relinquit, quomodo dixit Aug.
suprà, legem æternam nullum peccatum permit-
tere. Igitur permissio facti non includit nega-
tionem prohibitionis, sed meram negationem im-
pedimenti, seu operis, quo possit efficaciter im-
pediri effectus permissus: permissio autem iuris,
de qua in presenti est sermo, includit negatio-
nem prohibitionis & præcepti, vt D. Thomas
dixit. Secundo, hæc permissio iuris considerari
potest, vel vt consistit in mera negatione præ-
cepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo
positiuo præcepto fundatur, quia nimirum per le-
gem aliquam positiuam talis permissio decreta
est & stabilita. Sicut enim in Deo quoad per-
missionem facti, aliud est permittere, aliud est
velle permittere, ita in ordine ad ius, aliud est
permittere pure negatiue, aliud per legem posi-
tiuam de permissione statuere.

Dico ergo, permissionem merè negatiuam,
quæ resultat ex sola negatione vtriusque præcep-
ti affirmatiui, & negatiui, non esse proprium ef-
fectum legis, vt verò per aliquam positiuam le-
gem decernitur, sic esse specialem effectum le-
gis. Prior pars videtur probari sufficienter ratio-
ne facta, quia ad illum modum permissionis
non est necessarium ferre legem aliquam; satis
enim est non ferre legem prohibentem. Item
permissio illa non est ex potestate legislatiua,
nam interdum actus talis est, vt nec prohiberi
possit, nec præcipi; ergo negationes illæ tunc non
sunt effectus talis potestatis, quia non sunt (vt
sic dicam) ex voluntate etiam indirecta legisla-
toris, sed ex se tales sunt. Ergo nec permissio
illa est effectus potestatis legislatiue; ergo ne-
que legis. Denique illa negatio nullam proprie
habet causam, sed ex se talis actus permissus est,
dum non prohibetur. Sicut non proprie dicitur
Deus esse causa negationis essendi, quæ intel-
ligitur in re possibili nunquam futura; sed ex
se habet, quod sit nihil, quia illa nihil est, ni-
si creetur, quod autem sit nihil non habet à Deo,
sed ex se; sic ergo actus ex hoc præcise, quod non
prohibetur, nec precipitur per legem, non ha-
bet à lege, quod sit permissus, sed id habet ex
se, vt ergo sit proprie permissus per legem,

A oportet, vt ipsa permissio stabiliatur, & firme-
tur aliquo decreto, & voluntate legislatoris; &
tunc recte dicitur actus permissus positiuè, & si-
militer permissio illa habet specialem modum,
ratione cuius dicatur effectus legis. Et ita etiam
manet secunda pars assertionis declarata & con-
firmata, quam ita profecto intellexit Isidor: vt
statim ostendam.

Vt autem magis constet, de qua permissione
sit sermo, oportet vltimo notare permissionem
simpliciter dictam attribui solere malis actibus,
& de illis maxime, ac regulariter intelligi, præ-
sertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus
permittere peccata; reliquos verò actus non
tantum permittere, sed etiam velle, aut ordi-
nare. Nihilominus tamen aliquando accipi-
tur etiam in bonam partem. Sic enim dixit
Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum in-
dulgentiam, non secundum imperium*, id est, permit-
tendo, non precipiendo; loquebatur autem de
actu matrimonij, qui malus non est. Vnde a for-
tiori dici poterit permissio de actibus indifferen-
tibus Vtroque ergo modo, scilicet, in bonam &
malam actionem potest permissio esse effectus
legis. Imò Isidor. aperte loquutus est de permis-
sione rei bonæ: nam adhibet exemplum huius
permissionis, dicens, *Omnis lex aut permittit ali-
quid, vt quod vir fortis petat premium*: nam illud ver-
bum *Petat* ibi non dicit imperium, sed permissio-
nem: constat autem illam permissionem esse rei
bonæ. Sic etiam Glossa in cap. *Qui partem* 55. d.
vbi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam si-
mitem particulam corporis, non voluntate, sed
casu amiserunt, dicitur, *Hos canones precipiunt cleri-
cos fieri*; Glossa recte exponit, id est, permittunt, quia
illud non est imperium, licet de re bona sit.

9.
Permissio
simpliciter
dicta regula-
riter solum
veratur cir-
ca malos
actus.

Permissio
etiam acci-
piatur circa
actus bonos
& indifferen-
tes.

Isidor.

Glossa.

C Sic etiam in ca. *Hac ratione*, 31. q. 1. dicitur.
Apostolos præcepisse secundas nuptias, id est,
permisisse, verum est, illa verba esse Auctoris
imperf. in Matt. Hom. 22. qui non bene sen-
sit de secundis nuptijs, & ideo permissionem ibi
accipit in malam partem; vnde de huiusmodi
permissione subiungit. *Aliud est precipere, aliud per-
mittere; quod enim precipimus, semper placet; quod au-
tem permittimus, nolentes permittimus, quia malum vo-
luntatem hominum in totum prohibere non possumus.*
Quæ doctrina vera est de permissione mali, &
statum nobis deseruit; tamen male applicatur ad
illud exemplum de secundis nuptijs post mor-
tem prioris coniugis: nam illæ bonæ sunt, & non
precipiuntur proprie, quia nemo ad illas obliga-
tur, & ita recte ibi præceptum pro permissione
boni interpretatur. Sæpius verò dicuntur leges
permittere aliqua mala, sicut leges civiles permit-
tunt meretrices, & maritum occidere uxorem
inuentam in actuali adulterio, & contrahentes se
dicipere infra dimidiam, &c. Sic etiam multi in-
telligunt verbum Christi Matt. 19. *Ad duritiam*
*cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores ve-
stras*; vt supra imperf. exponit, & Ambr. lib. 8.
in Luc. c. 16. & Hier. Mat. 5. & 19. & quam
plures scholastici. Alij verò intelligunt de dispen-
satiua permissione, per quam actus redditur non
malus, licet non præceptus, quod est probabile,
non pertinet tamen ad hunc locum id discutere:
satis enim est, quod in illo etiam sensu permissio
dici potest effectus legis.

10.

Auctor im-
perf.Auctor im-
perf.
Ambros.
Hieron.

Omnibus autem his modis hic effectus non
est pure negatiuus, sed aliquid positiuum circa
negationem operatur; diuerso tamen modo.
Nam quado permissio dicitur de actu alias bono,
non

11.

non solum non prohibet illum: sed etiam cum sit bonus; dat positivam facultatem; seu licentiam, vel ius aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo posito ab Isidoro; cum enim lex dicit, *Vir fortis petat premium*; non solum negativè permittit, sed dat illi speciale ius ad postulandum tale premium, & ad laborandum in spe illius, in virtute virtualis promissionis eiusdem legis. Atque hoc modo lex concedens favorem, quando non præcipit illum acceptare, sed liberum relinquit illi renunciare, permissiva dicitur iuxta modum loquendi Isidori; quamvis non tantum negativè disponat; sed aliquid positivè concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel dispensare non potest, vel non dispensat, licet non tribuat ius (vt sic dicam) tribuit saltem impunitatem apud homines, quæ continet morale ius non parvi momenti. Interdum etiam (si sit lex civilis) concedit, vel negat actionem, in iudiciali foro, qui etiam est moralis effectus satis distinctus à sola negatione prohibitionis. Denique si permissio sit simul dispensativa, esto non sit præceptiva, concedit non solum impunitatem apud homines, sed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longè maius est.

12.

Cap. Qui partem.

Atque hinc tandem intelligitur quod superiori capite dicebamus, legem permittentem semper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licet non obliget alios, ad quos potissimè dirigitur per modum imperij. Vt in illo exemplo, cap. *Qui partem*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, vt clericus fiat, sed respectu illius est permissio concessiva iuris (vt sic dicam) obligat tamen Prælatum, ne ob eam causam illum repellat. Item in exemplo Isidori obligat illa lex ad dandum premium viro forti petenti, quando secundum legem petit, & nihil est, quod rationabiliter impediat. Quando verò permissio est alicuius mali, obligat iudicem, ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & sic de alijs. Atque ita sufficienter est declaratus hic effectus secundum se; quid autem secundum D. Thom. dicendum sit, in puncto secundo dicam.

13.

Quomodo punitio fit effectus legis

Differentia legis naturalis & positivæ quoad effectum puniendi.

Quarta obiectio erat de punitione, quia non viuetur esse effectus legis. Ad quod breuiter dico, aliud esse loqui de dignitate, seu reatu poenæ; aliud de actuali inflictione poenæ, & utroque modo potest dici poena effectus legis, licet diuersis considerationibus & rationibus. Nam lex imponendo necessitatem virtutis seu honestatis, consequenter facit, vt transgressor legis sit dignus poena saltem apud Deum, quia suam obligationem lege impositam non observat. Quod locum habet tam in lege naturali, quam in positiva, diuina, vel humana, quia supposita lege actus est inordinatus, & illa dignitas poenæ intrinsecè sequitur ex malitia actus, etiam si malitia fortasse fuerit ex occasione legis positivæ. Est tamen differentia in hoc inter legem naturalem, & positivam. Quod lex naturalis, licet faciat, vel ostendat actum esse malum, tamen vt est merè naturalis, non taxat modum vel quantitatem poenæ: nulla enim ratione intelligi potest hoc fieri sine decreto alicuius liberæ voluntatis. Quia licet peccatum ex natura sua mereatur fortasse poenam tantæ gravitatis vel durationis, tamen quod sit in hac specie mali vel supplicij, vel quod sit in tali gradu intentionis in tali loco & tempore, ex libera aliqua administratio-

ne & providentia pendet. Vnde taxatio poenæ isto modo, aut fit per legem æternam Dei, maximè quoad poenam vitæ futuræ, aut fit per legem positivam, quoad poenas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem diuinam positivam scriptam fuerunt multæ poenæ huius vitæ pro varijs delictis præscriptæ: in lege autem gratiæ nullæ sunt poenæ inflictæ pro hac vita iure diuino, vt in materia de censuris, & irregularitate ostendimus. Huiusmodi ergo poenæ vitæ præsentis per humanas leges civiles, vel canonicas designantur, & eo ipso, quod poena est per legem designata, transgressor legis fit reus, & debitor talis poenæ, & hoc modo dicitur talis poena effectus legis.

At verò ipsa actualis inflictio poenæ aliquando fit etiam immediate per ipsam legem, vt quando lex ipsa secum affert executionem per se ipsam, vt contingit in legibus imponentibus censuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipso facto, quod etiam non facit lex, nisi imponendo obligationem ab aliquo actu abstinendi, vel aliquid agendi, vt de censuris alibi diximus, & de lege poenali infra dicetur. Aliquando verò & ordinariè solum infligitur poena per legem mediatè & remotè, quatenus in virtute legis aliquis mouetur vel obligatur ad infligendam poenam. Vnde licet hoc modo iudex verbi gratia sit propinqua causa poenæ, vel potius minister, qui ex imperio eius mouetur; nihilominus quia lex est quasi primum mouens iudicem, ideo talis poena dicitur effectus legis. Dices; ergo omnis actus præceptus per legem, vel omisio actus prohibiti dici poterit effectus legis, quod non videtur verum; nam effectus legis est præcipere, non facere. Respondeo concedendo sequelam cum proportionem: nam, vt capite sequenti dicam, effectus legis est facere homines bonos. Vnde duplex distingui potest effectus legis, vnus, qui immediate fit ab ipsa, & hoc est præcipere vel prohibere; alius mediatum, qui est bene operari, vel mala vitare. Et in hoc ferè idem est de effectu punitionis, licet interdum ipsa executio poenæ fiat per ipsam legem, vt dictum est.

Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licet illa lex immediate solum concedat permissionem, vel præcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem sequitur executio peccati permissi. Respondeo, negando sequelam: est enim longè diuersa ratio, quia lex permittens iusta est, (vt supponimus) non est ergo causa peccati, quia neque ad illud inducit positivè vt constat, neque illud intendit, sed impedire maiora mala: neque etiam indirectè est causa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire, quare nec præbet actiuam occasionem illius, sed solum permittit scandalum passiuum. Longè verò aliud est de lege prohibente malum, & præcipiente bonum: nam vtrique per se id intendit, & ad id inducit, quantum potest. Imo etiam est diuersa ratio de lege puniente, quia licet absolute non intendat malum poenæ, nihilominus ex suppositione culpæ intendit, & præcipit poenam, & interdum facit illam, vt dixi.

Atque ex his satis declarati manent dicti quatuor effectus & modus, quo afficiuntur à lege, vel immediate quoad obligationem, prohibitionem, aut concessionem, vel mediatè quoad executionem seu punitionem. Constat etiam

14.

Obiectio.

Solutio.

15.

Obiectio.

Solutio.

16.

Qui nam sint effectus à lege intenti, & qui accessorii.

B distinctio.

distinctio, & quasi ordo illorum effectuum inter se. Nam primi duo effectus, qui sunt præcipere & prohibere, sunt primario, ac per se intenti, & quodammodo pertinent ad substantiam legis, & in hoc distinguuntur ab alijs duobus, qui sunt veluti accessorij, & adiuncti ad iuuandam legem, vt facilius vel efficacius priores effectus consequatur. Inter se autem distinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio & negatio, vt declaratum est, & ferè similem oppositionem habent inter se permissio & punitio: nam prior concedit impunitatem, vel etiam fauorem: posterior verò è contrariò se habet, vt constat.

CAPVT XVI.

Virum omnes leges predictos effectus efficiant, præsertim peccati permissionem.

1.
Duplex usus
patio nominis
lex.

AD hoc explicandum notari potest, legis nomen interdum sumi vt collectivum, ad significandum totum aliquem ordinem, seu statum legum: sic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium, lex scripta, vel lex gratiæ significat totum ius diuinum positium antiquum, vel nouum; & sic etiam potest accipi lex ciuilis, & canonica cum proportionem; quamuis in communi vsu loquendi illa collectio magis significari soleat nomine iuris ciuilis, vel canonici, quam nomine singulari legis. Alio ergo modo lex est determinatum nomen significans indefinitè singulas particulares leges.

2.
Non omnes
effectus legis
singulis conueniunt.

Loquendo itaque de lege hoc posteriori modo, & magis proprio, certum est non omnes illos effectus conuenire singulis legibus, cum aliqui illorum inter se habeant oppositionem. Itaque in primis, lex prohibens non est præcipiens, nec è conuerso: nam vt dixi, illi duo effectus distinguunt quasi duas species præceptorum, habentium inter se oppositionem quali contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quod interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omissionem, nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia est negatio, quæ in negationem cadit, scilicet, in omissionem; & ita quæ negationes affirmant. Neque etiam obstat, quod lex præcipiens actum tali tempore faciendum, virtute prohibet habere propositum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore: siue tale propositum in eodem tempore, siue priùs habeatur, semper enim erit legis violatio, sicut etiam lex prohibens aliquem actum, præcipit interdum actum positium voluntatis, vel externum, si necessarius fuerit ad vitandum actum prohibitum, vt lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum positium propositum, non fornicandi, si necessarium sit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occasiones, &c. Hæc inquam non obstat, quia sunt solum per quandam consequutionem, in quantum lex aliquid imperans, consequenter obligat ad ea, quæ necessaria sunt ad id, quod primario est imperatum. Illa autem duo membra distinguuntur ex rebus, quas per se primò imperant, quæ sunt agere, vel non agere, & ita nunquam possunt coincidere in eandem legem.

3.
Effectus puniendi quo
modo semper
coniungitur
cū omni lege.

Sic ergo primi duo effectus non conueniunt singulis legibus. Tertius autem qui est punitio, semper coniungitur aliquo modo cum singulis legibus, & cum primis duobus effectibus, saltem

quatenus omnis legis transgressio de se, & per naturalem consequutionem facit dignum pœna, vt dictum est; non tamen omnis lex imponit specialem pœnam, vt per se constat, sed hoc est proprium aliquarum legum. Et quia pœnæ taxatæ pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ sunt. Propriè ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ speciales pœnas imponunt, & idè pœnales dicuntur, de quibus infra specialem sermonem instituemus. Quartus denique permissionis effectus multò minùs conuenit singulis legibus; imò rarus est, & pauca sunt leges, quæ ad permissionem tantum concedendam ferantur, vt per se constat.

B Loquendo autem de lege in priori significato collectiuo, sic omnes hi effectus possunt omnibus & singulis legibus attribui, præsertim si permissionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Isidoro, & à D. Thom. sumpta est. Quod idè dico, quia in permissione est aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus satis ex dictis constat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum est necessariū aliquid præcipere, & vetare, & cum omni lege est coniuncta vis cogens, qua faciat transgressores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omisiss, quod ad permissionem attinet (vt à clarioribus incipiamus) de legibus ciuilibus constat multa permittere, siue concedendo bona seu priuilegia, siue permittendo peccata: hoc enim non est contra iustitiam talis legis humanæ, quia non spectat ad illam, nec ad finem eius, cohibere vel punire omnia vitia, vt tradidit August. 1. de Lib. arbit. cap. 5. & 6. & infra videbimus. & exempla sunt in superioribus sufficienter posita.

4.
Legi sumpta
collectiuè omnes effectus
legis conueniunt.

August.

C De legibus autem canonicis clarum est, inueniri in iure canonico leges permissiuas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, sed concessionem per modum dispensationis, non obstante aliquo defectu naturali vel morali iam præterito, vt dictum est de casu, cap. Qui partem. d. 5. Idem dici potest de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel conuersum ab hæresi aliquando in honoris gradum restitui, & similibus. De permissione autem positiua peccati non videtur solere fieri per ius canonicum. Dico autem positiua, quia negatiue infinita sunt peccata, quæ permittuntur iure canonico, id est, quæ non prohibentur aut puniuntur speciali iure canonico, sed relinquuntur suæ naturæ; sed iam diximus hunc modum permissionis non esse proprium effectum legis. Non videntur autem iura canonica positiue disponere de aliquo vicio in particulari, vt non puniatur per Ecclesiæ Prælatos, aut quod impunè permittatur, quia hoc non videtur consentaneum finii illius iuris, qui est integra salus animarum, & idè videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus iura canonica nihil disponunt, & ita propria permissio positiua peccati non videtur esse effectus legis canonice.

5.
Lex permissiua per modum concessionis & dispensationis non supponit culpam, in iure canonico sæpè reperitur. Cap. Qui partem.

D Vnde à fortiori constat non inueniri talem permissionem in lege diuina gratiæ, in qua pauca sunt positiua præcepta, pertinentia ad ritus essentielles sacrificij, & Sacramentorum nouæ legis, & ad vnitatem fidei magis explicitæ, & Ecclesiæ vniuersalis sub vno capite. De alijs autem rebus particularibus non continet specialem dispositionem quoad actus virtutum, nedū

6.
Lex diuina Evangelica non continet leges aliquas permissiuas, præcipue peccati.

quoad

quoad permissiones peccatorum. Neque dici potest, illa permittere, solum quia non prohibet, quia non propter talem finem illa specialiter non prohibet, sed quia supponit prohibita ipso diuino iure naturali. Loquendo autem de permissione concessiua priuilegij aliqui effectus similes possunt huic legi attribui, inter quos numerari possunt singularia priuilegia Christianorum respectu infidelium, vt quod possit coniux fidelis ab infideli discedere, &c. Item priuilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen aduerto, hæc non dici propriè permissiones, sed iussa, quia non sunt priuilegia personarum, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, vt, Deo dante, in materia de Ordine & Hierarchia Ecclesiastica latius tractaturi sumus. De lege autem veteri controuersia est, an illa positiuè permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudij. Sed non possunt hac in particulari discuti in præsentia. Solum dico id non repugnare iustitiæ, & honestati illius legis, necesse multum alienum ab imperfectiōe eius, licet satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minus decuisse videtur.

An lex vetus
aliquid pec-
catum per-
mitteret.

7.
De permis-
sionibus qua-
in lege natu-
rali, & æter-
na reperiun-
tur.

D. Thom.

Tandem de naturali lege (idemque est cum proportionem de æterna) certum est, multa bona concedere positiuè potius, quam præceptiue (vt sic dicam respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Vt concessit hominibus diuisionem, & dominia rerum: nam posse diuisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de iure naturæ est, non præcipiendo, quia poterant homines diuisionem non facere, & particularia dominia non admittere; ergo positiuè. Et ita possunt multa numerari, de quibus dicemus libr. sequenti, explicando ius gentium. At verò loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est, ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis transgressor legis ex vi naturalis iuris dignus est pœna. Vnde quando D. Thomas d. quæst. 92. art. 2. dicit parua mala permitti per legem, potest primò intelligi secundum aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam, licet imperfectè. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, vt abstrahit à positiua, & naturali: ita enim loquitur D. Thomas de lege in illo articulo, ideoque non omnia, quæ ibi dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata iuxta materię capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet, humana, & ciuilis permittit illa parua mala, licet non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parua mala dici poterunt, non tantum venialia peccata sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis ciuilis parua reputantur, licet in ordine ad Deum sint magna.

8.

An opera in-
differentia
per legem na-
turalem per-
mittantur, ac
per ceteras.

De indifferentibus autem operibus dubitari potest an dici possint permitti lege aliqua quia nulla esse videtur, quæ positiuè illa permittit, sed tantum negatiuè quia non prohibet, nec præcipit illa, quod non videtur esse satis, vt dixi.

A Nihilominus dici possunt propriè permitti per legem naturalem, quia lex naturalis non merè negatiuè circa illa se habet, sed etiam positiuè iudicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Vnde etiam talia sunt, vt per quamcunque aliam legem permitti possint. De actibus verò bonis obscurum est, quod ibi Diuus Thomas prius ait; legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de vna aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de paruis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solum permitti, & tamen illi sunt actus boni, non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Denique obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dicitur lex naturalis, non esse de necessitate virtutis. Veruntamen prior propositio a D. Thoma adducitur ex Arist. 5. Ethicor. cap. 1. & 2 qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infra quæst. 96. art. 3. non de singulis operibus virtutum, sed de actibus omnium virtutum generatim seu indefinitè, & sic verum est, leges præcipere omnium virtutum actus, licet non præcipiant omnes, & singulos actus omnium virtutum; & ita nihil repugnat, esse aliquos actus bonos tantum permittos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quam melioribus, quia minora non consuluntur: maiora verò consuluntur, & quæ talia sunt, non videntur à Diuo Thoma sub his effectibus legis comprehendere, fortè propter rationem in capite superiori insinuatam.

D. Thom.

CAPVT XVII.

Vtrum sint alij effectus legis præter illos quatuor.

I Nquirimus sufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi est, quia plures alij effectus solent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur pretia rerum. Secundò, per illas constituitur medium in materia virtutis. Tertiò dantur formæ contractibus, testamentis, &c. & constituuntur vt essentielles, ita vt actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irrationes contractuum, inhabilitationes personarum ad tales contractus, vel munera. Quartus est mutare dominia rerum. Quintus leges reuocare. Sextus fauores concedere, & præmia tribuere: non enim minus hoc ad legem pertinet, quam punitio. Nam præmio, aut pœna vita moderatur humana, vt Isidor. supra dicit.

1.

Hanc difficultatem facile aliqui expediunt, concedendo esse alios effectus legis; illos verò quatuor fuisse numeratos vt præcipuos, magisque vsitatos ac necessarios, & quia ex eis facile erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconueniens, quia nec Isidor. nec Iurecons. nec D. Thomas assumpserunt prouinciam tradendi omnes effectus, sed moraliter ac doctrinaliter loquuti sunt. Et ab hoc modo dicendi non longè absunt Gloss. & Bartol. in d. l. legis virtus, dum dicunt, aliquas esse leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen esse, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc satis esse. Et eadem ratione concedunt, posse aliquam legem non habere aliquem

2.

ex effectibus, sed aliquem alium aequipollentem A
alicui ex supra numeratis.

3.
Nullam esse
legem sine a-
liquo ex esse
tribus nume-
ratis, & om-
nes alios in his
contineri, ut
probabile as-
seritur.

Satis tamen probabiliter dici potest; nullam esse legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrariò nullum esse effectum legis, qui sub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio posito in capite præcedenti, ubi ostendimus, omnem legem habere vim obligandi; ergo necesse est, ut omnis lex obliget; ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & consequenter non admittunt medium, & ideo nulla est lex, quæ saltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti aut prohibitionis, licet sub alijs rationibus possit alios effectus habere.

4.
D. Thom.

D. Isidor.

Caietan.

Soto.

De duplici
potestate di-
rectiva scilicet,
& coacti-
ua, quæ co-
mittantur le-
gem.

Ut autem probetur altera pars, supponenda est vulgaris distinctio de duplici virtute legis, directivæ & coactivæ, quam tradit Divus Thomas q. 69. art. 5. & ibi alij. Solent autem hæc verba variè accipi: interdum enim vis coactiva legis dicitur vis obligandi in conscientia, quomodo loquitur D. Thomas. 1. 2. q. 17. art. 3. ad 2. dum in hoc distinguit consilium à præcepto, quod consilium est inductio, non habens vim activam, id est, obligativam, & sic vis directiva est communis consilio; consistitque solum in illuminatione & directione mentis. Ita etiam Caietan. tom. 1. Opusc. q. 2. sub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & fere eodem modo loquitur Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 7. circa finem. Propriè verò loquendo, in ipsamet lege duo effectus, & consequenter quasi duæ virtutes distinguuntur; alia obligandi in conscientia, quæ directiva dicitur, alia subiiciendi & obligandi ad poenam, quæ coactiva dicitur. Nam in legislatore utraque potestas necessaria est, directiva, ut imperare valeat, quid agendum vel non agendum sit cum necessitate quadam pertinente ad honestatem morum, quæ dicitur obligatio in conscientia; seu in ratione honestatis, coactiva, ut cogere possit, ut sibi obediat. Et hic est communior usus harum vocum, ut constat ex D. Thomas. d. q. 96. art. 5. & alijs interpretibus ibi, & ita illis utemur, quia coactio propriè dicitur de re inuoluntaria, ut est poena: directio autem legis plus includit, quam consilium, vel monitionem, ac subinde includit obligationem.

D. Thom.

5.

August.

Potestas ergo directiva sufficienter videtur explicari per actum præcipiendi & prohibendi propter rationem dictam, quod hac contradictoriè opponuntur. Item quia illæ duæ partes iustitiæ, quæ sunt vitare malum, & facere bonum, sufficienter comprehendunt totam iustitiam, ut rectè tradit D. Thomas 2. 2. quæst. 79. artic. 1. ergo & leges ut obligantes sufficienter diuiduntur per præcipientem & prohibentem. Ad potestatem autem coactivam pertinet moraliter cogere ad obediendum utrique legi, quod fit per comminationem poenæ. Vnde Augustin. lib. de Correp. & Grat. cap. 1. Dominus (inquit) non solum ostendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis littera. Postea verò ait hæc non posse impleri sine spiritu gratiæ. Quæ si desit (inquit) ad hoc lex valet, ut reos faciat, & occidat. In quo explicat propriam vim coactivam legis. Vnde per hæc tria videbatur sufficienter explicata tota efficacia legis; tamen quia interdum etiam necessarium est aliquid permittere, quod fit sine obligatione, vel coactione re-

pectu eius, cui fit permissio, ideo necessarium fuit hunc etiam effectum explicare, quia, prout fieri potest per legem, partim à potestate directiva, partim à coactiva dependet. Nam ipsamet vis directiva ostendit, & statuit aliquid esse permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipsam permissionem, & cogit ad illius observationem, & ita constant dicti quatuor effectus, nec apparet necessitas multiplicandi alios.

Hoc autem ultimum magis confirmabitur discurrendo per alios effectus, qui in principio, in secunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo assero, pertinere ad effectum præcipiendi, vel prohibendi, aut permittendi, vel certè aliquid de singulis includere: ordinariè enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quam tanti, vel ne minori pretio ematur, quam tali. Et interdum potest utrumque præcipi, scilicet, ut res vendatur, & ut tantum vendatur; frequentius verò permittitur venditio; taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, ut dixi. Vel, si velimus per modum affirmativi præcepti illud explicare, erit quasi sub conditione, seu quoad modum actus, non quoad exercitium, scilicet, si quis voluerit vendere, aut emere, tanti id faciat. Nec refert, quod lex non feratur per propria verba præcepti, sed per verba, quæ circa materiam versantur, taxando illam, vel aliquid simile, quia ut dicitur ut l. Cum pater. §. Donationis. ff. de Legat. 2. Non queri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.

Secundus effectus erat constituere medium in materia virtutis. De quo idem dicendum est; nam illud non fit, nisi prohibendo vel præcipiendo. Ut præceptum ieiunij præscribit hodie medium temperantiæ, prohibendo cibos talis qualitatis, & plures commestiones ex alijs permisis, vel si medium affirmativè statuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire missam in die festo, constituit in usu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum esse necessarium ad honestatem illius virtutis, quod non fit, nisi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, scilicet, ut fiant tali, vel tali modo, sub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabitationem personarum, vel ad illos simpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectui generatim dici potest sub præcepto comprehendendi, quatenus lex dat formam actibus, & sub prohibitionem, quatenus illos irritat. Sed hoc posterius habet difficultatem, quia ad irritandum non sufficit prohibitio, etiam directiva, ut suo loco dicitur, ergo irritatio dicit specialem effectum à prohibitionem distinctum. Nam prohibitio, ut sic, non tollit absolutam potestatem faciendi actum, sed facit, ne liceat: at irritatio priuat potestate faciendi validè actum; est ergo effectus distinctus. Et ideo addi potest, irritationem esse quidem distinctum effectum à prohibitionem; semper tamen adiungi prohibitioni, & habere rationem poenæ, vel eiusdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Veruntamen licet hæc irritationes vel inhabilitationes sæpè inferantur per leges in poenam, per

7.
Ad quem ef-
fectum legis
pertineat pre-
tia rerum
taxare.

l. Cum pater

Ad quem ef-
fectum legis
pertineat consti-
tuere medium
in materia
virtutis.

8.
Ad quem ef-
fectum legis
pertineat for-
mam in hu-
manis actio-
nibus statu-
re.

se tamen non ita est: nam inhabilitatio sacerdotis ad matrimonium non est pœna, nec irritatio matrimonij sine paracho. & reibus, & similia. Dicit aliter potest, hunc effectum esse specialem, & distinctum ab illis quatuor; tamen esse specialem legis humanæ, & ideo non assignari. Sed hoc non satisfacit; tum quia, qui distinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquuntur de lege humana; tum etiam quia fortè assumptum non est verum, & non est parum controuersum, an lex naturalis vel diuina interdum irritet actus, vel inhabilitet personas ad illos, quod postea videndum est.

Dicendum ergo est, hunc effectum irritandi vel inhabilitandi sub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri potest irritatio, scilicet, præscribendo formam essentialem, sine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus spectat ad potestatem, quam lex habet ad taxanda pretia rerum: nam eiusdem rationis sunt præscribere modum in translatione, acquisitione, vel amissione rerum: hæc autem omnia fiunt præcipiendo saltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, ut declarauimus. Secundus autem modus ad prohibitionem spectat. Quia legislator habet potestatem prohibendi non solum actum, sed etiam valorem actus: unde irritatio dici potest specialis, & quasi duplicata prohibitio, quia non tantum actum, sed etiam valorem eius prohibet, & ad idem reducitur inhabilitatio personæ: nam eodem modo fit.

Obiici verò potest, quia sunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illum directò, ut dixi in lib. 2. de iuram. cap. 24. Item quia prohibitio directè fit de actu possibili, ac subinde relinquatur in absoluta potestate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert potestatem validè faciendi; ergo non est prohibitio, sed effectus alterius rationis. Sed responderetur, irritationem sub prohibitione comprehendere, siue actus omnino caueatur, siue solum statuatur, ne validè fieri possit, quia saltem necesse est prohiberi actum ut formaliter talem, scilicet, ut matrimonium vel testamentum, quia prohibere valorem actus, est prohibere, ne subditi possint talibus actibus uti ut validis. An verò hæc prohibitio, quando est per leges civiles, semper obliget in conscientia, postea videbimus. Aliter etiam potest hic effectus explicari, ut dicam in puncto sequenti.

Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, ut sit in lege præscriptionis, &c. Ad quam dici potest etiam hunc effectum reduci ad præceptum; nam lex præcipit hunc esse dominium, & non illum præcipit autem faciendi, quia alias non posset efficaciter præcipere. Addi verò potest, probabilè esse hunc effectum, & similes (licet legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri soleant) formaliter non fieri per legem ut lex est, quia auferre vel dare dominium, non est præcipere, sed est quasi donare vel operari. Item quia videtur esse à potestate diuersæ rationis: nam in principe, vel republica, non solum est potestas propria iurisdictionis ad imperandum & puniendum, sed etiam est potestas supremi dispensatoris & administratoris bonorum reipublicæ. Lex ergo cum suis proprijs effectibus procedit à potestate iurisdictionis transferre autem dominia, vel impedire illa & similia pertinent ad bonorum administrationem, & ad pote-

statem dominij aut, quod dicitur esse in republica. Et hac potestate formaliter utitur princeps, quando statuit, ut per præscriptionem acquiratur dominium ab vno, & amittatur ab alio; ipse enim sua superiori potestate & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non est præcipere, sed agere, & quasi donare. Tamen non fit sine præcepto, quia oportet, ut modus acquirendi lege præscribatur, & ita facta acquisitione postea firma & illaesa conseruetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licet, ut dixi, formaliter diuersus sit, & ideo fortasse inter effectus legis, ut talis est, non numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari potest.

Quintus effectus erat de reuocatione legis, sed hic non habet difficultatem, quia reuocatio legis, non est legislatio, sed potius ablatio, sicut dispensatio legis, vel interpretatio, aut moderatio, non sunt effectus legis, sed alij actus, qui circa legem ipsam nunt. Quod si interdum abrogatio vnius legis fit per aliam, tunc lex noua habebit suos proprios effectus, quos per se intendat, aut faciat; ablatio autem alterius est quid consequens, sicut generatio vnius est corruptio alterius, vel certè si noua lex directè imperat, ne prior seruetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & sub illo effectui legis continebitur.

Sextus effectus erat fauores concedere, & præmia conferre. Sed de fauoribus iam vidimus, ex mente Isidori sub permissione comprehendere. Dico etiam idem esse de fauoribus, quod de privilegijs: nam si considerentur respectu eius, cui nunt, non sunt effectus legis, sed alterius potestatis donandi vel dispensandi iura reipublicæ; si verò considerentur ex parte aliorum, quibus fauor ille præstandus est, vel privilegium seruandum, sic continetur sub præcepto aut prohibitionem iuxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Castro supra, sub pœna comprehendere & subintelligi. Iuxta mentem autem Isidori videtur sub permissione comprehendere, quia petitionem præmij ponit expressè sub permissione. D. Thomas autem non putat hunc esse effectum legis, quia non requirit potestatem superiorem, sed potest à quolibet fieri, unde æquiparat illud consilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non est effectus legis. Et hæc sententia mihi placet. Addi verò potest, pœnæ adiectionem esse multò frequentiore in legibus, quam promissionem præmij, quia est moraliter loquendo magis necessaria; homines enim maiori ex parte prauis sunt ad malum, & suis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentius timore pœnæ coerceri debent. Vnde etiam iudices & custodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum transgressores, quam ad conferendum præmium obseruantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potius pœna, quam præmium conuincitur.

CAPVT XVIII.

An Viatores omnes legi subiecti sint, & illa obligantur.

Diximus, potissimum effectum legis in obligatione positum esse, omnesque alios in hoc vno radicari: obligatio autem essentialiter respicit aliquem, cui imponatur, & ideo ad

9. Effectus irritandi vel inhabilitandi ad legem prohibentem vel præcipientem pertinet

10.

11. Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerum

12.

Ad quem effectum legis pertineat reuocatio

13.

Fauores seu præmia ad legem permissionem pertinet

Castro.

D. Thom.

1.

D. Thom.

2.
Hæretici in-
stos omnes
eximunt à
lege.

Canisius.
Salmeron.
Bellarm.

perfectam huius effectus declarationem necesse est exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui sint capaces illius. Quamvis enim supra ostensum sit, legem ad homines, & in communi, seu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratum est, an omnes homines sint capaces huius obligationis, vel aliqui sint quasi exempti. Quam quæstionem de lege humana in particulari tractauit Diuus Thomas 1. 2. q. 96. artic. 5. quia fortasse de lege in communi non putauit esse necessariam, eo quod euidentissimum sit, omnes omnino homines viatores adultos (de his enim loquimur) esse subiectos alicui legi. Nichilominus hæretici huius temporis cogunt nos, vt quæstionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus posituiis, diuinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim postea in particulari videbimus; vnde multò minùs inquirimus, an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum est, non obligari singulos omnibus, & singulis legibus: id enim quoad leges posituias nec necessarium est, nec possibile, vt per se est notum, solum ergo inquirimus, an obligatio legis, vt sic, seu alicuius legis, abstractè, seu diiunctim sumptæ, ad omnes homines pertineat, ita vt nullus sit, qui iugo alicuius legis non subiiciatur.

Hæretici enim huius temporis docent iustos à iugo legis exemptos esse, & non loquuntur de lege tantum humana, vt aliqui putant; sed simpliciter de lege, vt ex eorum fundamentis manifestè colligitur. Quæ diligenter & accuratè expendunt Petr. Canis. lib. 1. de Corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron in Epist. ad Galat. disp. 14. & Cardinal Bellar. lib. 4. de Iustificat. cap. 1. vbi inter alias Lutheri blasphemiam sequentem refert ex quodam eius sermone. *Cauemus à peccatis, sed & multo magis à legibus, & vniuersis operibus, & tantum attendamus ad Dei promissionem & fidem.* Refert etiam, ipsos in hoc constituere libertatem Christianam, quod homo iustus liber sit à debito legis implendæ coram Deo, ita vt illi omnia opera sint indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Fundantur isti partim in erroribus suis, partim in quibusdam testimonijs Scripturæ prauè intellectis. Præcipuum fundamentum est, quia negant veram iustitiam & necessitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines iustificari per solam acceptionem, vel non imputationem Dei extrinsecam, quam omnis ille assequitur, qui firmiter credit, sibi esse remissa peccata, vel potius non imputari propter Christum; & hanc fidem dicunt sufficere ad salutem, quidquid homo operetur. Ex quo principio necessario sequitur, iustum, qualis ab eis fingitur, si in ea fide constans sit, non obligari vlla lege, quia quidquid operetur, credens sibi non imputari, non fit reus pænæ, nec sibi ad peccatum imputatur. Vnde non videntur ita negare homines ligari lege, vt opera legi contraria non sint peccata: nam potius aliàs docent, omnia opera iustorum esse peccata, & impossibile esse etiam iustos legem Dei implere, & similia, quæ supponunt, legem obligare, & esse regulam talium operum. Aiunt ergo, illam obligationem moraliter quasi tolli, vel impediri per illam suam fidem, quia non facit hominem reum pænæ, nec ratione illius opus in conspectu Dei tanquam malum reputatur, licet in se tale sit. Aliud eorum fundamentum sumitur ex falsa quadam dif-

ferentia inter legem & Euangelium, quam infra tractando de lege gratiæ expendemus. Testimonia verò Scripturarum, quibus niti se simulant, in cap. seq. expenduntur.

Veritas autem Catholica est, omnes homines viatores esse subiectos legi, ita vt teneantur illi parere, eiusque rei fiant apud Deum, si illam voluntariè non seruent. Conclusio est certa de fide, definita in Concil. Trident. cap. 11. & canon. 18. 19. & 20. vbi specialiter loquitur de iustis & perfectis, quia contra hæreticos specialiter doctrinam tradebat; non tamen omittit generalem doctrinam, cum inquit; *Nemo autem quantumlibet iustificatus liberum se ab obseruatione mandatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorsus homines in hoc mundo legibus subiecti sunt. Potestque hoc ostendi inductione quadam. Nam homines à principio sue creationis subiecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam & Eva legem habuerunt non comedendi de ligno scientiæ, etiam si essent iusti, & in statu innocentie. Præterea post peccatum, & ante Christi aduentum manifestum est, Iudæos fuisse sub lege scripta, & reliquos homines sub lege naturali, (vt nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex professo docet Paul. in Epistola ad Rom. cap. 1. & 2. ostendens tam Iudæos, quam gentiles præuaricatores fuisse legis, illos scriptæ, hos naturalis, quam scriptam in cordibus ostendebant, quando aliqua ex parte illam seruabant. Illæ autem leges non minùs obligabant iustos, quam iniustos, quia indifferenter pro omnibus positæ sunt. Et lex naturalis per se, & ab intrinseco ante, & post iustitiam vel iniustitiam obligat: lex verò scripta à iustis incepta; nam toti illi populo fidei, in quo erat Moyses, Aaron, & multi alij iusti, data est, & prius lex circumcisionis data fuit Abraham, qui erat iustus.

Post Christi verò aduentum extra Ecclesiam non sunt iusti, & ideò de hominibus, qui omnino sunt extra illam solum dicere possumus, gentiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non est dispensatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta est. Et præterea certum est, eos teneri ad recipiendam fidem, & Christi legem. Ipsomet Christo attestante Matth. ultim. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæ cunque mandauimus vobis.* Quod verò spectat ad Iudæos, etiam est manifestum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo gentiles ad recipiendum baptismum, & fidem, ac legem Christi, quod clarius expressit Marc. cap. ult. dicens; *Prædicate Euangelium omni creatura, &c. qui non crediderit, vtrique fide viua, & per charitatem operante, condemnabitur.* Et præterea isti Iudæi, quamvis iam re vera non obligentur lege scripta, quia sublata est, tamen ex conscientia erronea illam non seruando peccant: nam Paul. *Testificatur omni circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legi faciendæ ad Galat. 5.*

Venio ad Christi Ecclesiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea distinguo malos à bonis, seu iustis. De malis euidentis est, eos obligari lege, quandoquidem ideò mali sunt, quia legem non seruant. Dicent fortè hæretici, non ideò hos esse peccatores, quia simpliciter præcepta non seruant, sed quia infideliter ea non seruant, id est, quia dum contra illam operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera sibi non imputentur, nec propter

3.
Omnes ho-
mines viato-
res subiectos
esse legi fides
uocet.
Trident. 11.

4.
Matth. 28.

Marc. 16.

Galat. 5.

5.
Mali Chri-
stiani legem
Euangelicam
obligantur.

illa

illa amittant Dei benevolentiam & fauorem, in quo isti iustitiam ponunt. Sed refellitur facile hic error ex verbis Christi Matth. 23. ubi in sententia condemnationis malorum Christianorum, non damnat illos, quia non crediderunt; nec quia transgredientes praecepta, fiduciam non imputationis, non habuerunt, sed simpliciter, quia opera misericordiae non fecerunt, ac subinde quia legem misericordiae & charitatis non seruauerunt, vt ponderauit August. lib. de Fid. & operib. cap. 15. & libr. de O&to quæstionib. ad Dulcit. cap. 1. vbi plura alia testimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hic dicere, quia quoad hos baptizatos prauos non negant etiam hæretici subiectionem ad legem, sed errant in modo explicandi, de quo statim aliquid dicemus, & latius in materia de Gratia & de Fide.

Supereſt ergo dicendum de fidelibus iustis. Ex quibus quidam esse possunt baptizati tantum in voto, qui eo modo dicuntur esse de Ecclesia, seu merito, licet non numero: alij verò sunt baptizati in re, & de numero viuorum membrorum Ecclesiæ. De prioribus manifestum est obligari saltem lege baptismi. Ultra obligationem legis naturalis, & fidei, spei, charitatis, & penitentiae. De baptizatis autem etiam iustis, quod obligentur legibus humanis tam ciuilibus, quam Ecclesiasticis, & lege etiam diuina positiua à Christo lata, ostendemus infra in suis locis. Nunc ergo probatur de lege diuina morali seu naturali. Primò; quia hæc est tam intrinseca, & per se necessaria, vt auferri non possit, vt in libro sequenti ostendemus.

Secundò, quia Christus illam non abstulit, imò illam stabiliiuit statim in initio prædicationis suæ Matth. 5. vbi illam magis declarauit, & à corruptionibus phariseorum, vel imperfectionibus legis Moisaicæ expurgauit, & additis consilijs, & medijs ad obseruandam illam, eam perfecit, & quodam modo, auxit. Certum est autem totam illam doctrinam datam fuisse à Domino pro sua Ecclesia futura, & tam pro iustis, quam pro iniustis: nam ad omnes dicit, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnum celorum*, & quæ sequuntur. Et maximè ponderandum est illud, *Intrate per angustam portam*: vocat enim apertissime angustam portam obseruationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendendi, *Quacumque vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Euangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

Tertiò, omnia quæ Christus in nocte Cœnæ docuit de obseruatione præceptorum, & præsertim charitatis ad iustos baptizatos maximè pertinent. Iusti enim & baptizati erant Apostoli, ad quos dicebat Ioan. 14. *Si diligitis me mandata mea seruare, & infra, Qui habet mandata mea, & seruat ea, iste est, qui diligit me. & infra. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Qui non diligit me, sermonem meum non seruauit.* & cap. 15. *Manete in dilectione mea, si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, & infra. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego precipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & necessitatem indicat obseruandi mandata ad conseruandam charitatem; ergo iusti tenentur seruare mandata, & sine hac obseruantia iustitiam non seruabunt. Possunt infinita similia ex scripturis adduci, sed non oportet

immorari in re clara, & euidente lumine naturali saltem quoad præcepta moralia.

Fundamentum hæreticorum plures inuoluit errores, quos hoc loco tractare non possumus, sed in varijs locis huius operis tractandi sunt. Nam primò, quod dicunt impossibilia esse diuina mandata, suprà iam reiectum est, & ex tractatu de Gratia fiet euidentius. Secundò ibidem repelletur, quod ajunt, omnia opera iustorum esse peccata, præsertim mortalia. Tertiò, veram differentiam legis veteris, & nouæ trademus in fine huius tractatus, & falsam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò, radicem omnium hæresum, quæ est imputata iustitia, in materia de Gratia euellemus, ibique ostendemus, homines verè, & re ipsa, ac intrinsecè iustificari per inhærentem iustitiam per Christum datam, & per eandem verè, & radicè remitti peccata, & non tantum tegi, seu ad pœnam non imputari. Vnde certum esse constabit, opera iustorum ita æstimari, & reputari, ac imputari à Deo, sicut re vera sunt. Vnde si sint bona opera, imputantur ad præmium, si mala leuia, ad pœnam temporalem, nisi per penitentiam & satisfactionem deleantur; si peccata grauiora ita imputari, vt ipsam iustitiam destruant, donec per penitentiam reparetur.

Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium est, & diuinæ bonitati valde repugnans. Non potest enim non displicere Deo peccatum, vt peccatum est; nam odio est Deo impius, & impietas eius. Item repugnat diuinæ iustitiæ, eò facilius remittere, vel non imputare peccata, quo maiori fiducia in ipsomet Deo fiunt, quasi ipse dederit licentiam peccandi promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana & ficta est talis promissio: nulli enim in testamento nouo habetur magis quam in veteri; imò ait Paul. Roman. 2. Secundum Euangelium Deum esse indicaturum occulta hominum per Iesum Christum, vtique secundum legem & veritatem, non secundum falsas hominum existimationes. Denique interroga ab his hæreticis, aut homines ante Christi aduentum iustificarentur in fide Christi, nec ne? Nam si negent, magnam iniuriam vniuersali redemptioni Christi inferunt, & repugnant expressis locis sacræ Scripturæ. *Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, sub quo oporteat, eos saluos fieri.* Act. 4. Illum enim solum posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, teste Paul. ad Roman. 3. Si autem asseruerint, semper iustificationem factam fuisse per fidem, vt consequenter loquantur, oportet, vt dicant, semper factam fuisse sine lege & operibus, & per non imputationem cum sola fiducia ex parte hominum; ergo dicere cogentur, etiam iustos in statu legis naturæ, aut veteris non fuisse legi obnoxios, nec peccasse contra illam, etiam si illam transgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis, quid ergo est, quod specialiter Euangelio attribuunt? est ergo impium & vanum tale fundamentum.

CAPVT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ testimonia, quibus hæretici abutuntur.

Supereſt vt testimonia Scripturarum expendamus, quæ in fauorem sui erroris hæretici adducunt. Primum sumitur ex verbis Pau-

9.
Fit satis fundamenti hæreticorum.

10.

Rom. 2.

Act. 4.

Rom. 3.

1.

1. Obiectio hæreticorum.

ex 1. ad Ti-
mot. 1.Alij qui ex-
ponunt lo-
cum Pauli de
lege veteri,
qua iustus, id
est, Christia-
nis iustus non
est imposita.Excluditur
expositio.

2.

Legem non
esse positam
iusto quoad
vim coacti-
uam, esse ta-
men quoad
directiuam
communis est
expositio
D. Thom.
Caietan.
Soto
Veg
Salmeron.
Bellarm.
Obiectio.

Solutio.

3.
Rasq. diff.
166. c. 2.

li. 1. Timot. 1. *Iusto non est lex posita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita ut sensus sit, illam non esse positam iustis, id est, Christianis per gratiam iuste viuentibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, ut corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctrinam de lege tradebant, & ideo ipse subdit, bonam esse legem, utique scriptam, illam tamen non esse imponendam iustis, quia non est iusto posita. Sed expositio non satisfacit; tum quia licet sit verum, Paulum loqui de lege scripta diuina, tamen sententia eius de se vniuersalis est, & eandem rationem habet in omni lege, ut constabit. Tum etiam, quia per *iustum* non possumus intelligere solos iustos legis Euangelicæ, sed absolute iustos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est. Nam Paulus absolute loquitur de iusto, distinguendo illum ab iniustus, & transgressoribus. Ex illa verò sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligauerit iustos illius populi, pro quo lata est; ergo verba illa, *Iusto non est lex posita* non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant iustum. Imò ad hominem argumentari possumus contra eosdem novos hæreticos. Quod necesse sit, ut fateantur legem esse impositam tali iusto, qualem ipsi confingunt, quia ille potest esse fornicarius, & periurus, &c. & tamen Paul. ait, huiusmodi hominibus legem esse positam.

Quid ergo est, iusto non esse legem positam? Communis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directiuam, sed quoad coactiuam: nam lex posita est ad obligandos etiam iustos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. Ita D. Thomas d. q. 96. art. 5. ad 1. & ibi Caiet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de Natura, & Grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmeron disp. 2. epitt. 1. ad Tim. 1. Bellarm. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis; ergo si iustus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiua legis non cadit in illum; sicut princeps agens contra legem non incurrit pœnam eius, quia non comprehenditur sub lege quoad vim coactiuam, sed quoad directiuam tantum. Respondetur negando consequentiam; non enim in eo sensu dicitur, iustos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiua eius, sed quia de tacto non coguntur, sed spiritu Dei ducti valde voluntarie legi obsequuntur. In tabis; quia hoc modo etiam dici potest; legem non esse positam iusto quoad vim directiuam, quia ita operatur iustus bonum ex amore iustitiæ & honestatis, ut non sit minus illud operaturus, etiam si lex illi non imponatur. Respondetur non esse similem rationem; tum quia lex quoad vim directiuam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria iustis, tum etiam, quia sæpe honestas actionis per se pendet à lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideo secusa coactione legis, obligatio eius directiua est per se necessaria, ut voluntas iusti ab intrinseco moueatur secundum legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actum, sed alium, quia omittere talem actum, tunc non esset malum.

Aliqui verò moderni impugnant hanc com-

munem doctrinam, solum quia multi sunt iusti qui mouentur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, ut de incipientibus constat ex Trident. sess. 6. cap. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Ioan. 1. Epist. cap. 3. foras mittere timorem; ergo imperfecti in charitate sæpissime mouentur ex timore pœnæ, ergo pro maiori parte ponitur lex quoad vim coactiuam etiam iustis, & in eis suam virtutem exercet. Nec satisfacit quod aliqui respondent, cum dicitur, iusto non esse legem positam, intelligendum esse tantum de perfectis. Hoc enim non consonat contextui Pauli: nam statim subiungit, *sed iniustus*; at imperfecti non possunt dici iniusti; ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli rectè intelligi potest formaliter (ut sic dicam) & quantum est ex parte iustitiæ, sicut Ioan. dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, utique si prout natus est operetur, ita etiam iustus, quantum est ex parte iustitiæ non indiget coactione legis, nec illa mouetur. Quod videtur sensisse Caiet. ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cum medium legis sit pœna, & iustus, quatenus iustus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur. quod iusto non est lex posita.* Fauetque Augustinus de Spiritu, & littera cap. 10. dicens, *Iniustus legitima lege utatur, ut iustus fiat, quod cum factus fuerit, ea iam non utatur tanquam vehiculo, cum peruenerit, vel potius tanquam pædagogico, cum eruditus fuerit.* De omni ergo homine iam iustificato, ut talis est, intelligit, illi non esse legem positam, utique ut vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autè lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit. Vnde de iusto subiungit, illi esse necessariam legem, *Non quia iniustus ad iustificandam gratiam perducatur, sed quia legitime iam iustus utatur.*

Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam alijs verbis tradidit Augustinus conc. 111. in Psalm. 118. ubi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine, &c.* dubium proponit, an Dauid, cum hoc petebat, esset iniustus, vel iustus: nam primum dici non potest, cum proximè ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum; si verò dicatur secundum, quomodo Dauid petebat, sibi legem poni, quam Paulus negat poni iusto.* Et respondet, *Eo modo non ponitur iusto, quia posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundum vetus testamentum, & infra in summa dicit, iustum Dauid petiisse sibi poni legem, sicut sanctis filiis libera, vel sicut postea Deus promissit, Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Ierem. trigesimo primo, & Hebr. cap. octauo, & infra ait, petiisse legem, *quam faceret diligendo, non in timoris angustiis.* Nam qui timore pœnæ (ait) opus legis facit, inuitus facit & cat. Intelligit ergo legem, ut terret, cogit, & inuitum inducit, non esse positam iusto: hoc autem est, quod scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactiuam; & hanc totam sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. In eadem sententia est Ambrosius libro tertio Officiorum capite quinto, cum dixisset, iustum non minus vitare peccatum, si possit latere, quam si non possit, *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est, subiungit, Denique lex non iusto est posita, sed iniusto, quia iustus legem habet memis*

Tridentin.
sess. 6. c. 6.

Caiet.

August.

5.
Inducatur
probabilis di-
cta expositio
Aug.

Anselm.

Ambros.

sua,

Arist.

sue, equitatis; ac iustitia sue normam, ideoque non timore culpa reuocatur à culpa., sed honestatis regula. Quomodo dixit Aristot. libro primo Rhetoricorum capite decimo quarto. Eum esse vituperandum, qui iustitiam secundum leges scriptas solummodo seruat: nam scripta (inquit) coacti seruant; melior autem, qui non coactus iustus est.

6.

Legem iusto non esse positam, quia illi nocua non est, al. exponunt

Anselm.

Alia expositio est, iusto non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nocua, sed utilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, Bonam esse legem, si quis ea legitime utatur, quasi subintelligens, ei esse onerosam, & suo modo nocuam, qui male illa utitur. Ut significat Anselm. nam ita exponit, Scientes quia iusto non est lex posita, id est, imposita, ut supra illum sit; in illa enim est potius quam sub illa; quia non sua vita uiuit cui coercendi lex imponitur: iniustus uero sub illa est, quia sua vita uiuit, cui coercendi lex imponitur. Clarius expressit hunc sensum Saluian. libr. 5. de Prouident in principio, ubi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non seruant illa, quia grauius punientur, quam si illa ignorarent, respondet, non legem nocere, sed mores, & ad hoc adducit dicta uerba Pauli, & subiungit, Iustus esse incipe, & eris liber a lege, id est, à pœna legis, Quia non potest venire lex contra mores, quæ tam habetur in moribus. Et infra expendens, quod Paulus ait legem esse positam iniusto, scelerato, & si quid aliud sana doctrina aduersatur concludit, Ac per hoc non tam lex tibi, o homo, quam tu legi aduersaris, nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem male uiuendo agis. Hanc etiam interpretationem amplexus est Diuus Augustinus ad Galat. 2. & Diuus Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos postea secutus est Diuus Thomas ad Timoth. 1. lect. 3. Potest uero hæc expositio ad priorem reduci, nisi quod hoc modo, legem non esse positam iusto, idem est, quod non aduersari iusto, & non punire illum: iuxta priorem autem expositionem, legem non imponi iusto, idem est, quod non propter illum pœnam minari; utrunque autem est, non exercere in illum uero, vel alio modo suam vim coactiuam.

August.

Bernard.

D. Thom.

Probabilior expositio legem iusto non esse positam id est, non propter iustum latam, sed propter iniustos.

Galat. 3.

Chrysost.

Hieron.

Sed licet hæc probabilia sint, & in se uera; forte pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa, quod fuerit lex timoris, vel quod puniat peccatores, & non iniustos, quod commune est omni legi, & tam clarum & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerare, legem illam non esse per se datam propter iustos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Iudæos à peccatis idololatriæ, & alijs uitijs, ad quæ erant maximè propensi. Cui expositioni subscribit Epiphani. libr. 2. contra Hæres. hæres. 66. ad finem explicans hunc locum Pauli Quandoquidem, inquit, iusto non est lex posita, iniquus ergo est iustus? absit. Sed quoniam anticipauit iustum perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra iustum, qui fecit legem; uerum posita est contra eos, qui deliquerunt, iudicans iniquos; sicutur & testamentum, iubet enim homicidas occidi, &c. Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. 3. Quid igitur lex propter transgressionem posita est, id est, occasione transgressionum, & ad coercenda hominum uitia fuit posita, ut Chrysostom. tam ibi ad Galat. 2. quam hic primo ad Timoth. & alij Græci, & Hieronymus exponunt. Vel potest exponi

A cum Augustino, propter transgressionem, id est, ut manifestaretur peccatum, & hominum fragilitas ad uincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat uanos legis Doctores, qui non intelligebant, neque quæ loquerentur, neque ea, quæ affirmabant, subiungit, hunc defectum esse ex parte eorum, non ex parte legis, quia lex bona est, si quis ea legitime utatur. Et consequenter adiungit, quid necessarium sit ad ea legitime utendum, nimirum, Scientes quia lex iusto non est posita, id est, non occasione iustorum, qui illa non indigebant, sed propter iniustos, idololatrias, &c. Subintelligens, si quis hoc sciat, legitime uturum lege, ut D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quam quod ei conuenit: non enim est data propter suam perfectionem, sed ut per illam ostenderetur hominum propensio ad peccandum, & ut esset pædagogus homines ad Christum ducens, & custodiens Conclufos in eam fidem, quæ reuelanda erat, ut dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optimè expositio Augustini in dicto lib. de Spiritu, & litera, cap. 9. & 10. & illam etiam attingit Chrysost. Homil. 2. in dictam Epistol. quem I. heophyl. & alij sequuntur; quamuis primam etiam expositionem admittant. Addi etiam potest, sententiam illam, Iusto non est lex posita, uideri sumptam non solum ex peculiari facto legis ueteris quamuis ad illud rectè fuerit accommodata; sed etiam ex generali conditione legum, quæ frequentius ponuntur ad coercenda uitia, quam ad studia uirtutum promouenda. Nam, ut ibi Diuus S. Thom.

D. Thom.

August.

Chrysost.

Theophyl.

S. Thom.

Cicero.

B Thomas ait, Si omnes essent iusti, nulla necessitas esset dari legem, quia omnes essent sibi lex. Sic etiam dixit Cicer. lib. 2. de Legib. Leges improbos supplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.

C Sed contra obijci potest: nam homini in statu innocentie posita fuit lex non comedendi de ligno uitæ, & statim posita est cum minatione pœnæ mortis. In quacumque die, &c. Genes. 2. & tamen tunc homines erant iusti, & innocentes, quia nunquam peccauerant; ergo lex etiam quoad vim coactiuam non solum ponitur iusto, sed etiam ponitur sine occasione peccati, nec propter coercenda peccata. Et tunc similis obiectio fieri potest ex lege Circumcisionis posita Abraham iam iusto Genes. 17. Ad hæc uero facile respondere possumus, concedendo, non esse necessarium, ut leges omnes imponantur occasione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam uirtutem; neque id negauit Paul. Sed loquendo de lege scripta dixit, illam esse datam illa occasione, quod uerissimum est, & similiter est uerum, leges humanas frequentius ferri propter coercenda uitia; non est tamen hoc semper necessarium, nec de ratione legis.

8.

Obiectio.

D Vnde in priori exemplo posita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, subiectionem, & humilitatem, & alias uirtutes, ut rectè notauit Aug. in Gen. de præcepto primis parentibus imposito. Oportebat, inquit, ut homo ab aliquo prohiberetur, ut esset ei uirtus merendi obedientia. Quod uero addita fuerit comminatio, non fuit, quia homo ex vi perfectionis illius statutus illa indigeret, sed alijs de causis, ut ad exagrandam grauitatem præcepti, à cuius obseruantia bonum totius nature pendeat, & propter mobilitatem liberi arbitrij frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deferre, & se ab illa subtrahere, sicut fecit. Et ita non est negandum comminationes fieri iustis, & esse

Aug.

Ratio tunc facta fuit comminatio primis parentibus uolantibus præceptis in paradiso.

& esse vtilis illis, sed solum dicunt auctores supra citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipue moueri, si vt iusti sunt operentur. Idemque accommodari potest ad legem Circumcisionis, de qua minor est difficultas, quia illa data fuit occasione peccati, & in remedium eius.

9. Addi denique potest, cum dicitur lex non imponi iusto, proprie intelligi de lege externa, & scripta, quæ ponitur præcipue ad renouandam legem, quæ deberet esse scripta in cordibus, & est quasi oblitterata, seu obliuioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec scribitur in tabulis, vel membranis, nisi propter peccatores, qui sine illa tanquam sine lege viuerent, vt rectè docuit Bellarm. lib. 3. de Statu peccati cap. 1. allegans in eam sententiam Ambrosium in id Psalm. 36. *Lex Dei eius in corde ipsius, Vbi sic ait, In corde iusti lex Dei est. Quæ lex? non scripta, sed naturalis; iusto enim non est lex posita, sed iniusto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege scripta, quatenus est renouatio legis, quæ debet esse scripta in corde. Et idem significauit Augustinus circa illa verba Psalm. 1. *In lege Domini voluntas eius*, adducens etiam dicta verba Pauli, & subiungens, *Aliud est lex, quæ scribitur, & imponitur seruienti, aliud est lex, quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exterius ad renouandam legem naturalem, seu internam, sed omnino de nouo ponitur, nihil vetat, quin ponatur sine vlla occasione peccati, & æquè pro iustis, ac pro iniustis, non solum quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportionem commune est) sed etiam quoad occasionem, vel peculiarem intentionem legislatoris in ponenda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renouatio eius, quæ erat in corde, sed fuit determinatio specialis, quæ pro iustis sine vlla occasione peccati constitui potuit.

10. *Secundò principaliter obijciunt hæretici verba Pauli ad Galat. 5. Si spiritu ducimini non estis sub lege.* Iusti autem spiritu ducuntur: nam desideria carnis non perficiunt, quæ sine ductu spiritus vitare non possent, vt ibidem significatur; ergo non sunt sub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc testimonium duo à nobis explicanda sunt. Primum, de qua lege Paulus ibi loquatur; secundum, quid sit esse sub lege; inde enim facile constabit, quid sit etiam non esse sub illa. Circa primum Ambros. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, seu fomitis, quia præmiserat Paul. *Spiritu ambulate, & desideria, seu concupiscentiam carnis* (vt legit Ambrosius) *non perficietis*; concupiscentia autem lex fomitis est, & ita intelligit Ambrosius, ibi Paulum opposuisse legem spiritus legi fomitis, & ideo postea dixisse, qui spiritu ducuntur non esse sub lege fomitis. Veruntamen quia ibi non disserit Paulus de concupiscentia sub nomine legis, & quia inferius post enumeratos fructus spiritus, subdit, *aduersus huiusmodi non est lex*, quod de lege fomitis intelligi non potest, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem scriptam, ideo cum communi sententia supponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, seu scripta.

11. Quia verò lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari potest, sub qua ratione de illa loquatur. Et quidem

A Hieronym. Epistol. 89. ad August. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam coniungit cum eo præcedentia verba, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, vbi constat, sermonem esse de lege cæremoniali, quam statim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & iustificationes, in quibus non viuerent*, vt dicitur Ezech. 20. Et hanc expositionem vt probabilem sub disunctione ponit Caiet. in eodem loco.

Alij verò sentiunt, illa verba intelligenda esse de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè antè dixerat, *Omnis enim lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Quod præceptum morale est, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, nisi ex inordinata concupiscentia temporalium bonorum, subdit, *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*, quasi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupisces*, quod etiam morale est, & deinde adiungit, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; vtique sub lege diligendi proximum, & non concupiscendi inordinatè. Atque ita August. lib. de Natura, & Grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege *Non concupisces*. Et clariùs Epist. 19. ad Hier. rescribens ad eius epistolam, vbi referens paulò antè, & tacitè corripuens expositionem, quam ipse indicauerat, inquit, *Neque enim hoc propter circumcissionem arbitror dicere, nec propter sacrificia, &c. Sed hoc ipsum etiam, quod lex iubet, Non concupisces, quod fatemur certè Christianos debere obseruare.* Et hæc expositio vera est, si ita intelligatur, vt non de solis præceptis moralibus intelligatur, sicut nec de solis cæremonialibus, sed simpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negasse Hieronymum citato loco, vt statim dicam.

Circa secundam dubitationem, Ambr. supra, esse sub lege, idem esse significat, quod esse sub dominio legis, seu minari à lege. Quia verò per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, secundum illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiscentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege*, id est, *Qui ducem habet Spiritum Sanctum, non errat, lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit, iusto non est lex posita.* Quæ expositio non displiceret, si lex posset in illo sensu accipi; tamen quia hoc non stat cum antecedentibus verbis, nec cum sequentibus; nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expositionem omittimus.

Supponendo ergo ibi esse sermonem de lege Dei, obijcit ibi Hieronym. Quoniam si illi, qui spiritu ducuntur, non sunt sub lege; ergo vel Moyses, Aaron, Iosue, Dauid, & similes non fuerunt spiritu ducti, vel non fuerunt sub lege. Item Paulus spiritu ducebatur, & multò magis Christus, & tamen vterque dicitur factus sub lege Galat. 4. 1. Corinth. 9. Quæ obiectio, præcipue videtur mihi convincere contra hæreticos, non esse sub lege, non necessariò significare idem, quod non obligari lege: nam Ioannes Baptista, Simeon, & similes iusti ducebantur spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa obiectio, vt fateamur illam particulam *sub lege*, non eandem significationem habere semper in Paulo, etiam respectu eiusdem legis. Prima ergo expositio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. est, eum, qui spiritu ducitur, non

telligens per legem, legem cæremonialem.

Caiet.

12.

exposito Augustini intelligens per legem, iam cæremonialem, quam moralem.

August.

Vltima expositio duas præcedentes connectens.

13.

S. Ambr.

14.

Obiectio Hieronymi.

Prima expositio loci est iustis non esse

esse

se sub lege
terrente &
minante.
Aug.

Chrysof.
Theophyl.
D. Thom.
Anselm.
Beda.
Caiet.
Adam.

15.
Secunda ex-
positio est,
non esse sub
lege illos, qui
legem non
violant.
D. Aug.
D. Hieron.

Beda.

Anselm.

Adam.

esse sub lege terrente, atque minante, quia iam amore ducitur, & non timore. Ita August. d. cap. de Natur. & Gratia. Vnde idem Augustin. enarrat in Psal. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas eius*, notat esse aliud esse in lege, aliud, sub lege; *Qui est in lege secundum legem agit; qui est sub lege secundum legem agitur*; ille ergo liber est, iste seruus. Et eandem expositionem indicant Chrysofom. & Theophil. licet fortasse aliud intendentes, vt statim dicam. Eandem sequuntur D. Thomas, Anselm. Beda, Caiet. Adam. & multialij, estque valde probabilis & sufficiens.

Altera expositio esse potest, vt esse sub lege, idem sit in dicto loco, quod non damnari lege, & non esse reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obseruant; qui autem ducuntur spiritu seruant legem, etiam quoad illud præceptum, *Non concupisces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat August. dicta epistol. 19. ad Hieronymum dicens, *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, &c.* Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamuis priorem expositionem magis probare videatur. Anselm. etiam vtramque referans, hanc ponit vltimo loco, sicut & Adamus. Potestque suaderi ex verbis, quæ paulò inferius post numeratos fructus Spiritus Sancti Paulus subiungit, *Aduersus huiusmodi non est lex.* Quasi diceret, qui hæc operatur non est sub lege, quia non habet illam sibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem est expositio, illi tamen non libenter assentior, quia sententia illa in illo sensu nihil referre videtur ad intentionem Pauli, nec ad causam, quam in illo loco tractabat: quamuis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu Sancto ducitur, posset illum obligare, sicut de Moyse, & de Prophetis argumentabatur Hieronymus. Item quia simplicius & proprius possunt illa verba explicari sine vilo incommodo, vt dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu Sancto non est sub lege naturali, nec sub lege Euangelica, quod Paulus; credo, non dixisset.

16.
3. Expositio
probabilior
est non esse
sub lege idem
esse, ac non
subdi legi
scripta, & il-
la non indi-
gere.

Galat. 4.

Galat. 5.

Tertiò igitur possunt illa verba simpliciter accipi, vt non esse sub lege, sit non subdi legi scripta, vt scripta est, ex necessitate, seu non indigere illa, qui sensus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipse enim persuadere volebat, nunc non esse fidelibus necessariam legem Moysi; neque ab eis esse seruandam, vt constat ex fine totius Epistolæ, & ex discursu præcedentium capitum, & præsertim ex verbis illis c. 4. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis, &c.* Vbi esse sub lege non significat, sub pœna vel damnatione contineri, (sed solum esse sub obligatione eius, & sub obseruantia illius tanquam necessariæ ad salutem, vt videtur per se notum. Hunc ergo scopum prosequens Paul. incipit cap. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri; & post multa, Vos (inquit) in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Quibus verbis docet, ita esse Christianos liberos ab obligatione legis Moysi, vt tamen non sint liberi à lege diuina naturali honestè viuendi, & secundum rationem, non secundum carnis concupiscentiam. Et hac occasione declarat, summam huius legis naturalis in lege charitatis positam esse, & concupiscentiam carnis adiutorio diuini spiritus esse vincendam, & deinde subiungit, *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Ac si diceret, quamuis ne-

A cellarium sit, spiritu vincere concupiscentiam, non ideo estis sub lege, vtique scripta in tabulis, quia lex scripta in corde vobis sufficit, & illa regimini; inò & obligamini non speciali legis obligatione, aut monitione, & ideo subiungit, *Manifesta autem sunt opera carnis, &c.* Ac si diceret, iam non indigetis lege monstrante turpitudinem talium operum, & non adiuvante ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monstrat illa, & iuuat ad illa vitanda: nam (vt adiungit) *Fructus spiritus est charitas, &c.* & alij, quos numerat, & vt ostenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *aduersus huiusmodi non est lex, ac si diceret, hæc talia sunt, vt lege non prohibeantur, nec prohiberi possint, quia non potest esse discordia inter spiritum & legem, vt ibi exponit D. Thomas; vel si pronomen illud Huiusmodi referatur ad personam, optimus sensus erit, aduersus eos, qui hos fructus faciunt, nihil habet scripta lex, nec potest illos damnare; non solum quia faciunt quæ illa præcipit; verum etiam si alia, quæ præcipit, non faciant, vel etiam si hæc ipsa non faciant ex inductione talis legis, sed ex spiritu fidei, qua Christo adhærent, & propter quem carnem suam crucifixerunt tum vitijs & concupiscentijs.*

Atque hunc sensum apertè indicat Chrysof. ibi: nam post illa verba, *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege*; interrogat, *Quanam est hæc conscientia?* respondet, *Maxima quidem, & euident. Etenim qui spiritum vt oportet habet, per hunc extinguit omnem concupiscentiam; porro qui liberatus est ab his, non eget legis auxilio, &c.* Et infra, *Quamquam lex erat loco spiritus iuxta suas vires, priusquam spiritus adueniret, non tamen ob id oportet manere in paedagogo, tunc quidem merito sub lege eramus, vt metu castigaremur concupiscentias, non dum prodito spiritu: nunc verò posteaquam venit gratia, quæ non solum iubet ab illis abstinere, sed etiam ad altiora prouehit, & ad altiore viam rationem, quid opus est lege? Et insequentibus semper hunc sensum prosequitur; & verba illa; *Aduersus huiusmodi non est lex*, ita exponit, *Quid enim præcipiat illi, qui omnia in se habeat, etiam perjectam philosophiam magistram charitatem?* Et idem ferè habet Theodor. & clarius Theophylact. Hieronymus etiam in breuioribus commentarijs ita exponit, *Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est.* Et infra circa illa verba: *Aduersus huiusmodi non est lex*, addit, *Non enim ista prohibuit, sed & qui nouum implet, non est sub veteri testamento.* Similiter locum explicat noster Salmeron in epistola ad Galat. disp. 3. Nec contra hanc expositionem obiectionem video alicuius momenti.*

D Nam ex his facile expeditur obiectio à Hieronymo facta. Nam Sancti veteris testamenti, qui ducebantur spiritu gratiæ, non habebant illam perfectionem ex vi status illius temporis, seu legis, sed in fide Christi venturi, & ideo manebant sub lege quoad obligationem; Paulus autem loquitur de his, qui ratione status, & præsentis gratiæ spiritu ducuntur: nam hi non sunt sub lege scripta, etiam quoad obligationem. Iuxta aliam verò expositionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuisse sub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam; satis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus sub illa sententia. Christus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuisse sub lege: non enim quoad obligationem factus sub illa est, sed quoad obseruationem, vt ex ma-

D. Thom.

17.
D Chryso-
stomus.

Theodor.
Theophyl.
Hieron.

18.
Solutur ob-
iectio Hiero-
nymus supra
posita.

Quomodo
Christus Do-
minus erat
sub lege, &c.

B. Paulus.
S. Hieron.

teria subiecta est manifestum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non simpliciter de se dixisse, *Factus sum sub lege*, sed addidisse, *is, qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, &c.* vbi potius simpliciter negat, fuisse se sub lege, vtique quoad obligationem: dicit tamen se fuisse quasi sub illa, quia interdum ita obseruauit illam, ac si illa teneretur, vt ludæos lucri faceret. Videtur autem ibi Hieronym. in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quod illi etiam non essent simpliciter sub lege, sed quasi sub lege; sed loquendo consequenter prior, responsio solidior est.

19. Denique ex dictis satis constat, quocunque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus iusti noui testamenti, quantumuis spiritu diuino moueantur, sub lege aliqua sint quoad obligationem eius, & hoc supponere sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imo ex eodem loco Pauli euidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit. *Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur.* Certe si lege aliqua non tenerentur ad cauenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cælorum. Et alia eiusdem loci verba statim ponderabimus.

20.
3. Obiectio
hæreticorum
ex loco ad
Roman 6.

Esse sub lege hoc loco idem est, ac esse sub imperfectio- ne legis scripta obligantis subditos, non vero adiuuantis.

21.
Chrysost.
Theodor.
Theophyl.

D. Aug.

Anselm.
Beda.
Adam.
Caiet.
Tolet.
Pereira.
Salmeron.

Tertium testimonium hæreticorum est illud ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Quæ verba secundum se spectata easdem possent habere interpretationes, sed iuxta planum contextum alius est sensus illorum facillimus. Nam sine dubio loquitur Paulus de lege scripta, & esse sub lege, non solum ibi significat esse sub obligatione legis, quamuis hoc etiam includat, seu supponat, sed specialiter exprimit, esse sub imperfectione legis præcipientis, & non iuuantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos esse à peccatis in Christo; vnde illos admonuit. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius; & infra: Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adiungit. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ac si diceret; non enim estis in statu, in quo lex præciperet non concupiscere, & non iuuabat, sed estis sub gratia, quæ interius ad id seruandum mouet, & exterius iuuat.

Sic Chrysost. ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt. *Corpus nostrum ante Christi aduentum facile à peccato expugnari potuit; neque enim spiritus aderat, qui succurrere; neque baptisma, quod mortificare posset, &c. lex erat iubens tantum, nihil tamen auxilij afferebat, gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.* Est etiam expressa sententia Augustini lib. de Continen. c. 3. dicentis. *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex iubet (vtique quoad moralia) faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et lib. de Grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia, non quia lex mala sit, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando, gratia quippe adiuuat, vt legis quisque sit factor, sine qua gratia, sub lege positus, tantum erat legis auditor.* Eandem expositionem sequuntur Anselm. Beda, Adam, Caiet. & benè Tolet Pereira. Item noster Salmeron in Epistol. ad Rom. cap. 6. disp. 4. Nec occurrit difficultas vlla. Mirumque est, quod hæretici abuti audeant hoc loco, cum Paulus statim quasi respondens eorum impudentiæ, subiungat. *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Et similem sententiam habet in princi-

pio capitis, & in fine concludit, *stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, constituendo ergo fideles sub gratia, & non sub lege scripta, eiusque imperfectione, non dicit esse immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, si ea committant, sed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior est illis.

Quarto obijciunt hæretici illa testimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, vt Galat. 2. 4. & 5. 2. Corint. 3. Iacob. 1. & 2. quæ testimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc verò falsa explicatio specialiter destruit veritatem legis gratiæ, quam infra libro 10. specialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et idèd nunc breuiter respondemus, in primis ex illis locis colligi non posse, in eis esse sermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non dicitur, sed generatim est sermo de libertate, & aliunde sensus est tam absurdus, & tam contrarius omni rationi & pietati, & alijs scripturarum testimonijs, quæ docent obligari fideles ad vitanda peccata, & ad honestè operandum, vt statim per se sit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quod libertas multiplex esse potest, & à seruitute peccati, & à seruitute timoris, & à reatu pœnæ, & cuiuscunque mali, & à legis obligatione, & vel in particulari vnus legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc postremum sensum eligunt. Dico autem, ex eisdem locis apertè constare, non in hoc sensu sumi libertatem Christianam, sed in aliquo ex alijs.

Nam ad Galat. 2. verba sunt. *Subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent;* constat autem euidenter ex his, quæ in eodem capite sequuntur, seruitutem illam, ad quam fratres illi subintroduciti volebant Christianos redigere, fuisse obseruationem legis Moysei, quia cogeabant Christianos iudaizare; ergo libertas illa, quam habemus in Christo Iesu, prout de illa est sermo in illo loco, solum est libertas à iugo & obligatione legis Moysei, vt bene explicat Salmeron ibidem. In cap. autem 4. eiusdem Epistolæ, verba sunt. *Itaque fratres non sumus filij ancillæ, sed liberæ, quæ libertate Christus nos liberauit.* Quæ verba sunt conclusio totius discursus, præcipue ab illis verbis. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, &c.* quam ostendit fuisse legem seruitutis, & idèd populum, cui data est significatum esse per filium ancillæ; ergo apertè loquitur de libertate populi Christiani, quam habet à iugo & seruitute illius legis. In cap. autem 5. verba sunt. *Vos in libertatem vocati estis fratres.* Statim verò declarat qualis sit hæc libertas, adiiciens. *Tantum ne libertatem in occasionem dæmonij carnis.* Non est ergo prophana libertas, quæ omne iugum legis auferat, & licentiam præbeat quilibet operandi; sed est libertas spiritualis, quæ fit, vt spiritu ducamur, & non simus sub lege, vt statim dicitur, & iam explicuimus.

At verò 2. Corint. 3. verba sunt. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas;* quæ secundum se sumpta possunt optimè exponi de libertate à seruitute peccati, & de libertate ab spiritu timoris seruilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus Sancti gratia, & motio ab hominibus his oneribus, seu dominis nos liberat. Prout verò in illo loco dicta sunt à Paulo intelligenda, videntur de libertate à velamine obsecrationis, & duritie cordis, & possunt extendi, simulque intelligi de

22.
4. Obiectio
hæreticorum
ex varijs lo-
cis noui tes-
tamenti.

23.
Expenditur
locus Pauli
ad Galat 2.
in quo Apo-
stolus loqui-
tur de liber-
tate à lege
veteri, à qua
liberi Chris-
tiani.

Galat. 4.

Galat. 5.

24.
Explicatur
locus Pauli
2. Corint. 3.
de libertate
à velamine
obsecrationis,
vel à seruitu-
te legis.

liber-

libertate à seruitute legis veteris. Dixerat enim. A
Vsq̃ue in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen
positum esse super cor Iudeorum, vt scilicet, non vi-
deant testamentum illud iam esse euacuatum, &
addit, velamen illud esse auferendum ab illo
populo; Cum conuersus fuerit ad Dominum, & sub-
dit: Dominus autem spiritus est, & vbi spiritus Domini,
ibi libertas, vtrique ab illo velamine. Nam spiritus
Domini est, qui liberat à iugo legis, sicut alibi di-
xit: Si spiritu ducimini, non estis sub lege; & idè
idem spiritus Domini, qui talem dat libertatem,
dat etiam lumen ad cognoscendam illam, ac
subinde aufert velamen, quod veritatem illam
occultabat, & idè concludit, Nos autem reuelata
facie gloriā Dei speculantes, &c. Quod totum vnico
verbo eleganter complexus est Chrysost. Hom.
7. dicens; Libertatem autem dixit, habita ratione pri-
stina seruitutis. Et ita intelligunt omnes Catholici
Scriptores. Neque est cur libertas spiritus intelli-
gatur esse ab omnis legis obligatione, quia nec
Paulus hoc dicit, nec pertinet ad perfectionem
vel dominatum spiritus: nam in Angelis, & A-
damo, & in omnibus iustis fuit spiritus, & in il-
lis non fuit talis libertas, vnde potius repugnat
perfectioni, & sanctitati, ac dominationi diuini
spiritus.

Loca autem Iacob. 1. & 2. contra ipsos hæreti-
cos conuincunt: nam in cap. 1. illam, quam vo-
cat legem perfectæ libertatis, supponit, esse ve-
ram legem obligantem ad opus, & idè conclu-
dit, illum fore beatum, qui in ea permanferit,
& fuerit factor operis, id est, qui illam seruauerit.
In cap. autem 2. significat, per legem illam li-
bertatis esse homines iudicandos. Sic loquimini,
dicens; & sic facite, sicut per legem libertatis incipien-
tes iudicari: videtur autem loqui de lege charita-
tis, quam paulò antea, regalem, vocauerat; suppo-
nit ergò aperte, Christianos esse subiectos legi.
Cur autem illa vocet legem perfectam, regalem, &
libertatis, in libro vltimo, de lege gratiæ disputan-
do, dicetur.

CAPVT XX.

An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex illa sit?

EXplicata natura legis, & omnibus causis, &
Effectibus eius, solum superest dicendum de
mutatione legis. Veruntamen quia hæc pro-
prietas non est communis omni legi, idè me-
lius tractabitur de singulis in particulari, in eis
declarando, an modum aliquem mutationis ad-
mittant. Hic ergo solum præmittemus quasdam
generales regulas, & explicationes terminorum,
vt facilius sit postea doctrina in singulis legi-
bus. Primò igitur supponimus ex dictis legem
indefinitè latam de se non mutari. neque eius
obligationem cessare propter solam temporis
diuturnitatem, si alia causa mutationis non
interueniat. Probat, quia lex de se perpetua
est; ergo propter solam temporis durationem
non mutabitur, nisi aliunde tollatur. Dices, ali-
quando lex inuoluit, seu præscribit certum ter-
minum suæ obligationis. Respondetur primò,
idè loquutos nos fuisse in assertionem de lege in-
definitè lata. Secundò addimus, illud solum ha-
bere locum in aliqua lege positua. & rarum es-
se, & quasi præter naturam perfectæ legis, vt su-
pr. dictum est, & idè simpliciter affirmari pos-
se, moraliter loquendo, non cessare propter so-
lam temporis diuturnitatem. Eo vel maxime,

quòd cum lex esse debeat rationabilis, & iusta,
nunquam præscribet certum terminum suæ du-
rationis, nisi quia in illo termino, seu fine tem-
poris cessabit vel iustitia legis, vel potissima ra-
tio, quæ mouit legillatorem ad ponendam illam,
& ita nunquam oritur propriè mutatio ex solo
temporis decursu, sed ex aliqua alia mutatione,
quæ cum illo coniungitur.

Secundò dicendum est, mutationem legis du-
pliciter accidere posse. Vno modo quasi ab in-
trinscco ex defectu materiæ, seu causæ conser-
uantis. Secundò ab extrinscco per actionem cō-
trarij agentis. Quia assertio non est vniuersaliter
accipienda, ita vt sentius sit omnem legem esse
mutabilem his modis, quia non ita est; aliqua e-
nim esse potest immutabilis, & aliqua potest mu-
tari vno modo, & non alio: solum ergo indefi-
nitè dicimus, in lege habere locum illos duos
modos mutationis. Et ita declarari potest pri-
mò, quia lex se habet admodum cuiusdam acci-
dētis, quatenus est in subditis, vel illos obli-
gat, seu debitores constituit: accidens autem illis
duobus modis in generali mutari potest, aut de-
strui, vt constat ex philosophia, idem ergo erit
cum proportionem in lege. Secundò probatur de-
clarando in particulari vtrumque membrum.
Ratio prioris membri est, quia lex requirit cau-
sam quasi materialem, circa quam versetur, &
idè si illa desit, cessabit obligatio legis; vt si
omnino subditi desint, cessabit obligatio legis,
licet ipsa possit manere in mente legillatoris: sed
hæc mutatio nihil ad moralem considerationem
refert. Habet etiam lex causam efficien-
tem, & ex hac parte solet effectus desinere, seu
mutari per suspensionem influxus, seu non con-
seruationem causæ efficientis. Quia verò efficiens
causa legis, prout est in subditis, seu extra le-
gillatorem, non est nisi voluntas legillatoris,
quæ eadem perseuerare censetur, quamdiu
contraria non interuenit, idè mutationem
legis ex parte causæ efficientis comprehendi-
mus sub illa, quæ fit per actionem contrariam.
Denique habet lex causam finalem, & ex hac
parte maximè censetur lex cessare, seu mutari
ab intrinscco ex defectu causæ finalis, in qua ma-
ximè habet locum illud. Cessante causa, cesset effe-
ctus, cap. Cessante, de Appellat. Veruntamen hic
modus mutationis legis maximè habet locum
in legibus posituiis humanis, quia in naturali
non videtur habere locum, & de diuina positua
est res sub controuersia, & idè in singulis me-
lius explicabitur. Ratio verò alterius partis est,
quia lex accipit suum esse, & vim obligandi per
voluntatem legillatoris; ergo per contrariam
voluntatem auferri poterit, quia supponimus
non deesse potestatem, cum illa sit eadem in le-
gillatore ad vtrumque actū, supposita capacitate
materiæ, vt magis ex sequentibus declarabitur.

Tertiò dicimus, hanc legis mutationem in-
terdum esse, posse purè ablatiuam, seu corruptiuam
per se: aliquando verò esse posse per mo-
dum generationis vnius, quæ sit corruptio alterius.
Declaratur, quia in primis quoties mutatio
legis fit per solam mutationem, vel defectum
causæ necessariæ ad conseruationem eius, tunc
est mera cessatio legis, per carentiam obli-
gationis eius, absque introductione alterius obli-
gationis, sicut corrumpitur lumen per absen-
tiam solis. Deinde etiam si tollatur lex per vo-
luntatem contrariam legillatoris, qui vult le-
gem cessare, tunc etiam habet locum pura sub-

2.
assertio.
Mutationem
legis duplici-
ter accidere
posse, vel per
defectum
causæ conser-
uantis, vel
actionem
contrarij
agentis.

Cap. Cessan-
te.

3.
assertio.
Legem posse
mutari, vel
per ablationem
illius, vel per
ingressum
alterius, qua
illam extin-
guat.

25.
Expenditur
locus Episto-
lae Iacobi de
lege libera-
tis, id est;
charitatis.

1. assertio.
Lex indefini-
tè lata, non
mutatur ob
solam tem-
poris dura-
tionem.
Obiectio.
Solutio.

tractio legis, quia non est necesse aliam introduci ad prioris ablationem. Vnde licet in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quasi immanentem, quia voluntas contraria versari potest circa solam priuationem seu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quasi transeuntem, sed per mutationem priuatiam & ablatiuam legis; ita ergo satis constat prius membrum. Posterius autem locum habet, quando vna lex tollitur per introductionem alterius prioris repugnantis, ut si præceptum ieiunij tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem, aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc potest esse utilis, & postea nociua; & tunc si præcepta sint contraria, necesse est, ut vnum excludat aliud, etiam si id directè non exprimat, quia non possunt simul obligare leges contrariæ, ut per se notum est.

4.
4. assertio
Mutationem
legis, vel pos-
se esse uni-
uersalem vel
particularem,
vel simplici-
ter, vel secun-
dum quid.

Quartò, potest hæc mutatio legis esse vniuersalis vel particularis tantum, seu potest esse mutatio simpliciter, vel secundum quid. Mutatio vniuersalis, & simpliciter erit, quando lex in totum, & simpliciter tollitur, id est, & respectu omnium, sed totius communitatis, quam obligabat, & respectu sui esse, seu durationis, quia simpliciter tollitur, ita ut amplius non redeat. Posset autem fieri mutatio vniuersalis, non tamen simpliciter, sed ad tempus; si pro aliquo tempore suspendatur obligatio legis statim reditura illo transacto, & hanc vocamus mutationem secundum quid, quia re vera lex non simpliciter tollitur, quandoquidem, transacto illo tempore, perseverat, sicut antea sine noua editione vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad vniuersalem obligationem respectu communitatis, aufertur in particulari respectu alicuius personæ seu partis communitatis, ut fieri solet per dispensationes, aut priuilegia. Nam sicut supra diximus, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex iusta causa; ita post latam generaliter legem, potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5.
Varia voca-
bula quibus
legis mutatio
vniuersalis
significatur.

Et iuxta hanc distinctionem sunt impositæ variae voces ad hanc legis mutationem significandas, quas oportet breuiter præ oculis ponere, ut clarius & expeditius in sequentibus loqui possimus. Quædam igitur verba sunt, quæ significant generalem & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantum significant mutationem secundum quid, vel particularem. Prior significatur præcipue per verbum *abrogandi*, legem; tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri varijs modis. Vnus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici reuocatio legis, & interdum vocatur mors legis, ut videbimus infra tractando de lege veteri. Alius est, quando non solum tollitur lex, sed etiam vetatur eius observatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solum mortua, sed etiam mortifera, ut de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus à præcedenti, quia ille consistit solum in ablatione legis, & obligationis eius; hic verò præter illam priuationem addit nouam legem prohibentem id, quod per aliam præcipiebatur.

Tertius modus esse potest, quando non solum prohibetur, quod prius præcipiebatur, sed etiam

A contrarium vel impossibile priori præcipitur, ut si prius præcipiebatur studium tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus est, quam non præcipere studium, & quam prohibere illud; additur ergo in hoc tertio modo nouum præceptum non solum de contradictorio obiecto (ut licet dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus vltimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam nouam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando verò præcedit pura reuocatio, & postea additur noua prohibitio, vel nouum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri, nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à superiori potestate, quia inferior non potest resistere maiori: quando verò fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia iam supponit ablatam priorem legem, ut in abrogatione legis veteris videre licet, & infra suo loco explicabimus. Denique Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam ab abrogatione legis; quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Veruntamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solum per potestatem iurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à successore, qui tanquam idem reputatur. Quando verò ablatio legis fit à superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solum potest pertinere ad vsum vocis, an verò in re sit aliqua differentia infra circa legem humanam dicimus.

Alia sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis visitata est dispensatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietates eius. Dispensare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere vel administrare munus aliquod, habens coniunctam rerum necessarium distributionem. Et ita distributio ipsa beneficiorum Dei, quæ pro ratione diuinæ providentiæ diuersis temporibus fit, dispensatio solet appellari, ut patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo*. Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab eius domino constituitur, ut necessaria familiæ dispenseret, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas est fidelis dispensator, &c.* Et ita in veteri testamento solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiam alicuius temporaliter administrat, ut Genes. 43. & 44. & 3. Reg. 8. Et hæc acceptio est valde visitata in iure civili §. *Reste Instit. de Mandato. l. Urbana. ff. de verò significat.* & multa de illa eruditè congerit Brissonius.

D At in nouo testamento ad altiore, spiritua-lem, scilicet, significationem, vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, iuxta illud 2 Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* & 2. Pet. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei.* Vnde etiam ipsa distributio seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari, 1. Cor. 9. *Dispensatio mihi credita est.* Ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis.* ad Col. 1. *Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem*

Soto.
Irritatio &
abrogatio le-
gis idem sig-
nificat.

7.
Vocabula
quibus mutatio parti-
cularis legis
significatur.

Propria sig-
nificatio ver-
bi, dispensa-
tio.
Ephes. 1.

Luc. 12.

Brisson.
8.

Disputatur
quid signifi-
cet in nouo
testamento
item dispen-
satio
2. Corinth. 4.
2. Pet. 4.

1 Corinth. 9.
Ephes. 3.

Coloss. 1.

tionem

D. Bernard.

tionem Dei, quæ data est mihi. Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de Considerat. cap. 3. Dispensatio tibi super orbeem credita est, non data possessio. Hinc ergo ulterius translata est hæc vox, ad significandum particularem actum huius potestatis administratiuæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur; sic etiam dantur dispensationes voti & iuramenti, de quibus alijs locis dictum est. Ita ergo in præsentī accommodata est vox dispensationis ad significandam particularem mutationem legis, per relaxationem obligationis eius circa unam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & idcirco liberatio unius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est. Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, ut à tali onere eximatur, idcirco genus hoc mutationis interdum necessarium, aut conueniens est. Vnde dispensatio tunc propriissimè fit, quando obligatio legis, quæ antea & communitatem, & talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cum maneat lex, communitatem obligans circa eandem materiam.

Quando exerceatur propria dispensatio in lege.

9. De mutatione legis quæ fit per commutationem vel compensationem.

Tom. 2. de Rel. tract. 3. libr. 6.

Quid sit permissio in materia legis.

Quid significet nomen, licentia.

Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum communitatis seu compensationis, quæ re vera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram priuationem (ut sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio vel compensatio, ut quando alicui relaxatur ieiunium cum onere recitandi rosarium, vel quid simile & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, seruata proportione; & idcirco de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. Hic demum aduertiri potest, solere hanc mutationem vocari nomine permissionis, & licentia, quæ tamen voces generaliores sunt, & idcirco sunt explicandæ. Permissio enim non solum dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando conuenitur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec puniuntur violator legis, & hæc non est dispensatio, ut per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam finitur quis agere contra præscriptum legis, non solum impune, sed etiam immaculatè. Sicut autem diximus de abrogatione, quod potest fieri, vel auferendo tantum, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest. Nam interdum est pura, & tunc habet modum permissionis, & per se hoc solum requirit; interdum verò potest per prohibitionem fieri, ut si Prælati non solum auferat à subdito obligationem audiendi missam, v. g. sed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latius patet, quàm nomen dispensationis: omnis enim dispensatio rectè dicitur licentia quædam, non tamen omnis licentia est dispensatio. Nam sæpè per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solum est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, ut maxime in religiosis statutis videre licet. Nam religiosus non debet loqui, aut

exire domo sine licentia, cum tamen illa datur, non propriè in lege dispensatur, sed potius completur modus operandi lege præscriptus, & idcirco talis licentia non requirit causam eiusdem rationis, nec propriam potestatem iurisdictionis, sed alicuius administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

His addenda est interpretatio legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longè diuersæ, ut dixi latè lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de dispensatione & interpretatione voti eandem rationem habent in dispensatione & interpretatione legis, & idcirco non sunt hic repetenda. Differt ergo interpretatio à dispensatione, quod non tollit obligationem legis, sed declarat, legem interdum non obligare. Vnde dispensatio a voluntate proximè pender, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potius est, & rationem iustitiæ inuoluit. Vnde si fiat priuatim, ad iudicium prudentis pertinet; si verò fiat ex potestate, est quasi iuridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solum in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest, ut si fiat interpretatio, quod lex sit iniusta, & idcirco omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis, in vniuersali consequenter declaretur; legis obligationem cessasse, vera sit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, sed cognitio, vel iudicium nullitatis eius. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona vel casu, quod in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex, nam ipsa de se, eadem, & eodem modo perseverans, inuenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare. Vnde interpretatio in quadam significatione magis strictè dicitur illa, quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat Diuus Thomas 2. 2. q. 120. Illamque vocauit emendationem legis, seu Epikiam, Aristot. 5. Ethicor. cap. 10. non quia in lege fuerit proprius error, qui postea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad externam speciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis suis non potest singulares casus excipere, & ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non comprehendit, & quia hoc declarat Epikia, idcirco emendatio legis dicitur.

10. De nomine, interpretatio, & quomodo à dispensatione differat.

D. Thom. Aristot.

Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probat, quia propria dispensatio legis est mutatio eius, hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ; quæ est alterum extremum, à quo pender obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pender ex fundamento, & termino, & ex vtriusque mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materiæ mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur. Ut v. g. si quis teneatur promissum soluere, & creditor remittat debitum, iam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, & sic de alijs. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, ut infra declarabitur. Ad dispensationem ergo

11. Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, non est dispensatio

necessarium est, ut perseverante materia, & subiecto capaci obligationis legis, tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem eius. Nam si solum subtrahatur legi materia, vel subiectum, circa quod possit operari, seu obligationem inducere ipsa de se eadem semper manet, & ex se habet, non ut semper, & in omni casu obliget, sed cum certis circumstantiis. Et hac ratione lex ieiunandi obligat hominum sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, non quia ipsa mutetur, sed quia moraliter iam non est idem subiectum, ad quod loquitur lex.

12.
Obiectio.

Obiicies; quia supra dictum est, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ; talis autem videtur esse hæc mutatio. Respondeo, illud genus mutationis solum contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conservantis, quia tunc transit de esse ad non esse, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ solum est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantum non obligat, & ideo non mutatur ipsa nec variatur, quia semper fuit ita constituta. Utgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse sed tantum obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quam antea esset; per mutationem autem materiæ minime, quia à principio constituta est circa talem materiam & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmatiua pro quibusdam temporibus obligant, & non pro alijs, non

Solutio.

A quia ipsa mutantur, sed quia sunt à principio ita constituta, & quia hæc est eorum natura: ita ergo in præfenti cogitandum est.

Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem eius, quam vocavimus mutationem secundum quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum eius ad tempus. Et non immerito potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi. Nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio temporalis, & ex hac parte minus perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione, tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem eius, dicitur tantum suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem & tunc ad Epichiam pertinet: interdum verò à superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro brevi tempore, vel etiam pro uno tantum actu, ad faciendum aliquod opus servile in tali die festo, propter specialem causam, & tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus, mutationes illis vocibus significatas in legibus esse possibiles; quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, & per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, & ideo de lege in communi hactenus dictum sit.

13.
De mutatio-
ne legis se-
cundum quid
qua fit per
personam

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

DE LEGE ÆTERNA, NA- turali, ac iure gentium.

- Cap. I. An sit aliqua lex æterna, & qua necessitas illius?
- Cap. II. De materia legis æterna, & de actibus ab illa imperatis?
- Cap. III. In quo actu existat lex æterna, & an sit una, vel multiplex?
- Cap. IV. An lex æterna sit causa aliarum legum, & per illas obliget?
- Cap. V. In quo consistat lex naturalis?
- Cap. VI. An lex naturalis, sit lex diuina præceptiua?
- Cap. VII. De materia legis naturalis, ac de eius præceptis.
- Cap. VIII. An lex naturalis una sit?
- Cap. IX. Vtrum lex naturalis obliget in conscientia?
- Cap. X. Vtrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed ad modum virtutis?
- Cap. XI. Vtrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate?
- Cap. XII. Vtrum lex naturalis non solum prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.
- Cap. XIII. An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint?
- Cap. XIV. An ius naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam?
- Cap. XV. An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali?
- Cap. XVI. Vtrum in lege naturali habeat locum Epichia, seu interpretatio.
- Cap. XVII. Vtrum ius naturale distinguatur à iure gentium?
- Cap. XVIII. Vtrum ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat?
- Cap. XIX. Quomodo ius gentium distinguatur à naturali?
- Cap. XX. Aliqua corollaria, & quomodo ius gentium iustum sit, & mutabile?